

св. Никодим Светогорец
св. Макарий Коринтски

ДУШЕПОЛЕЗНА КНИГА
ЗА ЧЕСТОТО ПРИЧАСТЯВАНЕ
СЪС СВЕТИТЕ ХРИСТОВИ ТАЙНИ

Маргарита Хаджипейкова
превод от сръбски

Татяна Филева
редактор

София, 2013 г.
издава: bogonosci.com

СЪДЪРЖАНИЕ:

Предговор от издателя	7
ГЛАВА 1	
За това, че православните християни трябва често да се причастяват с Божествените Тяло и Кръв на нашия Господ	11
ГЛАВА 2	
За това, че честото причастяване със Светите Тайни е полезно и спасително	27
ГЛАВА 3	
За това, че ако някой дълго отлага да се причасти, причинява голяма вреда на себе си	55
ОТГОВОРИ НА ВЪЗРАЖЕНИЯТА против непрестанното причастяване със Светите Христови Тайни	46
ВЪЗРАЖЕНИЕ 1. Има благоговейни хора, които, не познавайки Писанието, когато видят, че някой християнин се причастява често, го укоряват и казват, че само свещениците могат да правят това, и ако искаш да се причастяваш често, трябва и ти да станеш свещеник	46
ВЪЗРАЖЕНИЕ 2. Други възразяват, като казват, че трябва да се причастяваме веднъж на четиридесет дни и не по-често от това	49
ВЪЗРАЖЕНИЕ 3. Някои възразяват и казват, че целта, с която светите Отци учат за непрестанното причастяване, е да не се отдалечим напълно от приобщаването с Божествените Тайни. Ако някой се причастява с голям страх и благоговение и пристъпва към Светите Тайни рядко, тогава той се причастява достойно	55

ВЪЗРАЖЕНИЕ 4. Някои казват, че преподобна Мария Египетска и много други пустинници и подвижници са се причастили само веднъж през целия си живот, но това не им попречило да станат светии 58

ВЪЗРАЖЕНИЕ 5. Някои възразяват и казват, че Светото Причастие е нещо велико и страшно, и затова от хората, които се причастяват, се изисква свят, съвършен и ангелски живот 59

ВЪЗРАЖЕНИЕ 6. По въпроса за Божественото Причастие някои дават за пример изречението: „Намериш ли мед, яж *само*, колкото ти трябва, за да се не преситиш от него и да го не повърнеш” (Притч. 25:16) 65

ВЪЗРАЖЕНИЕ 7. Някои, опасявайки се от атеизъм, наричат непрестанното причастяване ерес. Те казват, че приемащите Кръщение извън църковното Предание, са еретици, както и тези, които непрестанно се причастяват 67

ВЪЗРАЖЕНИЕ 8. Други възразяват и казват: „Нима тези, които се причастяват често, са свободни от страстите на чревоугодие, суетата, смеха, празнословието и много други подобни? Как те [въпреки това] се причастяват често?” 68

ВЪЗРАЖЕНИЕ 9. По онова време причастяващите се били мнозинство, а непричастяващите се – малцинство. Затова и божествените Отци укорявали малцинството, за да не съблазнява мнозинството. Но днес, когато мнозинството, с малки изключения, не се причастява, се оказва, че не трябва да се причастява и малцинството, за да не се предизвика безчинство в Църквата и да не се съблазнят повечето хора 70

ВЪЗРАЖЕНИЕ 10. Някои казват, че съществува правило, записано в Часослова, според което християните трябва да се причастяват три пъти в годината 73

ВЪЗРАЖЕНИЕ 11. Мнозина възразяват, като казват, че практиката на причастяването не е догмат на вярата, който задължително трябва да се спазва 78

ВЪЗРАЖЕНИЕ 12. Някои се съблазняват от това, че не могат да ни убедят със своите думи (имайки предвид, че съществува забрана за непрестанно причастяване), и в своя защита изтъкват следните три заключения: първо, казват, за спазването на каноните и заповедите са отговорни архиереите; второ, ние не трябва да изпитваме това, което ни говорят архиереите, а само смирено да ги слушаме; и трето, цитират думите на Апостола: „Покорявайте се на наставниците си и бъдете послушни” (Евр. 13:17) 82

ВЪЗРАЖЕНИЕ 13. А някои казват: „Ето, ние изпълняваме заповедта на Господа, като се причастяваме два или три пъти в годината, което е достатъчно, за да се оправдаем [на Страшния съд]” 87

ЕПИЛОГ 89

ЖИВОТООПИСАНИЕ НА
ПРЕПОДОБНИ НИКОДИМ СВЕТОГОРЕЦ 97

ЖИВОТООПИСАНИЕ НА
СВЕТИ МАКАРИЙ КОРИНТСКИ 108

Предговор от издателя КНИГА МНОГО ДОБРА И ПОЛЕЗНА

В тази малка книжка истинският православен християнин ще открие голямата радост и стремеж към непрестанното единение с Христа – причастяването с Тялото и Кръвта на Спасителя. Тя е плод на сътрудничеството на двама забележителни светии, живели в Гърция през втората половина на XVIII и началото на XIX в. - Атонският монах Никодим и Коринтския митрополит Макарий. Също така те са съставители и издатели на една от най-известните книги за духовен живот в православния свят - “Добротолюбие”.

Благочестивия читател ще съумее да почувства в тази книга светоотеческия дух на Добротолюбието, толкова чужд на европейското човекопоклонство.

Въпреки първоначалното колебание, книгата на свети Никодим дочакала църковно одобрение и препоръка, като „много добра и полезна“.

В края на книгата поместваме и животоописанията на двамата автори.

През XVIII в., след заселването си в манастира Дионисиат на Света Гора, в една келия в Карея св. Никодим се среща със св. Макарий, бивш Коринтски митрополит.

Последващото огромно книжовно дело на светеца е описано подробно в статията: „Значението на делото на свети Никодим Светогорец за съвременния църковен живот“ от архим. Емилиян (Казандзидис), отпечатана в bg-patriarshia.bg, където четем следното:

„...Макарий го приканва да се заеме с редакцията и издаването на „Добротолюбие“. Никодим, който сам жадува просвещаването на християните, пребиваващи под тъмната на робството, като покорно чедо под архиерейския благослов се заема с редакцията на ръкописите на „Добротолюбие“ и приготвя книгата за издаване. Освен това, той написва встъпление и кратки жития на всеки светия,

чиито книги са включени в този сборник от светоотечески съчинения...

За труда му „За постоянното причастяване“, също поръчано му от св. Макарий, житиеписецът Евтимий отбелязва, че е било старателно редактирано и разширено, което също предполага сериозна авторска работа. Споменатите трудове са дадени на св. Никодим за подготовка за печат от св. Макарий, от който са и впоследствие отнесени за печат. ...Ще последват и нови трудове.“

Нека споменем и още една статия - „Евхаристийното учение на св. Никодим Светогорец“ от доц. архим. Никодим Скретас, преведена в bg-patriarshia.bg, където за настоящата книга пише:

„...Дори и днес в събранията на вярващите негативно обръщане на ролите е очевидно. Вместо бошинството неприемащи светото Причастие поради някаква пречка или безразличие да се срамуват и смилено да търсят снизходителност от страна на братята в събранието за своето неучастие в евхаристийните Дарове, напълно нелогично се принуждават да изпитват трудности именно положилите усилие в подготовката и със страх Божий причастяващи се вярващи под понякога упрекващите и нетърпеливи погледи на неучастващите в евхаристийните Дарове и дочакващи, поради продължителността на причащението, окончателното приключване на светата Литургия.

Към светото Причастие, според мъдрия учител свети Никодим, не пристъпват само светиите, свършените и безстрастните, но също така и полагащите усилие за осветяването си. Пречистите тайни не са някаква светска награда за святост и свършенство, а сила на божественото изкачване в истинския живот към Бога.

Поставянето на пиедестал на въздържанието от често причастяване се намира също в проекцията на едно лицемерно откъм висотата на тайнството и в края на краищата лъжливо благочестие.

Ленивите и също така безразлични доводи на мнозина, че е достатъчно три пъти годишно причастяване, намират в лицето на свети Никодим и на отците неосихасти крайни противници.

Дори и да се приеме, че честото причастяване не съставлява догмат на вярата, никой не може да пренебреже факта, че постоянното пристъпване към евхаристийно общение е Господня заповед....“

Св. Никодим Светогорец от самото начало се присъединява към коливадското движение¹. Той винаги защитава позиции, изхождащи от дълбоката му почит към Преданието, както например и в спора за честото причастяване, но винаги проявява братска любов, получавайки божествено просветление.

Спорът за честотата на причастяването е важен и за нас, защото да се стремим към истинско духовно и литургично възраждане, по примера на светогорските монаси, означава да можем да разберем с какво трябва да започнем, а именно - с любов и съзнателно отношение към светоотеческото и богослужебно Предание, с желание и усилие да въплътим това Предание в живота си, независимо от трудностите. Бог винаги оправдава точно този избор.

Настоящият превод на български език е направен от сръбското издание - Св. Никодим Светогорац и св. Макарије Коринтски – „Душекорисна књига о честом причешћивању светим Христовим Тајнама“, публикувано в: <http://www.vequjem.org>

от издателите

¹ *Коливади*: от гр. дума „κόλλιβον“ (варено жито за помен); Става дума за богословско течение на Света Гора (XVIII - XIX в.), целящо завръщане към истинските корени на православното християнство и литургичната традиция на Църквата, както и за възраждане на отеческото предание. Повод за него станал именно опитът за промяна на деня, отреден за поменаване на покойниците (т. е. събота), бел. изд.

ГЛАВА 1

За това, че православните християни трябва често да се причастяват с Божествените Тяло и Кръв на нашия Господ

На всички християни се заповядва да се причастяват често, първо, от Божествените заповеди на нашия Господ Иисус Христос, второ, от Деянията и Правилата на Светите апостоли и Свещените Събори, както и от свидетелствата на божествените Отци, трето, от самите думи, чин и свещенодействие на Светата Литургия и накрая, четвърто, от самото Свето Причастие.

1. Нашият Господ Иисус Христос, преди да ни преподаде Тайнството на Причастието, е казал: „*А хлябът, който Аз ще дам, е Моята плът, която ще отдам за живота на света.*” (Йоан 6:51). Тоест храната, която Аз искам да ви дам, е Моето Тяло, което желая да дам за живот на целия свят. Това значи, че Божественото Причастие е необходима съставна част от духовния живот на вяващите в Христа. И тъй като този духовен живот не бива да се угасява и прекъсва (както казва Апостолът: „*Духа не угасяйте*” (1 Сол. 5:19)), а да бъде ревностен и непрестанен, та живите да живеят не за себе си, а за Този, Който Умря за тях и Възкръсна (по думите на същия Апостол²), тоест вяващите вече да не живеят своя собствен телесен живот, а живота на Христос, Който умря за нас и възкръсна, – то по необходимост се изисква да бъде непрестанно и това, което е причина за него, тоест Божественото Причастие.

И на друго място Господ заповядва: „*Истина, истина ви казвам: ако не ядете плътта на Сина Човечески и не пиете кръвта Му, не ще имате в себе си живот*” (Йоан. 6:53). От тези думи следва, че Божественото Причастие е също толкова необходимо за християните, колкото и Светото Кръ-

² „*А Христос умря за всички, та живите да живеят не вече за себе си, а за Онова, Който умря за тях и възкръсна*” (2 Кор. 5:15).

щение, тъй като същата двойна заповед, изказана от Него за Кръщението, е изказана и за Божественото Причастие. За Светото Кръщение Господ е казал: „Истина, истина ти казвам: ако някой се не роди от вода и Дух, не може да влезе в Царството Божие” (Йоан. 3:5). По подобен начин говори и за Божественото Причастие: „Истина, истина ви казвам: ако не ядете плътта на Сина Човечески и не пиете кръвта Му, не ще имате в себе си живот” (Йоан. 6:53). Следователно, както без Кръщение никой не може да живее духовен живот, нито да се спаси, така и никой не може да живее без Божественото Причастие. Но тъй като тези две Тайнства се различават по това, че Кръщението се извършва само веднъж, а Божественото Причастие – непрестанно и всекидневно, оттук следва, че за Причастието са необходими две неща: първо, трябва да се причастяваме и, второ, да се причастяваме непрестанно.

Освен това, когато Господ предал това Тайнство на Своите ученици, Той не им казал под формата на съвет: „Който иска, нека яде Моята Плът, и който иска, нека пие Моята Кръв”, както е казал: „Ако някой иска да върви след Мене” (Мат. 16:24) и „Ако искаш да бъдеш свършен” (Мат. 19:21); а възгласил като заповед: „Вземете, яжте: това е Моего Тяло” (Мат. 26:26) и „Пийте от нея всички; това е Моята Кръв” (вж. Мат. 26:27-28). Тоест, вие непрестанно трябва да ядете Моего Тяло и сте задължени да пиете Моята Кръв. И пак казва: „Това правете за Мой спомен” (Лук. 22:19). Тоест аз ви предавам това Тайнство, и то не за да се извършва само веднъж, два или три пъти, а всекидневно (както обяснява това божественият Златоуст) за спомен на Моите Страдания, Моята Смърт и цялото Мое домостроителство на спасението. Тези думи на Господа ясно очертават два необходими [момента] в причастяването: единият се съдържа в задължителността на заповедта, а другият – в постоянството, което се изразява с думата „правете”. Това означава, че ни се заповядва не само да се причастяваме, но и непрестанно да го правим.

И така, всеки може да види, че православният християнин няма право да нарушава тази заповед, независимо от чина, в който се намира, но причастяването му се вменява в дълг и задължение, което трябва непрестанно да изпълнява като заповед, установена от Владиката.

2. Божествените Апостоли, следвайки тази неотменна заповед на нашия Господ, в началото на евангелската проповед, при първи удобен случай се събирали с всички вярващи на тайно място поради страх от иудеите (Йоан. 20:19), поучавали християните, молели се и, извършвайки Тайнството, сами се причастявали. За това свидетелства св. Лука в „Деяния на светите Апостоли”, където казва, че трите хиляди души, които повярвали в Христа в деня на Петдесетница и се кръстили, пребивавали с Апостолите, за да слушат тяхното учение и да получат полза, молели се с тях и се причастявали с Пречистите Тайни, за да се освещават и още повече да се утвърждават в Христовата вяра.

„И постоянствуваха – казва той – в учението на Апостолите, в общуването, в хлеболомението и в молитвите” (Деян. 2:42).

И, за да се запази това необходимо предание на Господа от следващите християни и да не се забрави с времето това, което Апостолите тогава правели, те го записали в своите 8-мо и 9-то Правила, заповядвайки със строго изпитване и наказание с отлъчване никой да не остава непричастен с Божествените Тайни, когато се отслужва Света Литургия.

„Епископ, презвитер, дякон или някой от свещения чин, който не се причасти при извършване на приношението, да представи причината и, ако тя е уважителна, нека бъде извинен, а ако не представи такава, да бъде отлъчен от църковно общение като такъв, който е причинил вреда на народа и е навел подозрение върху тоя, който е извършил приношението, като че го е извършил неправилно”³. Тоест, ако някой не се причасти, когато се отслужва Света Литур-

³ 8-мо Правило на светите Апостоли.

гия, нека каже причината, поради която не се причастява, и ако тя е уважителна, тогава му се прощава, но ако не каже причината, тогава трябва да бъде отлъчен.

А в 9-то Правило Апостолите казват: „Трябва да се отлъчват от църковно общение всички онези верни, които влизат в църква и слушат Писанието, но не достояват на молитва и на Свето Причастие докрай, като такива, които произвеждат безчиние в църквата”⁴. Тоест онези вярващи, които влизат в църква и слушат Писанието, но не остават на молитвата и Светото Причастие, трябва да бъдат отлъчени от Църквата, като предизвикващи съблазн.

Обяснявайки това Правило, Валсамон казва: „Това Правило е много строго, тъй като то отлъчва онези, които влизат в църква, но не остават докрай и не се причастяват”. По подобен начин и други канони заповядват всички хора да бъдат подготвени и достойни за Причастие.

Антиохийският събор, следвайки светите Апостоли, първо потвърждава горепосоченото тяхно правило, след което добавя: „Всички, които влизат в църква и слушат Свещеното Писание, но противно на реда, не остават докрай на молитва с народа или се отклоняват от Причастие със Светите Тайни, нека бъдат отлъчени от Църквата, докато не се изповядат, не покажат плодове на покаяние и не помолят за прошка, и така да получат възможност да се причастят отново”⁵. Тоест всички онези, които влизат в църква и слушат Свещеното Писание, но не се молят с останалите или се отклоняват от Свето Причастие, трябва да се отлъчват дотогава, докато не се изповядат, не покажат плодове на покаяние и не помолят за прошка, след което може да им бъде простено.

И така, братя мои, виждате ли, че всички християни подлежат на безусловно отлъчване и трябва да се причастяват често, и то на всяка Литургия, за да не бъдат отлъчени

⁴ 9-то Правило на светите Апостоли.

⁵ 2-ро Правило на светите Апостоли.

нито от светите Апостоли, нито от Светия Събор?

3. Ако внимателно разгледаме Божествената и Света Литургия, ще видим, че тя отначало докрай има за цел причастяването на събралите се верни християни, защото за това свидетелстват и молитвите, които свещеникът чете тайно, и възгласите, и всички думи и свещенодействия, и чинът, който се извършва на нея. В молитвата, наречена молитва на верните, е написано: „Дай им (тоест на верните), които винаги Ти служат с любов и страх, неосъдително да се причастяват със Светите Твои Тайни”. В молитвата, която следва след извършване на Тайнството⁶, е написано: „Нека Причастието им бъде за трезвение на душата и оставяне на греховете”, тоест тези Свети Дарове да бъдат за очистване на душата и опрощаване на греховете на верните, които се причастяват. В молитвата, която се чете преди Причастие, се казва: „И удостои ни с Твоята ръка да ни дадеш Пречистото Твое Тяло и честна Кръв, и чрез нас – на всички хора”, тоест, удостои ни, Господи, да ни дадеш със Своята всесилна Ръка Твоето Свето Тяло и честна Кръв, и чрез нас Го предай и на целия Твой народ.

Това се вижда и от възгласа, с който свещеникът призовава народа като от името на Самия Господ: „Вземете, яжте, това е Моето Тяло“ и „Пийте от нея всички, това е Моята Кръв“. И когато, държейки в своите ръце Светата Чаша с животворните Тяло и Кръв, излиза от олтара и я показва на народа, тогава той го призовава към Божественото Причастие и гласно произнася: „Със страх Божий, вяра и любов⁷ пристъпете”. Тоест, дойдете със страх Божий, вяра и любов да се причастите с Божествените Тайни. След Причастието свещеникът и народът благодарят на Господа за тази велика благодат, с която са се удостоили. Народът благодари: „Да се изпълнят устата ни с хвала към Тебе, Господи, задето ни удостои да се причастим с Твоите Свети, Божествени, без-

⁶ Тоест след принасяне на Светите Дарове – Бел. прев.

⁷ Така е в гръцкия чин на Литургията.

смъртни и животворящи Тайни”, което значи: „О, Господи, нека устата ни се изпълнят със славословие към Тебе, заедно си ни удостоил да се причастим с Твоите Свети и безсмъртни Тайни”. А свещеникът казва: „*Като приехме Божествени-те, Свети, Пречисти и животворящи, страшни Христови Тайни, достойно да благодарим на Господа*”, което означава: „Братя, ако с чиста съвест сме се причастили със Светите и животворящи Тайни, нека заедно да благодарим на Господа”.

Но и Херувимската песен, която народът пее, ако някой се замисли, е подготовка за Причастие, защото в нея се казва: „*Всички ние, които тайнствено изобразяваме многооките Херувими и пеем Трисветата песен на Животворящата Троица, да очистим ума си от всяка грижа и от скърбите на този свят, защото ни предстои да приемем в душата си и да се съединим с Царя на всичко съществуващо, Когото невидимо обкръжават чиновите на небесните Ангели*”. Същото означава и Господнята молитва, която се произнася след пресъществуването на Тайните, защото в нея християните се молят на Бога и Отца да им даде насъщния хляб, който всъщност е Светото Причастие.

И самите названия на Литургията – „Общение” (Κοινωνία) и „Събрание” (Σύναξις), както тя често се нарича, в известен смисъл по необходимост подтикват към често причастяване. Защото „общение” и „събрание” означават, че посредством причастяването с Тялото и Кръвта Христови всички вярващи се събират, общуват, съединяват се с Христос и стават едно тяло и един дух с Него.

И така, въз основа на свещения чин на Божествената Литургия, ви моля, братя мои, кажете ми със страх Божи и вслушвайки се в съвестта на вашата душа, не е ли очевидно, че християните, идващи на Литургия, трябва често да се причастяват? Не е ли техен дълг да го правят, за да бъде Литургията наистина събрание, общение и трапеза, и за да не престъпват онова, в което вярват и което изповядват? И ако те не се причастяват, както сами признават, боя се тогава не

са ли престъпници? И затова не зная имат ли истински чин и уместно ли е това, към което ги призовават свещеникът и другите думи, свещенодействия и уставът, изпълняващ се на Литургията? Защото всички като един отстъпват и няма да се намери нито един християнин, който би ги изпълнил и би се вслушал в призива на свещеника или, по-точно казано, на Бога, но [всеки] си тръгва от Светинята без нищо, без да я е приел и без да е пристъпил за Причастие.

Затова и божественият Златоуст, следвайки свещените Правила на светите Апостоли и светите Събори, за които говорихме по-горе, и особено размисляйки за всички тези свещенодействия на Божествената Литургия и виждайки, че те имат за цел причастяването на верните, стига до извода, че тези, които идват на Литургия и не се причастяват, не са достойни и да влизат в църква. Той казва: „*Виждам, че мнозина се причастяват с Тялото [и Кръвта] Христови просто така и както се случу, водени по-скоро от обичая и законническото отношение, отколкото от разумно разсъждение. Защото, когато дойде времето на светата Четиридесетница, всеки, без оглед на това какъв е бил, тоест достоен или недостоен, се причастява с Тайните. Същото става и на празника Богоявление, дори и ако не му е време да се причастява.*

Но нито Богоявление, нито Четиридесетницата правят хората достойни за Причастие: такива ги правят само искреността и чистотата на душата. С такава чиста душа можеш да се причастяваш всеки път [когато присъстваш на Литургия], а без нея никога не се причастявай, защото, казва Павел, всеки път, когато правите това, вие възвещавате смъртта на Господа, тоест спомняте си за своето собствено спасение и за благодеянието, което ви е сторено.

Помисли си само с какво усърдие хората са яли от жертвоприношенията в Стария Завет. Защото какво само не са правили? Какво само не са употребявали! Те непрестанно са се очиствали. А ти, имайки намерение да се причастии с такава Жертва, пред Която треперят Ангелите,

ограничавайш очистването с определени периоди от време. И как ще застанеш на Христовия Съд, ако дръзваш да се причастяваш със скверни ръце и уста?

Виждам, че в това дело цари голямо безредие: защото в друго време вие не се причастявате, дори ако отчасти сте се очистили, а когато дойде Възкресение, дръзвате да се причастявате, дори ако сте извършили някакво зло. О, лоши навици! О, зли предразсъдъци! Напрасно всеки ден се отслужва Литургия, напрасно ние стоим пред олтара – и никой не идва да се причастни. Не говоря за това да се причастявате както се случва, а за това да станете достойни.

О, човече! Ти си недостоен за Причастие? Тогава си недостоен и да слушаш молитвите на Литургията. Ти слушаш дякона, който стои и призовава: „Всички вие, които сте в покаяние, молете Бога да ви прости”. Онези, които не се причастяват, все още са в чина на каещите се. И така, защо стоиш? Ако си в чина на каещите се, ти не можеш да се причастниш, защото онези, които не се причастяват, се намират сред каещите се. Защо [дяконът] призовава: „Излезте вие, които не можете да се молите на Бога”, а ти стоиш и не се срамуваш? Ако не принадлежиш към каещите се, а към онези, които имат възможност да се причастят, тогава как не се грижиш за това да се причастниш? Или не смяташ Причастието за велик дар и Го пренебрегваш? Моля те, замисли се! Тук е Царската трапеза, на тази Трапеза служат Ангелите, на нея присъства Самият Цар, а ти стоиш като безделник. Не си ли загрижен за това, че облеклото на твоята душа е нечисто? Или [може би] е чисто? Тогава седни и яж от Трапезата. Христос на всяка Литургия идва да види седящите на Трапезата и разговаря с всички, а сега говори на съвестта на всеки: „Приятели, защо стоите тук [в Църквата], нямайки брачна премяна?” Нима Той не е попитал: „Защо си седнал на трапезата?”, защото още преди да е седнал, му казва, че е недостоен и да влезе там. Нали Той не е казал: „Защо си седнал?”, а „Как влезе?” (вж. Мат.

22:2-14).

И днес Христос възглася същото и на всички нас, които стоим безсрамно, защото всеки, който не се причастява с Тайните, стои безсрамно. По тази причина [дяконите] отстраняват първо онези, които пребивават в грехове.

Защото, когато Господарят трябва да седне на трапезата, там не бива да присъстват онези слуги, които са се провинили в нещо, но те трябва да побегнат от Неговото лице. Това несъмнено се случва и тук, когато се отслужва Литургия и когато Агнецът, Божието Агне, се принася в жертва. Когато чуеш: „Да се помолим всички заедно” и видиш, че вратите на олтара се отварят, тогава смятай, че се отваря небето и слизат Ангели. И както тук не трябва да има нито един некръстен, така не трябва да има и нито един [макар и кръстен, но] нечист и скверен.

Кажми ми, моля те, ако някой, който е поканен на пир, отиде там, измие си ръцете, седне и се подготви за гощавката, а след това не започне да яде, не би ли наскърбил покаяния го? Не би ли било по-добре изобщо да не беше идвал? Така и ти: доиш ли си на пир, пял си песнопения с останалите, изповядал си, че си достоен (защото не си се отдалечил с недостойните) – и [след всичко това] как можеш да останеш [на Литургия] и да не се причастниш от тази Трапеза?

Но ти казваш: „Аз съм недостоен”. Тогава си недостоен и да участваш в молитвите, защото Светият Дух не слиза само на Светите Дарове, но и на тези песнопения. Нима не си виждал как слугите първо почистват трапезарията и подреждат къщата на своите господари, а след това предлагат гозбата? При нас това се прави посредством молитвата и възгласа на дякона: ние почистваме Църквата като с гъба, за да бъдат принесени Тайните в чиста Църква и в нея да не се намери никакво петно, никакъв порок. Нечистите очи са недостойни да гледат тази гледка, осквернените уши са недостойни да слушат [тези песнопения]. Защото така повелява законът: ако дори животното е искало да се прибли-

жи до Синайската планина, то трябвало да бъде убивано с камъни. Така и те са били недостойни да стоят дори и в подножието на планината, въпреки че накрая се приближили и видели мястото, където бил Бог. Трябвало да се приближат и след това да гледат. Но когато там присъствал [Бог], трябвало да се отдалечат”.

Така и ти, християнино, ако в края на Литургията не си достоен да се приближиш и да видиш Бога, излез с оглашените, защото [продължава Златоуст] „нямаш нищо повече от тях. Защото не е едно и също: никога да не се причастяваш [бидейки некръстен] и [след Кръщението], удостоил се с Причастие, да съгрешиш и да бъдеш недостоен да се причастяваш.

Бих искал да ви кажа нещо още по-голямо и страшно, но за да не обременявам ума ви, и казаното дотук е достатъчно. Защото онези, които не се вразумяват от това, не биха се вразумили и от по-голямото. И така, за да не ви послужат нашите думи за още по-голямо осъждане, ви молим не да не идвате, а да станете достойни да присъствате [на Литургията] и да се причастявате.

Кажете, моля ви, ако някой цар нареди следното: „Ти, който вършиш такова зло, не се приближавай до моята трапеза”, нима заради тази чест не бихте пожелали да положите всички възможни усилия, за да се предпазите от злото? [Когато свещеникът ни приканва да се причастим, тогава] Господ ни призовава да се възнесем на небесата, на трапезата на великия и чуден Цар, а ние отказваме и се бавим, не бързаме и не се стремим към това. Тогава каква надежда за спасение ни остава? Не можем да кажем, че ни пречи болест или естеството: недостойни ни прави само нашата леност”⁸.

⁸ Беседи върху Послание до Ефесяни. Беседа 3. Вж. „Творения на светия наш отец Йоан Златоуст, архиепископ Константинополски”, в превод на руски език. Т. 11, кн. 1, СПб, 1905, с. 29-32. Тук и по-нататък всички цитати от светите Отци са дадени в наш превод. Преподобният Никодим първо посочва цитатите в оригинал,

Слушаш ли, брате мой, какво казва великият учител на Църквата? Че са недостойни да дойдат на Литургия онези, които без причина не са готови да се причастят? А ти какво отговаряш? Че ако нещата стоят така, изобщо няма да ходиш на Литургия.

Не, брате мой, не. И това не ти е позволено да правиш, защото тогава подлежиш на отлъчване, както определя светиият и Вселенски V-VI събор, който казва: „Ако някой епископ, или презвитер, или дякон, или който и да е от принадлежащите към клира, или мирянин, който няма никаква належаща необходимост или пречка, поради които да е отстранен задълго от своята Църква, но живеейки в града, не отиде на Литургия три седмици подред, тогава, ако е клирик, да бъде изгонен от клира, а ако е мирянин, да бъде отлъчен”⁹. Тоест, който живее в града и не отиде на църква три седмици подред, ако е свещеник, трябва да бъде лишен от сан, а ако е мирянин, да бъде отлъчен. Същото заповядва и светиият Сердикийски Поместен събор в своето 11-то Правило¹⁰.

И така, възлюбени, ти подлежиш на наказание с отлъчване, ако не правиш и едното, и другото, тоест, ако не ходиш на Литургия и не се подготвяш, доколкото можеш, за Причастие, ако нямаш никакви пречки. Не дръзвай да нарушаваш нито едното, нито другото.

Защото, ако не нарушаваш всичко това, тогава [в пълнота] спазваш всички свещенодействия на Божествената Литургия, както вече казахме, и не престъпваш чина, който Църквата е получила от Самия наш Господ, от Апостолите и Съборите, както и от светиите. А този чин е следният: светиият хляб трябва да се разделя на всяка Литургия и онези вярващи, които нямат пречки, трябва да пристъпват към при-

след което дава свой превод-тълкувание. В нашия превод се ръководим от това как преподобният Никодим разбира текста на светия Отец.

⁹ Правило 80.

¹⁰ При това си припомнете, че в миналото нашите Отци са определили ако някой мирянин в продължение на три седмици не отиде на Литургия, да бъде отстранен от църковно общение.

частие.

Както казва Симеон Солунски, „Божествената Литургия е служба, имаща за цел свещения чин на освещаването на Самите Пресвети Тяло и Кръв Христови, за да бъдат раздадени тези Дарове като Причастие на всички вярващи. Следователно нейната цел е самото Причастие”.

Св. Николай Кавасила, епископ Дирахийски, пише: „Делото на светата служба на Светите Тайни е пресъществуването¹¹ на Божествените Дарове в Божествени Тяло и Кръв Христови. Нейната цел е освещаването на вярващите с тях”¹².

Мъдрият Йов, за когото свидетелства св. Фотий в своята „Библиотека”, в книгата „За тайнствата” казва следното: „Цялата света служба се възприема като причастяване със Светините, защото нейната цел, предназначение и дело е причастяването с животворящите и страшни Тайни и Светини”.

Гавриил Филаделфийски в своята книга „За тайнствата” казва, че Божествената Литургия се отслужва по три причини. Първо, за слава и похвала на нашия Бог и Спасител и за спомен на Неговата Смърт и Възкресение, както Сам Той е казал: „Това правете за Мой спомен”. Второ, за упокой и освещаване на душите на починалите благочестиви православни християни. И трето, заради живите. Така че когато се от-

¹¹ Терминът „претворяване” (гр. μεταβολή) се употребява в православното богословие, за разлика от „пресъществуване” (гр. μετουσίωσις, в смисъл на видоизменение (лат. transsubstantiatio), който се ползва в латинското богословие. Терминът „пресъществуване” (μετουσίωσις) след падането на Константинопол и поради употребата му от вселенския патриарх Геннадий II Схоларий, намерил прием от много църковни писатели и събори. Между тях били и отците коливаци и самият св. Никодим Светогорец. Те обаче използвали термините „претворяване” (μεταβολή) и „пресъществуване” (μετουσίωσις) като тъждествени и винаги в духа на православното съдържание на действителното и пълно „претворяване” на евхаристийните дарове в същото тяло и кръв Христови и представяйки като единствено истинска основа за тайнството света Евхаристия благодатната и непоклатима вяра в извършването му чрез действието на Пресветия Дух. - Бел. изд.

¹² „Гълкувание на Литургията”, гл. 1.

служва Божествена Литургия за слава и похвала и за спомен за Смъртта и Възкресението на нашия Господ, нашите братя, починали във вяра, получават от Бога упокоение и освещение, доколкото това е възможно.

Не зная как могат да се осветят живите вярващи, които не се причастяват с Божествените Тайни на Литургията. Свети Николай Кавасила казва, че те не се освещават. Послушай какво казва още: „Ако душите са подготвени да се причастят, а Господ, Който освещава всичко и прави [всичко], и Който винаги желае да освещава и обича да дава Себе Си на всекиго, тогава какво може да бъде пречка за причастяване?” Разбира се, нищо. Обаче някой ще попита: „Ако някой от живите, имайки в душата си добродетелите, за които говорихме, не пристъпи към Тайните, няма ли и той да получи освещаване [от Литургията, която се отслужва]?” [На такъв въпрос отговаряме], че това не може да получи всеки, а само онзи, който не е в състояние да дойде телесно, както става и с душите на починалите. Ако някой може, а не пристъпва към Трапезата, за да се удостои с освещаване от нея, такъв не получава освещаване – не само защото не е пристъпил, но и защото не е пристъпил, бидейки в състояние да направи това”¹³. Тоест, бидейки в състояние да пристъпи, е проявил пренебрежение и не е пристъпил.

Ето защо не само това, за което говорихме дотук, задължава всеки християнин, ако няма никакви пречки, да се причастява често, но и това, че Божественото Причастие и причастяването само по себе си, ако се замислим, привлича всеки непрестанно да му се наслаждава, защото то просто е съставна част от душевния живот. Сега ще видим какво значи това.

Схоластичните богослови наричат съставна част онзи предмет, без който нещо е невъзможно да съществува. Така например дишането е съставна част от човешкия живот, за-

¹³ В своето тълкувание Никодим добавя: „Но, бидейки в състояние да пристъпи, е проявил пренебрежение и нехайство и не е пристъпил”.

щото човек не може да живее, без да диша. Храната също е необходима за човешкия организъм. И както честото дишане е необходимо за живота, а храната за организма, така и честото причастяване е необходимо за живота на душата и нейната същност. Или, по-точно казано, несравнимо по-необходимо.

Ако призовем за свидетел Василий Велики, който е основа на праведните догмати на Църквата, той би ни казал: „За вечния живот е необходимо да се причастяваме с Тялото и Кръвта Христови”¹⁴. И по-нататък: „Този, който се е възродил чрез Кръщението, след това трябва да се храни с причастяването с Божествените Тайни, защото за нас е необходимо да продължим да приемаме храната на вечния живот, предадена ни от Сина на Живия Бог”¹⁵. Запитан от една жена на име Кесария Патриция, в едно от своите писма той отговаря: „Да се причастяваме всеки ден със Светите Тяло и Кръв Христови е добро и полезно, тъй като Самият Господ ясно е казал: „Който яде Моята плът и пие Моята кръв, има живот вечен”. Кой се съмнява, че непрестанното причастяване с Живота не е нищо друго, освен да се живее многообразно?”¹⁶ Тоест да се живее с всички душевни и телесни сили и чувства.

Монах Йов Изповедник казва: „Ако говорим за Светото Причастие, тогава за праведния и добър християнин е добро и естествено често да се освещава и да прибягва към тази Светиня и да я желае повече, отколкото желаем да дишаме. Затова на всеки е разрешено непрестанно да се причастява, така че достойните, ако е възможно, нямат пречки да се причастяват и всеки ден”.

Генадий, патриарх Константинополски, много мъдро говори за това колко необходимо е Светото Причастие за

¹⁴ „Нравствени правила”, 21, 1. Вж. „Творения на светия наш отец Василий Велики, архиепископ на Кесария Кападокийска”, Ч. 3.М., 1993, стр. 391.

¹⁵ „Беседа за Кръщението” 3. PG 31, 1573.

¹⁶ Послание 93, 1. Вж.: „Правила на православната Църква” с тълкуванията на Никодим, епископ Далматинско-Истранакски, Т. 2, Свето-Троицка Сергиева Лавра, 1996, с. 612.

християнина и казва: „И сега Тайнството носи на своите причастници преуспяване в живота по Христа. Това, което прави телесно видимата част на Тайнството [тоест хлябът и виното] действа на тялото, същото тайнствено и невидимо действа на душата. Защото Тялото Христово храни и изгражда нашата душа така, както хлябът прави това за тялото. Както отново се раждаме, приемайки Кръщение, и получаваме благодатно битие вместо греховното битие, така и когато се храним с Тайнството Причастие, получаваме пребиваване в благодатта и напредваме в духовния живот. Както естествената топлина на тялото му отнема свойствената му влага, ако то не получава помощ от храната (ето защо чрез храната и пиетето добре се запазва телесният състав и се възстановява влагата, изгубена от тялото поради температурата, и няма друг начин за поддържане на човешкия живот, макар и за кратко време), така и огънят на злобата, изяждаща душата отвътре, изсушава благоговението и би го унищожил напълно, ако душата не приема тази духовна храна, която противодейства на отровната сила на злобата и подновява и възвръща духовните Божии дарове в нас.

Тялото Христово, от една страна, ни храни съгласно своята телесна природа, а от друга, ни очиства и освежава съгласно своята чистота, и бидейки съединено с Божествената природа, в изобилие ни дава духовна храна и ние, хранейки се добре с тази храна, така отново придобиваме духовно здраве и чистота, от които сме лишени от момента на вкушването от забранения плод в Рая.

Изгубили с вкушването на телесна храна тези първоначални чистота и здраве, е трябвало да ги придобием пак посредством телесна храна. И логично е подобното да се изцелява с подобно, а противното – с противно. Защото и двете храни са телесни – и онази, която в началото ни е погубила, и тази, която сега запазва нашето здраве и ни дава духовен живот. Но онази храна Бог ни забранил, а тази сега

ни разрешава и дава. Онази ни я дал лукавият сатана, а тази Синът Божий не само ни препоръчва, но ни я и дава. Онази храна е получена с кражба, а на тази сме поканени открито. В онази е била скрита отровата на престъплението, а тази крие в себе си съкровище от безброй блага”¹⁷.

Следователно, братя мои, както за християните, които нямат никакви пречки, е необходимо да се причастяват често (както доказахме въз основа на разгледаните тук факти), така и за нас е много важно да се причастяваме често, за да имаме в себе си живота, който е Иисус Христос, и да не умрем с душевна смърт. Защото онези, които не се хранят често с тази духовна храна, естествено умират, макар и да живеят телесно. Впрочем те са душевно мъртви, защото са се отдалечили от духовния и истински живот, който дава Светото Причастие.

И както новороденото плаче и със силно желание моли за храна и мляко, а когато не се храни и няма апетит – това е знак, че е болно и се намира в смъртна опасност, така и ние трябва да имаме желание да ядем Светото Причастие – духовната храна, която оживотворява. В противен случай се намираме в опасност от духовна смърт. Затова божественият Златоуст казва: „И така да не бъдем лениви, след като сме се удостоили с такава любов и чест. Не виждате ли децата с каква охота се стремят към майчините гърди и с какво усърдие устните им се хващат за гърдите? Със същото усърдие да пристъпваме и ние към тази Трапеза, към тези духовни гърди, простете ми, и дори с още по-голямо желание. Да се хванем за Благодатта на Духа, както децата се хващат за полите на майка си, и да имаме само един проблем – когато по някаква причина не се причастяваме с тази Храна”¹⁸.

¹⁷ „Беседа за Тайнственото Тяло Христово”.

¹⁸ Беседа 82 върху Евангелие от Матей. Вж. Св. Йоан Златоуст. „Беседи върху Евангелие от Матей”, М. 1993, с. 827.

ГЛАВА 2

За това, че честото причастяване със Светите Тайни е полезно и спасително

Християнинът, преди да се причасти, когато се причастява и след това, получава голяма полза от Божествените Тайни както за душата, така и за тялото. Този, който се причастява, преди това трябва да се подготви, тоест да се изповяда пред духовния отец, да се съкруши, да се изправи, да се смекчи, да обърне внимание на своя духовен живот, да се пази, доколкото е възможно, от лоши помисли и от всяко друго зло.

Така той се въздържа, моли се, бодрства, става благоговееен и върши всяко друго добро дело, размисляйки за това какъв страшен Цар трябва да приеме в себе си, особено когато се замисли, че в зависимост от това как се е подготвил преди Причастието, такава Благодат и ще получи от него. Очевидно е, че колкото по-често някой се подготвя за Причастие, толкова по-голяма полза ще има.

Когато християнинът се причастява, кой може да познае какви дарове и дарби му се дават чрез Божественото Причастие? Или как нашият немощен език може да изкаже това? Ето защо отново ще цитираме божествените и свети учители на Църквата, за да ни кажат всичко подред със своите красноречиви и боговдъхновени уста.

Григорий Богослов казва: „Светото Тяло Христово, когато се приема добре, става воюващо оръжие за онези, които се причастяват с чиста съвест, завръщане за отдалечаващите се от Бога, укрепява слабите, весели здравите, лекува болните, запазва здравето, благодарение на него ние по-лесно се изправяме, ставаме по-търпеливи в трудове и скърби, по-пламенни в любовта, по-изтънчени в знанието, по-готови на послушание, по-възприемчиви към действията на благодатта. А за онези, които не се причастяват добре, последиците са противоположни, защото те не са запечатани с честната Кръв на нашия Господ“.

самият Григорий Богослов: „Оттогава Агнецът се заколва и с честната Кръв се запечатват делото и словото, тоест навикът и действието – стълбовете на нашите врати ([под врати] разбирам движенията и мислите на ума), които лесно се отварят и затварят от съзерцанието”¹⁹. С други думи, лесно се отварят за съзерцание и отново се затварят от съзерцаването на висшия и непостижим смисъл.

Преподобният Ефрем Сирин пише: „Братя, да бъдем по-ревностни в мълчанието, поста, молитвата, сълзите, църковните събирания, ръкоделието, общението със светите Отци, послушанието към истината, слушането на Божественото Писание, за да не пресъхне нашият разум, а най-много от всичко да се постарам да бъдем достойни да се причастяваме с Божествените и Пречисти Тайни, за да се очисти нашата душа от помислите на неверие и нечистота и вселилият се в нас Господ да ни избави от нечестивия”.

Божественият Кирил Александрийски казва, че благодарение на Божественото Причастие мислените крадци – злите духове – нямат възможност да влизат в нашата душа посредством чувствата. „Под врати на свършения дом [на душата] се разбират нашите чувства, чрез които влизат в сърцата на всички хора образите на всички неща и изливат в тях голямо множество пожелания. А пророк Йоил нарича чувствата прозорци: „Влизат в прозорци като крадци” (Йоил 2:9), защото те не са били помазани с Христовата Кръв. Също така Свещеното Писание казва след заколването на агнето „да вземат от кръвта му, и помажат и двата спонечи на вратата и горния праг на вратата в къщите” (Исх. 12:7), показвайки, че с честната Христова Кръв ние пазим тази наша земна къща, тоест нашето тяло, и прогонваме ветхата, умъртвена от непослушанието природа, наслаждавайки се на причастяването с живота и отдалечавайки

¹⁹ Беседа 45, на Света Пасха. Вж. Свети Григорий Богослов, архиепископ Константинополски. „Събрани съчинения в 2 тома”. Т. 1. Свето-Троицка Сергиева Лавра, 1994, с. 671.

от нас и врага чрез помазването с Христовата Кръв”.

И на друго място божественият Кирил казва, че благодарение на Причастието ние се очистваме от всяка душевна нечистота и получаваме готовност и ревност за доброто: „Честната Христова Кръв ни избавя не само от тлението, но и от всяка нечистота, скрита вътре в нас, не ни оставя лениви, а ни прави още по-пламенни в Духа.”

Свети Теодор Студит чудесно описва ползата, която всеки получава от честното причастяване: „Голяма сила имат сълзите, умилението и преди всичко и повече от всичко – причастяването със Светините, и аз се чудя защо вие се отнасяте към тях с пренебрежение. Ако е неделя, вие ще пристъпите към Тайните, но ако Литургията се отслужва в някой друг ден, никой не се причастява. Въпреки че в манастира този, който желае, може да се причастява всеки ден. Сега по-рядко се служи Литургия, но вие пак не се причастявате. Като казвам всичко това, нямам пред вид да пожелаем да се причастявате просто така и както се случи, защото е написано: „Но нека човек да изпитва себе си, и тогава да яде от хляба и да пие от чашата. Защото, който яде и пие недостойно, той яде и пие своето осъждане, понеже не различава тялото Господне” (1 Кор. 11:28-29). Не с тази цел ви говоря това, да не бъде! А с цел, желяейки да се причастим, да се очистим, доколкото е възможно, и да бъдем достойни за този дар, защото е принесен Хлябът, слязъл от небето като Причастие с живота. Ако някой яде от този Хляб, ще живее вовеки. „Хлябът, който Аз ще дам, е Моята плът, която ще отдам за живота на света” (Йоан. 6:51). И пак: „Който яде Моята плът и пие Моята кръв, пребъдва в Мене, и Аз в него” (Йоан. 6:56).

Виждаш ли какъв е този непостижим дар? Той не само е умрял за нас, но и Самия Себе Си е принесъл за храна на нас. Има ли по-голям знак за истинска любов? Има ли нещо по-спасително за душата? При това обикновената храна никой не отказва да яде и пие всеки ден, а ако не я яде,

силно се огорчава. Но що се отнася не до обикновения хляб, а до Хляба на живота, и не до обикновеното питие, а до Чашата на безсмъртието, ние се отнасяме към тях като към нещо маловажно и не абсолютно необходимо. Има ли по-голямо безумие от това? Впрочем, без значение как сте постъпвали досега, моля ви за в бъдеще да внимавате, знаейки силата на дара, и колкото е възможно по-очистени да се причастявате със Светините. И ако се случи да сме заети с някаква работа, щом чуем камбаната, трябва да оставим тази работа и с голямо желание да отидем да се причастим с Даровете. И това (както аз мисля, или по-точно, както е в действителност), ще ни помага много, защото подготовката за Причастие ще ни пази в чистота. А ако бъдем равнодушни към причастяването, това значи, че избягваме борбата със страстите. Нека Причастието ни бъде спътник към вечния живот”^{20 21}.

Следователно, братя мои, ако постъпваме така, както ни заповядат божествените Отци и ако се причастяваме често, не само ще имаме Божията благодат за помощник и сътрудник в този кратък живот, но ще ни помагат и Божиите Ангели, и самият Владика на Ангелите, и освен това ще отблъскваме далеч от себе си своите противниците – злите духове, както казва божественият Златоуст: „Подобно на огнедишащи лъвовете, ние си тръгваме от тази [Света Трапеза] страшни за дявола, имайки в себе си нашата Глава – Христос и любовта, която Той ни е показал. Неговата Кръв прави царския образ на нашата душа да свети, ражда неизказана красота, не допуска нейното благородство да помръкне, като непрестанно я храни и оросява. Тази Кръв, когато се приема достойно, прогонва от нас злите духове, привлича Ангелите заедно с Владиката на всички Ангели. Защото злите духове бягат, виждайки Кръвта на Владиката, а Ангелите се съ-

²⁰ Вж. слав.: „по пътя към вечния живот” от молитвите преди Свето Причастие.

²¹ Огласително поучение 107. В руското „Добротолюбие” – поучение 309, „Добротолюбие” Т. 4, с. 581-582.

бират. Тя е спасение на нашите души; Тя радва и стопля душата. Прави ума ни по-светъл от огън, прави душата ни по-чиста от злато. Причастяващите се с тази Кръв стоят заедно с Ангелите и горните сили, бидейки облечени в същата царска одежда като тяхната и имайки духовно оръжие. Но аз не казах за най-великото: причастяващите се са облечени в Самия Цар”²².

Виждаш ли, възлюблени мой брате, колко чудесни дарове получаваш, ако се причастяваш често, виждаш ли как честото причастяване просвещава ума, освещава разума, очистища всички душевни сили? А ако искаш да умъртвиш и телесните страсти, често се причастявай и се наслаждавай на това. В това ни уверява Кирил Александрийски: „Този, който вярва в благословието на Причастието, се избавя не само от смъртта, но и от болестите, които са в нас. Защото влизаният в нас Христос укротява необуздания закон на плътта в нашите членове и оживява благоговението към Бога, умъртвявайки страстите”.

Така без често причастяване ние не можем да се освободим от страстите и да се издигнем до висотата на безстрастието. И израилтяните, ако не бяха искали да ядат пасха в Египет, не биха могли да се освободят от него.

Египет означава живот в страстите. И ако не се причастяваме непрестанно с Честните Тяло и Кръв на нашия Господ (дори и всеки ден, ако е възможно), ние няма да можем да се освободим от мислените фараони. Именно така казва божественият Кирил Александрийски: „Това, което направили израилтяните, бидейки роби и работейки под властта на египтяните [тоест заклали агнеца и изяли пасхата], означава, че човешката душа не може да намери свобода и да избегне дяволската тирания иначе, освен чрез Причастието с Христовите Тяло и Кръв. Защото Сам Той е казал: „И тъй, ако Синът ви освободи, ще бъдете наистина свобод-

²² Беседа 43 върху Евангелие от Йоан. Вж. Св. Йоан Златоуст, „Избрани творения”. Кн. 1. М., 1993, с. 304-305.

ни” (Йоан. 8:36). И пак същият светия казва: „Принеслите в жертва агнеца са направили това като предобраз на Христос, защото по друг начин не са могли да се освободят”, тъй като свободата се придобива само с Христовата сила.

Следователно, ако и ние искаме да напуснем Египет, тоест мрачния грях, който ни преследва, и фараона, тоест мисления тиранин, както казва Григорий Богослов, и желаем да наследим земята на сърцето и обещанието, тогава трябва, подобно на израилтяните, които са имали за свой вожд Исус Навин, и ние имаме нашия Господ Исус Христос посредством честото причастяване, за да победим хананейците и другите народи (безбройните телесни страсти) и гаваонитците (помислите, които ни мамят), и да достигнем град Йерусалим, който значи свещен мир (тук и нататък – ειρήνη) (за разлика от светския мир). По думите на нашия Господ: „Мир ви оставям; Моя мир ви давам; Аз ви давам не тъй, както светът дава” (Йоан. 14:27). Тоест: „Ученици Мои, Аз ви давам Моя свещен и свят мир, който не е като светския мир, често имаш за цел злото”. Пребивайки в този свят мир, ние се удостояваме да получим в сърцето си Духа, както и Апостолите, когато останали в Йерусалим по заповед на Господа и получили съвършенството и благодатта на Духа в деня на Петдесетница. Защото мирът е дар, включващ в себе си всички останали божествени дарове; в мира живее Господ, защото, както казва пророк Илия, Бог не е бил в големия и силен вятър, нито в земетръса, нито в огъня, а в полъха на тих и мирен вятър – там е бил Господ (вж. 3 Цар. 19:11-12).

Но никой не може да придобие този мир, ако няма и други добродетели, защото добродетелта не се придобива без изпълнение на заповедите. Заповедта на свой ред не може да се изпълни в съвършенство без любов, а любовта не се обновява (усилва) без Божественото Причастие. Следователно, без Божественото Причастие напразно се трудим.

Защото мнозина често изискват от самите себе си различни добродетели, надявайки се, че благодарение на тях

ще се спасят и без често причастяване. Но това е почти невъзможно, защото те не желаят да се подчинят на Божията воля, която се състои в това да се причастяват често съгласно църковния чин, тоест на всяка отслужена Литургия, когато се събират в храма. На такива хора Бог говори чрез пророк Йеремиа: „Мене, Източника на жива вода, оставиха и си издълбаха пукнати водоеми, които не могат да държат вода” (Йер. 2:13). С други думи, те са оставили източника на добродетелите и даровете на Светия Дух и са си издълбали водоеми, които са пробити на дъното и не могат да задържат водата. И пак Бог говори чрез пророк Исаия: „Те всеки ден Ме търсят и искат да знаят Моите пътища като народ, който уж постъпва праведно и не оставя законите на своя Бог; те искат от Мене праведен съд, желаят да се приближат към Бога: „Защо ние постим, казват, а Ти не видиши? смиряваме душите си, а Ти не знаеши?” – Ето, в деня, когато постите, вие изпълнявате своята воля и от другите изисквате тежки трудове. Ето, вие постите за караници и разпри и за да биете с дръзка ръка другите; вие не постите в това време тъй, че гласът ви да бъде чут във висинето. Такъв ли е постът, който съм Аз избрал, – денят, в който човек изнурява душата си, когато навежда глава като тръст и под себе си постила вретинище и пепел? Това ли ще наречеш пост и ден, Господу угоден?” (Ис. 58:2-5). С други думи, те Ме търсят всеки ден и желаят да познаят премъдростта на Моя Промисъл, като народ, който уж е бил праведен и е спазвал Божиите заповеди, и казват: „Защо Ти Господи, не виждаш, че ние сме постили? Защо не искаш да знаеш, че толкова сме страдали?” И Бог отговаря: „Не ви чувам, защото когато постите, вие отново изпълнявате своите зли пожелания. Такъв пост и такова страдание Аз не желая. Дори и да постелеш под себе си вретинище и пепел вместо легло, такъв пост Аз не приемам.”

Трудовете се приемат и добродетелите принасят полза само тогава, когато се извършват според Божията воля. Божията воля се състои в това да постъпваме така, както ни е за-

повядал нашият Господ, Който ни казва: „*Който яде Моята плът и пие Моята кръв, има живот вечен*” (Йоан. 6:54). Това не е само заповед, а заповед над всички заповеди, защото се явява действена сила и неотменна съставна част на останалите заповеди.

И така, възлюблени мой, ако искаш да разпалиш в сърцето си божествения пламък (ἔρως) и да придобиеш любов към Христа, а с нея и всички останали добродетели, често пристъпвай към Свето Причастие – и тогава се наслаждавай на това, което желаш. Защото не е възможно някой да не обича Христос и да не бъде обичан от Него, ако непрестанно се причастява с Неговите Свети Тяло и Кръв. Това става по естествен начин. Послушай как.

Някои не разбират защо родителите обичат своите деца и защо децата също обичат своите родители. Отговаряме: никой никога не е намразил самия себе си и своето тяло. Защото децата получават тяло от телата на своите родители и особено защото се хранят с кръвта на майката както в майчината утроба, така и след раждането (млякото, естествено, не е нищо друго освен кръв, която е станала бяла), затова казвам, че за тях (децата) е естествен закон да обичат своите родители, както и за родителите – да обичат своите деца, тъй като децата са заченати от телата на своите родители. Така и хората, които често се причастяват с Тялото и Кръвта на нашия Господ, по естествен начин ще разгорят в себе си стремеж и любов към Него – от една страна, защото тези живоносни и животворни Тяло и Кръв толкова по-силно ще разпалват любовта у тези, които се причастяват (дори и у най-жестокосърдечните), колкото по-често се причастяват; а от друга страна, защото нашата любов към Бога не е нещо, което ни е чуждо, но тя естествено е посята в нашите сърца още щом сме се родили по тяло и по дух чрез светото Кръщение.

При първи удобен случай тези естествени искри в миг се разгарят в пламък, както казва премъдрият и божествен Василий: „*Едновременно с възникването на живота* (тоест

на човека) *в нас се влага някакво семенно слово, което по естествен начин ражда способност да обичаме [Бога]. Тази сила (тоест словото) се ражда от усърдното изпълняване на Божиите заповеди, храни се от познанието за [Бога] и се привежда към съвършенство от Божията благодат. Трябва да знаем, че подвигът на любовта е един, но той е изпълнение на всички останали заповеди*”²³.

Следователно тази естествена сила – да обичаме Бога – се укрепява, допълва и усъвършенства благодарение на честото причастяване с Тялото и Кръвта на нашия Господ. Затова и свети Киприан пише, че мъчениците, когато отивали на страдания, преди това се причастявали с Пречистите Тайни и, укрепени от Светото Причастие, така се разгаряли от любов към Бога, че тичали към бойното поле като овце на заколение и вместо Тялото и Кръвта Христови, с които се причастявали, проливали своята собствена кръв и предавали тялото си на различни мъчения.

Какво друго добро би искал да получиш, християнино, а не си го получил от Светото Причастие? Искаш да празнуваш всеки ден? Искаш да празнуваш Светлото Възкресение, когато пожелаеш, и да се радваш с неизказана радост в този скръбен живот? Тогава непрестанно прибягвай към Тайните и се причастявай с необходимата подготовка, и ще се насладиш на това, на което желаш да се наслаждаваш. Защото истинската Пасха и истинският празник за душата е Христос, Който се принася в жертва в Тайнството, както казва Апостолът, а след него и Божественият Златоуст: „*Светата Четирдесетница е само веднъж в годината, Пасха – три пъти в седмицата, а понякога и четири пъти, по-точно толкова пъти, колкото ние пожелаем, защото Пасха не е пост, а Приношение (Прощора) и Жертва, която се принася на всяко събрание*”²⁴.

²³ Правила, подробно изложени под формата на въпроси и отговори, 2. Вж. „Творения на светия наш отец Василий Велики, архиепископ на Кесария Кападокийска”, Ч. 5. М., б. г., с. 82.

²⁴ Тоест на евхаристийното събрание, на Литургията – Бел. прев.

А че това наистина е така, ще чуеш от Павел: „Христос, Пасхата наша, биде заклан за нас” (1 Кор. 5:7). Така че всеки път, когато с чиста съвест пристъпваш към Тайнството, ти извършваш Пасха. Не тогава, когато постиш, а когато се причастяваш с тази Жертва.

Защото оглашените никога не извършват Пасха, въпреки че постят всяка година, тъй като те не се съединяват с Приношението (Προσφορά), тоест не се причастяват. И обратно: „И този, който не пости, когато се причастява, ако пристъпи с чиста съвест [към Тайнството], ще извърши Пасха – или днес, или утре, или който и да е друг ден. Защото подготовката се оценява не по спазването на времето, а по чистотата на съвестта”²⁵. Тоест най-добрата подготовка за Причастие се състои не в това да отброиш осем, петнадесет или четиридесет дни и тогава да се причастияш, а в това да очистиш съвестта си. Следователно онези, които, въпреки че постят преди Пасха (Възкресение), не се причастяват на Пасха, такива хора не празнуват, както казва този божествен Отец. Тези, които не са подготвени на всеки празник да се причастят с Тялото и Кръвта Господни, не могат да празнуват и възкресния ден, и другите празници през годината, защото те нямат в себе си причината и повода за празника, който е Пресладкият Исус Христос, нямат и онази духовна радост, която се ражда от Божественото Причастие.

Заблуждават се онези, които смятат, че Пасха и празниците се състоят от богати трапези, множество свещи, благовонен тамян, сребърни и златни украшения, с които украсяват Църквата. Бог не иска това от нас, защото то не е първостепенно и главно, както казва и чрез пророк Моисей: „Какво иска от тебе Господ, Бог твой? Само да се боиш от Господа, твоя Бог, да ходиш по всичките Му пътища, да Го обичаш, и да служиш на Господа, твоя Бог, от всичкото си сърце и от всичката си душа, да пазиш заповедите на Гос-

пода (твоя Бог) и наредбите Му, които днес ти заповядвам, за да ти бъде добре” (Втор. 10:12-13).

Разбира се, сега не става дума за това да съдим дали са добри или не даровете, които благоговейно принасяме в църквата. Те са добри, но заедно с тях ние трябва да принасяме и послушание към светите заповеди на нашия Господ и да поставим това послушание над всички други приноси, както казва светият пророк и цар Давид: „Жертва Богу е дух съкрушен; сърце съкрушено и смирено Ти, Боже, не ще презреш” (Пс. 50:19).

Апостол Павел в Послание до Евреите казва същото, само че по друг начин: „Жертва и принос Ти не пожела, а тяло Ми приготи” (Евр. 10:5), което означава: „Господи, Ти не искаш да Ти принасям всички други жертви и приношения, Ти искаш само да пристъпвам към Божествените Тайни и да се причастявам с Всесветото Тяло на Твоя Син, което си приготвил на Светия Престол (Тράπεζα), защото такава е Твоята Воля”. Затова, желаяйки ти да покажеш, че си готов на послушание, Апостолът казва: „Ето, ида, Боже, да изпълня Твоята воля, и Твоят закон е в сърцето ми” (Евр. 10:9; Пс. 39:9). Тоест идвам да извършвам Твоята воля с пълна готовност и да изпълнявам Твоя закон от цялото си сърце. Затова, ако искаме да се спасим, трябва с радост и любов като синове да изпълняваме Божиата воля и Божиите заповеди, а не със страх като слуги. Защото страхът е свързан с изпълнението на старите заповеди, а любовта – на евангелските. С други думи онези, които са били под закона, са изпълнявали заповедите и наредбите на закона от страх да не бъдат наказани и подложени на мъчения. А ние, християните, тъй като вече не се намираме под закона, трябва да изпълняваме евангелските заповеди не от страх, а от любов и като синове да извършваме Божиата воля.

Волята на Бога и Отца, по Неговото благоволение от самото начало, е била в това да сътвори Тяло за Своя Единороден Син, нашия Господ Исус Христос, както казва Апос-

²⁵ „Против иудеите”. Беседа 3. Вж. „Пълни събрания съчинения на св. Йоан Златоуст”, Т. 1, кн. 2, 1991, с. 673-675.

толт, тоест Неговият Син да се vyplъти и да пролее Своята Кръв за спасението на света. И за да се причастяваме непрестанно ние, всички християни, с Неговите Тяло и Кръв, та чрез честото причастяване и в този живот да бъдем опазени от дяволските мрежи, и когато дойде време за изхода на нашата душа, тя, свободна и радостна, да полети като гълъб към небесата и да не бъде измъчвана от поднебесните духове.

Това потвърждава и божественият Златоуст, като казва: „И друг ми е разказвал за някакво видение, с което сам се е удостоил, без да знае от кого. Ако онези, на които предстои да бъдат взети от този свят, се причастят с чиста съвест, то когато умират, самите Ангели ги възнасят на небето благодарение на Причастието”²⁶. Затова и ти, брате мой, тъй като не знаеш кога ще дойде смъртта – днес или утре, или дори в този час, трябва да се причастяваш с Пречистите Тайни и да бъдеш готов. И ако Божията воля е да останеш още в този живот, тогава с благодарта на Светото Причастие ще водиш живот, изпълнен с радост, мир и любов, съпътстван от всички останали добродетели. А ако Божията воля е да умреш, тогава благодарение на Светото Причастие свободно ще преминеш митарствата на злите духове, обитаващи във въздуха, и с неизказана радост ще се поселиш в небесните обители. Защото ако постоянно си съединен с Пресладкия Иисус Христос, всемогъщия Цар, тогава и тук ще живееш блажен живот, и когато умреш, злите духове ще побегнат от тебе като мълния, а Ангелите ще ти отворят небесните врати и тържествено ще те придружат до самия Престол на Блажената Троица.

О, величие, на което се наслаждават християните от честото причастяване и в този, и в бъдещия живот!

Искаш ли, християнино, да се очистиш и от най-малките прегрешения, които като човек допускаш или с очите, или с ушите си? Тогава пристъпвай към Тайнството със страх и

²⁶ „За свещенството”. Беседа 6. Вж. „Пълни събрани съчинения на св. Йоан Златоуст”, Т. 1, Кн. 2, М., 1991, с. 471.

съкрушено сърце – и ще се очистиш, ще ти бъде простено. В това ни уверява и свети Анастасий Александрийски: „Ако вършим някакви малки, човешки и простими прегрешения, било с език, с уши, с очи, или от суета, печал или гняв, или нещо друго подобно, то като укоряваме себе си и се изповядваме на Бога, да се причастяваме със Светите Тайни, вярвайки, че Причастието ни очиства от всичко това”, – но не и от тежките, зли и нечисти грехове, които сме извършили²⁷.

За това свидетелстват и много други светии. Свети Климент казва: „След като сме се причастили с Честните Тяло и Кръв Христови, да благодарим на Онзи, Който ни е удостоил да се причастим с Неговите Свети Тайни и да Го помолим те да не ни бъдат за осъждане, а за спасение и опрощаване на греховете”²⁸.

Василий Велики казва: „И удостой ни неосъдително да се причастим с Пречистите и Животворящи Твои Тайни за оставяне на греховете”²⁹.

А божественият Златоуст казва: „Нека Причастието ни бъде за трезвение на душата и за оставяне на греховете”³⁰, тоест Тайните да послужат на онези, които се причастяват, за очистване на душата и опрощаване на греховете.

Макар и изповедта и изпълнението на епитимията да могат да донесат прошка на греховете, за освобождаването от греха е необходимо Божественото Причастие. При лекуване на зловонни рани най-напред отстраняват червеите, после – загнилите части и едва след това нанасят лечебен мехлем, защото ако оставят раната без него, тя може да дойде в предиш-

²⁷ Има се предвид ако не изповядваме тези грехове – Бел. прев.

²⁸ Кн. 8, гл. 14.

²⁹ Литургия на св. Василий Велики, молитва на свещеника на „Преклонете главите си пред Господа”.

³⁰ Литургия на св. Йоан Златоуст, молитва на свещеника след принасянето на Светите Дарове - „За да бъдат [Даровете] на тези, които се причащават, за бодрост на душата, за опрощаване на греховете, за приобщаване със Св. Дух, за наследяване на царството небесно, за дързновение към Тебе, а не за съд или за осъждане” (Служебник, СИ, 1985, стр.92).

ното си състояние. Същото е и с греха: изповедта премахва червеите, изпълнението на епитимията отсича загнилите части, а след това Божественото Причастие служи като мехлем и изцелява от греха. Защото, ако не приеме Божественото Причастие, нещастният грешник се връща в предишното си състояние и за този човек последното става по-лошо от първото (Мат. 12:45).

Слушаш ли, християнино мой, колко дарове получаваш от честото причастяване? И най-малките грехове ти се прощават, и раните ти се изцеляват, и ти целият ставаш здрав. Има ли нещо по-блажено от това винаги да се подготвяш за Причастие и да се причастяваш, и благодарение на подготовката и с помощта на Божественото Причастие винаги ще бъдеш освободен от грехове, и ти, земният, да бъдеш чист на земята, както са чисти Ангелите на небето? Има ли по-голямо щастие от това?

Впрочем ще ти кажа и нещо още по-голямо. Ако ти, брате мой, често пристъпваш към Тайните и достойно се причастяваш с тези вечни, препрославени Тяло и Кръв на нашия Господ Иисус Христос, и ставаш сътелесен и съкръвен с Христос, животворната сила и действие на тези Пресвети Тяло и Кръв при възкресението на праведните ще оживотворят и твоето собствено тяло, прославено с Христовото Тяло, и то ще възкръсне като нетленно, както пише божественият Апостол в Посланието до Филипяни: *„Който ще преобрази унизеното наше тяло тъй, че то да стане подобно на Неговото славно тяло, със силата, чрез която Той може и да покорява на Себе Си всичко”* (Фил. 3:21).

Цялата тази слава и дарове, тези велики и свръхестествени блага, за които говорихме досега, получава всеки християнин, когато с чиста съвест се причастява с Божествените Тайни на нашия Пресладък Иисус Христос – както и други, още по-големи дарове, за които не би ни стигнало място да говорим.

Накрая, след като християнинът се причасти, тогава

размисля за това с какви страшни и небесни Тайни се е причастил, внимава над себе си, за да не нанесе безчестие на благодатта, бои се от помислите си, събира ги и ги пази, поставя начало на по-строг и добродетелен живот и, доколкото е възможно, се отдалечава от всяко зло. Когато се замисли, че след няколко дни отново му предстои да се причасти, той удвоява вниманието, прибавя готовност към готовността, въздържание към въздържанието, бдение към бдението, трудове към трудовете и се подвизава, доколкото е възможно. Защото в най-прекия смисъл на думата е притеснен от две страни: първо, от това, че току-що се е причастил и второ, от това, че скоро пак ще се причастява.

ГЛАВА 3

За това, че ако някой дълго отлага да се причасти, причинява голяма вреда на себе си

Всичко противоположно на казаното по-горе причинява на християните рядкото причастяване, защото който отлага причастяването, той не се подготвя, не е внимателен към себе си и не се пази от зли помисли. Отлагането на причастяването става причина такъв човек да изпадне в леност, да охладнее в благоговението и Божествената любов. Отлагането му дава възможност да води небрежен и невнимателен живот, без страх в душата, въздържание на чувствата и предпазливост в движенията, и също така му позволява пълно своеволие в приемането на храна, в произнасянето на отделни думи, в гледането и слушането на неприлични неща, така че той става подобен на кон без юзда, който стремително се носи към пропастта на греха. И това наистина се случва на всички, които отлагат причастяването, както виждаме от всекидневния опит и практика.

Учудват ме онези християни, които, доколкото е възможно, са достойни, но и те не бързат да се причастят. Как

могат да получат освещаване и радост от Божествените Тайни, както е казал Кавасила, чиито думи цитирахме в началото? Как могат да угасят огъня на своите страсти, ако не се причастяват с Пречистите Тайни, които прогонват всяка слабост, укротяват лютата война на плътта и умъртвяват страстите, според свети Кирил?

Как могат да очистят своя ум, да просветят своя разум, да укрепят душата си, ако не се причастяват с Тялото и Кръвта на нашия Господ, които са истинско очистване, истинска красота, истинско просвещение и благородство на душата, както преди това ни е казал божественият Златоуст?

Или как могат да избягат от мисления фараон и от Египет, от тежкия и преследващ ги грях, като не са запечатани с Честната Христова Кръв, както е казал Григорий Богослов? Или как ще могат да разгорят в сърцето си Божествената любов, духовната радост, Божествения мир и останалите плодове и дарове на Светия Дух, ако не се причастяват с Тялото и Кръвта на възлюбения Син на Отца и Единосъщен на Светия Дух, Който е наша непрестанна радост и мир, по думите на Апостола (вж. Еф. 2:14) и източник на всички блага?

Недоумявам и се удивявам как християните в днешно време могат да празнуват неделата или другите празници през годината и духовно да се радват с истинска радост, ако не се причастяват непрестанно с Божественото Причастие, което е причина и повод за всеки празник и тържество.

И така, няма съмнение, че онези, които не се причастяват непрестанно, се лишават (уви!) от всички небесни и Божествени блага, и освен това престъпват заповедите на нашия Господ, както вече казахме, апостолските Правила, съборните канони и поученията на светите Отци, чиито свидетелства посочихме. Те биват наказани с отлъчване от Божествените Апостоли и от Антиохийския събор, както подробно се обособихме по-горе.

Със своето отлагане на причастията такива хора дават възможност на дявола да ги въвлече в различни грехове и

много други изкушения, както казва божественият Кирил Александрийски: *„Отдалечавайки се от Църквата и Светото Причастие, те стават Божи врагове и приятели на злите духове”*.

И божественият Златоуст казва: *„Като се отдалечавам за дълго от общение с Тебе, да не бъда хищнически грабнат от мисления звяр-вълк”*³¹. Тоест по тази причина, Господи, аз често пристъпвам към Тайните и се причастявам, защото се страхувам, че отдалечавайки се задълго от Светото Причастие, няма да бъда покрит от благодатта³² и ще бъда уловен от мисления вълк, който ще ме умъртви.

Преподобни Паладий разказва как авва Макарий Египетски, след като изцелил една жена, която под влияние на дявола изглеждала за хората като кон, ѝ дал следния съвет: *„Жено, никога не пропускай причастяването със Светите Христови Тайни, а често се причастявай, защото това е дяволско действие върху теб, понеже не си се причастявала пет седмици и сатаната е намерил място в теб да те измъчва.”*³³

Подобно на това и божественият Златоуст, в същия ден, когато бил ръкоположен, изцелил един човек, обсебен от дявола, и го посъветвал често да ходи на църква и да пристъпва към Божествените Тайни с пост и молитви, за да не го изкушава злият дух и занаяпред. За това пише и в житието на св. Симеон Метафраст: *„Един безумен мъж, бидейки обладан от нечист дух, влязъл в църквата с пяна на устата и с изплезен език, така че всички видели тази отвратителна гледка. И тогава всички започнали да молят тази свята душа – божествения Златоуст, да се помоли за изцелението на страдалеца. Той казал на човека да се приближи, погледнал го с любов и, като го прекръстил със своята ръка, призвал*

³¹ 2-ра молитва преди Свето Причастие.

³² Буквално: „оголен от благодат” – Бел. прев.

³³ Вж. „Лавсаик” на Паладий, епископ Еленополски, М., 1992, с. 37-38, Гл. 18. „За Макарий Египетски”.

Името на Света Троица и заповядал на злия дух да излезе. И в същия миг, в който казвал това, словото станало дело и човекът начаса се освободил от страшната болест, причинена му от злите духове. След това Светителят го вдигнал и го посъветвал ревностно да посещава църквата и да се причастява с Божествените Тайни, да пости и да се моли. „Защото, ако постъпваш така – казал той – врагът никога няма да те мъчи и да те улавя в своите мрежи”.

Слушате ли, братя мои, какви беди търпят онези, които не се причастяват често, а се отдалечават от Тайните? Слушате ли, че те стават и бесновати и на вид се превръщат в неразумни животни, както в древността цар Навуходоносор се преобразил в бик? И те справедливо търпят това, защото от хора могат да станат богове по благодат благодарение на непрестанното Божествено Причастие, но те не желаят, а отдалечавайки се от Божественото Причастие, губят и човешкия облик, който имат, превръщат се в неразумни животни и се предават във властта на сатаната, както казва Псалмопевецът: „*Защото ето ония, които се отдалечават от Тебе, загиват*” (Пс. 72:27). Тоест, Господи, ето как докрай погиват онези, които се отдалечават от Твоята благодат.

А да не говорим за онези, които не бързат да се причастят и внезапна смърт ги заварва неподготвени, защото остават без Божественото Причастие. Какво ще стане с тях, нещастните? Ще могат ли свободно да преминат въздушните митарства на злите духове? През какъв страх и ужас ще премине тогава тяхната душа, която е могла да се освободи от това благодарение на честото причастяване, както е казал божественият Златоуст. Боже, бъди милостив към тях!

И така, братя мои, щом като рядкото причастяване ни причинява такива големи и неизказани беди, а честото причастяване ни дарява такива високи, велики, небесни и свръхестествени блага и в този, и в бъдещия живот, тогава защо така дълго отлагаме да се причастим? Защо не се подготвяме по подобаващ начин за причастяване с Божествените Тайни,

ако не всеки ден, то поне всяка събота или неделя, или на всеки празник? Би трябвало с голяма радост често да прибягваме към Светата Трапеза и да се съединяваме с Пресладкия Иисус Христос, Който е целият ни живот, дихание, битие, цялата ни надежда и спасение, за да бъдем навеки съединени и неразделни с Него и в този, и в бъдещия живот. Но ние на драго сърце отлагаме причастяването и така се отдалечаваме от Него.

Ако някой, макар и за един ден, ни лиши от всекидневната трапеза, състояща се от телесна храна, тогава ще бъдем тъжни и неспокойни, и това ще ни се струва по-голямо зло, отколкото ако един или два дни, или дори цял месец се лишаваме от духовната и небесна Трапеза на Божествените Тайни. О, какво безумие вършат днешните християни, не различавайки телесното от духовното! Защото първото приемат с цялата си любов, а второто изобщо не желаят.

Много боголюбиви християни харчат много пари, полагат големи усилия, понасят много опасности по море и суша само за да отидат в Йерусалим и да се поклонят на Живоносния Гроб Господен и на други свети места. И след това се радват, когато ги наричат поклонници на тези светини. Много хора, като чувят, че на някое далечно място се намират свети мощи на някой светия, отиват след голяма подготовка, за да му се поклонят и да получат благодат и освещение.

Но да се причастят с Пречистите Тайни и да се удостоят да получат не Живоносния Гроб или светите места, или мощите на светиите, а Царя на всичко и Светия на светиите, те или имат съвсем малко желание, или това никак не ги вълнува. За да отидат на светите места, те харчат и пари, и изминават дълъг път пеша, и се излагат на много опасности, докато за Причастието не са необходими нито пари, нито дълъг път пеша, нито излагане на опасности. Достатъчно е само да отидеш съкрушен на изповед, да изпълниш епитимията и да се подготвиш – и веднага ставаш сътелесен и съкръвен на Христос. Въпреки че това е толкова просто, всички продъл-

жават да се отнасят небрежно и да странят от Причастието.

Ах, братя мои, ако можехме само веднъж да видим с душевните си очи от какви възвишени и велики блага се лишаваме, тогава не само бихме се причастявали непрестанно, но и бихме влагали всичките си сили да се подготвяме и причастяваме всеки ден, ако има възможност за това.

И така, ако досега сме били небрежни по отношение на Светото Причастие, отсега нататък ви моля с цялото си братско сърце да се пробудите от тежкия сън на леността, да се подготвите и потрудите. И ако някой от онези, които имат духовна власт, се опита да ни попречи в това богоугодно дело, да не охладняваме веднага в своята решимост и да не се отчайваме; не, но да не паднем на колене и като блудницата да целуваме нозете му, настойчиво да чукаме на вратата и да искаме разрешение. И, разбира се, аз не вярвам, че някой би бил толкова коравосърдечен, че да ни попречи, виждайки нашата пламенна готовност да пристъпим към Свето Причастие. Нещо повече, уверен съм, че той, колкото и да е строг и да не се бои да наруши този пагубен обичай, установил се в това дело, сърцето му би се смекчило и той би ни позволил да направим това, което желаем.

ВЪЗРАЖЕНИЕ 1

Има благоговейни хора, които, не познавайки Писанието, когато видят, че някой християнин се причастява често, започват да го укоряват и казват, че само свещениците могат да правят това, и ако искаш да се причастяваш често, трябва и ти да станеш свещеник

На такива хора ще отговорим не със свои думи, а с думите на Священото Писание, свещените Събори, светиите и учителите на Църквата. Ние казваме, че служението на свещениците се състои в това да принасят Божествените Дарове и посредством тях, като органи на Светия Дух, Той слиза

и осветява тези Дарове. Освен това те предстоят пред Бога за народа и изпълняват и други свещенодействия, които не може да извършва никой, който не е посветен в свещенически сан. Когато дойде време за Причастието и самите те се подготвят да се причастят, тогава свещениците по нищо не се отличават от миряните или монасите, освен по това, че свещениците преподават [Тайните], а миряните ги приемат, както и по това, че свещениците се причастяват в олтара, и то непосредствено, без светата лъжица, а миряните и монасите – извън олтара и посредством светата лъжица.

Че това наистина е така и че при причастяването свещениците с нищо не се отличават от миряните, свидетелства и божественият Златоуст, който казва: „*Един Отец ни е родил. Всички сме Негови страдащи чедра*”. Тоест всички ние сме родени от една майка – светата Купел. „*Една и съща Храна се дава на всички*”. Тоест Господнята Кръв се дава на всички: и на свещениците, и на миряните. „*И не само ни се дава една и съща [Храна], но и от една и съща Чаша. Защото Отец, желаейки да ни приведе към нежна любов (φιλοστοργία), е замислил всички да пием от една и съща Чаша, която е символ на безграничната любов*”³⁴. И на друго място Златоуст казва: „*В някои неща свещеникът по нищо не се различава от мирянина. Например когато следва причастяване със Светите Тайни, всички ние се удостояваме с едно и също, а не както в Стария Завет: едно е ядял свещеникът, а друго – непосветеното лице. Законът не е позволявал народът да яде това, което яде свещеникът. Но днес не е така, а на всички се предлагат едно Тяло и една Чаша*”³⁵. С други думи, днес под благодатта на Евангелието на Светия Престол за всички са приготвени едно и също Тяло и една и съща Чаша.

Симеон Солунски пише: „*Всички верни трябва да*

³⁴ Беседа 32 върху Евангелие от Матей. Вж. „Творения на светия наш отец Йоан Златоуст, архиепископ Константинополски”. Т. 7, кн. 1, СПб., 1901, с. 359-360.

³⁵ Тълкувание на Второто послание на Апостол Павел до Коринтяни. Беседа 18. Вж.: Цит. изд. Т. 10, кн. 1, СПб., 1904, с. 632.

се причастяват. Това не е служение само на архиеерея, но неговото служение е в това да свещенодейства тези Все-свети Тяло и Кръв Христови и да ги дава за причастие на всички верни, защото такава е тяхното единствено предназначение”³⁶.

Йов Амартол пише в книгата „За Тайнствата”: „Цялото съвършенство, цел и дело на [Литургията] се състои в причастяването с животворящите и страшни Тайни и Светини. Затова те се дават първо на свещениците в олтара, а след това и на намиращия се извън олтара и подготвен народ”.

От това по необходимост следва, че с принесените Дарове първо трябва да се причастят свещениците, а след това – и целият народ, според свещеномъченик Климент, който казва: „Да се причастят първо епископът, след това презвитерите, дяконите, иподяконите, четците, певците и подвижниците, а от жените – дяконисите, девиците и вдовиците, после децата, и едва тогава всички останали хора според своя чин, с благоговение и без шум”³⁷.

Гореспоменатият Йов казва още, че онзи човек, който е достоен, може да се причастява всеки ден, и то по същия начин и без никаква разлика, както правят това свещениците: това, което важи за свещениците, важи и за миряните – мъже и жени, деца и старци, или, по-просто казано, за всички християни от всяка възраст и чин.

Онези свещеници, които не причастяват християните, пристъпващи към Божественото Причастие с благоговение и вяра, Бог осъжда като убийци, съгласно написаното от пророк Осия: „Както разбойници причакват човека, тъй сбирщина свещеници убиват по пътя за Сихем и вършат мръсотии” (Ос. 6:9). Тоест свещениците, които са скрили Божия път, воля и заповед и не са ги обявили, са убили Сихем и са извършили безаконие в Моя народ.

³⁶ Вж. „Творения на блажения Симеон, архиепископ Солунски”. М., 1994, с. 93.

³⁷ Глава 13.

Само се учудвам и не зная има ли свещеници, които прогонват пристъпващите към Тайните. Защото те дори не са се замислили за това, че думите, които сами изговарят, са лъжа. Нали самите те в края на Литургията гласно призовават всички верни с думите: „Със страх Божий, вяра и любов пристъпете”. Тоест пристъпвайте към Тайните и се причастявайте; а след това сами се отричат от думите си и прогонват пристъпващите. Не зная как бих могъл да нарека това зло дело.

ВЪЗРАЖЕНИЕ 2

Други възразяват, като казват, че трябва да се причастяваме веднъж на четиридесет дни и не по-често от това

Изтъкващите това възражение за свое оправдание цитират свидетелството на божествения Златоуст, който казва: „По каква причина ние постим тези четиридесет дни? В миналото мнозина са пристъпвали към Тайните просто така и както се случи. Така било най-вече по времето, когато Христос ни е предал това Тайнство. Светите Отци, съзнавайки вредата от нередовното причастяване, събрали и определили четиридесет дни за пост, молитва, слушане на Писанието и ходене на църква, та през тези дни всички всички ние да се очистим посредством внимание, молитви, милостини, пост, нощни бдения, сълзи, изповед и всички други добродетели, доколкото е по силите ни, и така с чиста съвест да пристъпим към Тайните”³⁸.

На това възражение отговаряме, че онези, които искат да докажат своето мнение, имат обичай да цитират в своя подкрепа или думи от Священото Писание, или думи на някой светия, за да не видят всички куката с примамката. „Защото

³⁸ „Против иудеите”. Беседа 3. Вж. „Пълни събрани съчинения на св. Йоан Златоуст”. Т. 1, кн. 2, 1991, с. 674.

– казва божественият Златоуст – „лъжата, когато иска да повярваме в нея, ако не постави в основата си някоя мнима, но не и безспорна истина, няма да можем да я приемем и да повярваме в нея”³⁹. Така правят и тези благословени.

Впрочем не трябва да изваждаме изречения от Божественото Писание, да ги отделяме от останалите му части и насилствено да ги използваме за свои цели, защото същият Златоуст казва: „Не трябва да изследваме изречението само за себе си, а да разглеждаме и всичко, което следва след него: за какво се говори, кой говори, на кого, защо, кога и как. Не е достатъчно да кажем, че така е казано в Писанието, и откъсвайки изреченията, отсичайки части от тялото на боговдъхновеното Писание, отделяйки и оголвайки ги от собственото им обкръжение, да си присвояваме правото и да си позволяваме да ги тълкуваме погрешно. Защото така много изкривени догмати са навлезли в нашия живот по действие на дявола, който е убеждавал невнимателните хора да цитират текстове от Свещеното Писание откъснато едни от други, като добавят или отнемат по нещо от тях и по такъв начин помрачават истината”⁴⁰.

Ето защо те не трябва да говорят само това, което е казал Златоуст – че Светите Отци са определили 40-дневен пост, през който да постим и се причастяваме, – но трябва да разгледат и казаното преди това, както и казаното след това, а също и за какво говори този божествен Отец в същата беседа, по какъв повод е произнесена и на кого е посветена тя. Възражаващите ни твърдят и доказват, че божественият Златоуст е ограничил приемането на Божественото Причастие само в дните на Пасха. Ако привържениците на еднократното причастяване в продължение на четиридесет дни наистина искат да докажат това, тогава те са длъжни или според своето мнение да се причастяват само веднъж в годината на Пасха и да станат като онези, към които тогава се е обръщал Златоуст,

³⁹ Беседа 2. „За сътворението на света”.

⁴⁰ Беседа 28.

или трябва да имат десет Велики поста през годината, съответно толкова поста, колкото пъти смятат, че е възможно да се причастяват.

Ако първото не им допада, а второто не могат да изпълнят, нека замълчат и да не винят другите и божествения Златоуст, и да не го представят като противник по този въпрос не само на Апостолите, на Вселенските и Поместните Събори и на много други богоносни Отци, които говорят за непрестанното причастяване, но и като противник на самите себе си, защото той повече от всички други пише за постоянното причастяване и в много други беседи, както и в тази, като казва: „Не ми предлагай това, а ми докажи, че Христос е заповядал да се прави така, защото аз ще ти покажа, че Той наредил да се прави противното, защото Той не само не ни е заповядал да спазваме дните, а и ни е освободил от тази необходимост”.

Послушай, какво казва Павел – когато споменавам Павел, тогава говоря за Самия Христос, защото Христос е бил Този, Който е движел душата на Павел. И така, какво казва той? „Тачите дни, месеци, времена и години. Боя се за вас, да не би напразно да съм се трудил помежду ви (Гал. 4:10-11) и да съм ви проповядвал Евангелието”.

И пак той казва: „Защото, колчем⁴¹ ядете тоя хляб, и пиете тая чаша, ще възвестявате смъртта на Господа, докле дойде Той” (1Кор. 11:26). Като е казал „всеки път”, той е направил господар онзи, който желае да се причасти, освобождавайки го от всяко спазване на дните. Защото Пасха и Четиридесетницата не са едно и също, но едно е Пасха, а друго – Четиридесетницата. Четиридесетницата е само веднъж в годината, а Пасха – три пъти в седмицата, а понякога и четири, по-точно толкова пъти, колкото пожелаем, защото Пасха не е пост, а Приношение (Προσφορά) и Жертва, която се принася на всяко събрание, тоест свещената Литургия и Божественото причастяване, което се извършва на нея. Че

⁴¹ В оригиналния текст: „всеки път” – Бел. прев.

наистина е така, послушай Павел, който казва: „Христос, Пасхата наша, биде заклан за нас” (1Кор. 5:7). Така че всеки път, когато пристъпваш към Тайнството с чиста съвест, ти извършваш Пасха. Не тогава, когато постиш, а когато се причастяваш с тази Жертва.

Оглашените никога не извършват Пасха, защото не се причастяват, макар и да постят всяка година. А онзи, който не пости, когато приема Причастие, ако пристъпва към Тайнството с чиста съвест, извършва Пасха – или днес, или утре, или някой друг ден. Защото подготовката не се оценява по спазването на времето, а по чистата съвест.

А ние правим точно обратното: не очистиваме разума си, а когато се съберем да празнуваме Пасха, този ден пристъпваме към Тайнството, макар и да имаме хиляди грехове. Но не бива да постъпваме така, да не бъде! Защото ако и на [Велика] Събота пристъпиш към Тайнството с лукава съвест, ти отпаднаш от приобщаването и си тръгваш, без да си извършил Пасха. А ако днес се очистиш от греховете и се причастис, то ще извършиш Пасха.

Такова усърдие и прилежност трябва да проявите по отношение на Тайнството, а не на спазването на времената. И както сега сте готови да претърпите всичко само за да не променяте обичая, така би трябвало да пренебрегнете обичая и да направите всичко, за да пристъпите към Тайнството без грехове. Защото е срамно да не ставаме по-добри, а да пребиваваме в неуместни спорове. Това погубило и иудеите, които в желанието си да останат верни на стария обичай, се отклонили в нечестие⁴².

И пак той казва: „Зная, че много от вас пристъпват към тази Света Трапеза по навик, заради празника. Но би трябвало, както вече много пъти съм говорил, не да спазвате празниците, когато се подготвяте да се причастите, а да очистите съвестта си и след това да пристъпвате

към Светата Трапеза. Защото порочният и нечист човек няма да стане достоен дори ако на празник се причастис с това Свято и страшно Тяло. А този, който се е очистил благодарение на внимателното покаяние и е умил своите прегрешения, е достоен да се причастис с Божествените Тайни и на празник, и по всяко време и да се наслаждава на Божествените Дарове. Но тъй като някои неизвестно защо пренебрегват това, мнозина, дори и да са изпълнени с хиляди злини, когато видят, че е празник, буквално подтикнати от самия ден, се причастяват със Светите Тайни, които според закона не са достойни и да видят”⁴³.

И така, ето как божественият Златоуст не само открито уверява в своите намерения и убеждения онези, които искат да чуят истината, но и пророчески опровергава този обичай на четиридесетдневния пост, който мнозина спазват.

Що се отнася до четиридесетте дни, за които говори като за дни, установени от светите Отци, тогава това обяснение ще бъде просто за този, който желае да разговаря за това. Впрочем сега ще кажем още няколко неща за онези, които все още се съмняват.

По онова време асийските християни празнували Пасха заедно с иудеите, под предлог, че уж така са възприели от Йоан Богослов, Апостол Филип и някои други. Въпреки че божествените Отци, събирайки се на поместни събори, много пъти писали против това, те не се отказали от своя обичай, докато не бил свикан Първият свети и Вселенски Събор, който, наред с останалото, установил за в бъдеще Пасха да не се празнува заедно с иудеите, а в неделята след пролетното равноденствие, за да не се пада в един и същи ден с иудейската пасха. Но въпреки това мнозина продължили да се придържат към този лош обичай. Именно към тях отправя своята беседа божественият Златоуст, изобличавайки ги в това, че пренебрегват решенията на толкова голям брой божествени

⁴² „Против иудеите”. Беседа 3. Вж.: „Пълни събрания съчинения на св. Йоан Златоуст”. 1, кн. 2, 1991, с. 673-676.

⁴³ „Беседа за Кръщението на Господа и Богоявление”. Св. Йоан Златоуст. 2, кн. 1. М., 1993, с. 406.

Отци само заради един лош обичай.

По тази причина той толкова хвали достойнството на божествените Отци от Първия Събор и, приписвайки им правилото за Четиридесетницата, казва, че те са го установили, като по този начин са искали да убедят асийските християни и да ги привлекат към послушание. Защото кой не знае, че постът през светата Четиридесетница е установен от Светите Апостоли, които в Правило 69 казват: „Епископ, презвитер, дякон, иподякон или певец, който не пости през светата Четиридесетница преди Пасха или в сряда и петък, освен когато на това му пречи телесна немощ, нека бъде низвергнат, а мирянин да бъде отлъчен”.

Или е възможно, казва той, да са я установили Отците от Първия Събор, защото към нея са добавили и Великата Страстна седмица, както самият той говори за това на друго място: „Отците са предложили попрището на поста, за да имат време за покаяние и очистени и умити да пристъпват към Тайните”⁴⁴.

А най-истинската причина, поради която, казва Йоан Златоуст, Първият Събор е установил Четиридесетницата, струва ми се, е следната. Тъй като тогавашните християни били небрежни и не постели през цялата света Четиридесетница – така че някои постели само три седмици, други – шест, а трети – по съвсем друг начин, тоест всеки според своя местен обичай, както свидетелства за това Сократ в „Църковна история”, Отците от Първия Събор отново провъзгласили Правилото на светите Апостоли и установили безусловно да се пости през цялата света Четиридесетница. И божественият Златоуст казва, че тези Отци са установили Четиридесетницата, имайки пред вид обновяването на Правилото, което тогава извършили.

Тъй като някои посочват божествения Златоуст в качеството на защитник на четиридесетдневния период, а са-

⁴⁴ „Беседа за серафимите”. Вж. „Творения на светия наш отец Йоан Златоуст, архиепископ Константинополски”. Т. 6, кн. 1, СПб., 1900, с. 427.

мият той разкъсва като паяжина техните доводи, ние ще ги премълчим и ще преминем към следващите възражения.

ВЪЗРАЖЕНИЕ 3

Някои възразяват и казват, че целта, с която светите Отци учат за непрестанното причастяване, е да не се отдалечим напълно от приобщаването с Божествените Тайни. Ако някой се причастява с голям страх и благоговение и пристъпва към Светите Тайни рядко, тогава той се причастява достойно

Бихме искали да попитаме онези, които говорят така, да ни покажат откъде и въз основа на какви доказателства знаят намерението на Христос и светиите? Може би са се възнесли на небето като Павел и там са чули това? Но Павел чул неизказани думи, които човек не може да изрече. А как те са могли да изречат това? А ако то е нещо друго, защо тогава не е записано в книгите на нашите божествени Отци? Ако пък е записано, а ние не сме го намерили, тогава ги молим да ни покажат къде са го открили.

Само страхът, с който те пристъпват към Тайните, не е по Бога, както казва пророкът: „Там ще се уплашат те от страх, дето няма страх” (Пс. 52:6). Защото страх трябва да има там, където се престъпват заповедите, но не и там, където има покорност и послушание. И благоговението на такива хора не е истинско, а изкривено и лицемерно, защото истинското благоговение почита думите и заповедите на Господа и не ги пренебрегва. Това, което говорят възразяващите, няма за цел да направи християните по-внимателни и благоговейни по отношение на Светото Причастие, а да ги лиши от дръзновение и съвсем да ги отдалечи от него и така да ги приведе към духовна погибел.

Затова и божественият Кирил Александрийски отговаря на тези уж благоговейни хора: „Ако желаем вечен живот,

да се молим в нас да пребивава Подателят на безсмъртието, за да не се отдалечаваме от благословието [тоест от Причастието], както правят някои нерадиви. И да не ни поставя лукавият дявол примки и мрежи във вид на лъжливо благоговение [по отношение на Божественото Тайнство]. Но какво ми казваш ти: „Ето, Павел пише, че който яде Хляба и пие от Чашата Господня недостойно, той яде и пие своето осъждане. Следователно аз, след като изпитам себе си, виждам, че съм недостоеен за Причастие”. Но аз ти отговарям: „Кога ще бъдеш достоен? Кога ще застанеш пред Христос? Ако постоянно се страхуваши от своите най-дребни прегрешения, тогава [знай, че като човек] няма никога да престанеш да ги вършиши: („Кой ще съгледа своите грешки?” (Пс. 18:13), според светия Псалмопевец) и така завинаги ще останеш непричастен със спасителните Светини.

Затова по-разумно и благочестиво е да живееш съгласно Божия закон, вярвайки, че с благословеното Причастие ще се избавим не само от смъртта, но и от душевните и телесните болести, които са вътре в нас, „защото Христос, Който влиза в нас, укротява закона на плътта в нашите членове, оживява благоговението към Бога, като умъртвява страстите и не си спомня нашите прегрешения, а ни изцелява като болни, освобождава от веригите съкрушения и изправя падналия, като добър Пастир, Който полага и душата си за овците”.

И пак той казва: „Светото Тяло Христово оживотворява онези, в които пребивава, и ги прави нетленни, когато се съедини с нашите тела. Под тяло се разбира не някакво друго тяло, а онова, което съответства на природата на Живота”, тоест на Бога. „То има в себе си цялата [Божествена] сила на съединеното с него Слово и е изпълнено с Неговата [Божествена] енергия, чрез която всичко се оживотворява и се запазва в битие. И тъй като нещата стоят точно така, нека тези кръстени [християни], които нехаят да отидат на църква и да се причастят, и за дълго време се отдалеча-

ват от Причастието, знаят, че с това проявяват изкривено и вредно благоговение. Нека знаят, че с непричастяването се лишават от вечен живот, отхвърляйки възможността да бъдат оживотворени. Това става примка и съблазн, макар и този отказ от Причастие да изглежда като резултат от благоговението. Затова те трябва да полагат всички усилия да се очистят от греха, да започнат да живеят боголюбив живот и храбро и с любов да пристъпват към Причастието на Живота. Защото така ще победим дяволската прелест, ще станем причастници на Божественото естество (2 Петр. 1:4) и ще влезем в живота и вечността”⁴⁵.

А Йоан Зонара в обяснението на 2-ро Правило на Антиохийския събор⁴⁶ казва: „Тук Отците са нарекли отклоняване от Причастие не това да не обичаме Божественото Причастие и по тази причина да не желяем да се причастяваме, а отклоняването от Него поради благоговение или смирение. Защото ако някой се отклонява от Причастие, понеже не го обича и се гнуси от него, тогава той би бил осъден не само на отлъчване, но и на пълна анатема”.

Божественият Кирил и Йоан Зонара достатъчно са изобличили мнимото благоговение на нерадивите, което не принася плод на полза и спасение, а ражда душевна смърт и лишава от вечен живот, който се придобива чрез често причастяване с Божествените Тайни. Защото онзи, който има истинско благоговение, не само не пренебрегва думите на Господа и толкова свети Правила – апостолски, съборни и светоотечески, но не приема това дори и в мислите си, страхувайки се от съд и осъждане за непослушание. За хората, имащи истинско благоговение, говори Светият Дух чрез пророк Исаия: „А ето на кого ще погледна: на смирения и съкрушения духом и

⁴⁵ Кн. 4, гл. 2. Върху Евангелие от Йоан.

⁴⁶ „Всички, които влизат в църква и слушат Свещеното Писание, но противно на реда не остават докрай на молитва с народа, или които се отклоняват от причастяване със Светите Тайни, да бъдат отлъчени от Църквата, докато не се изповядат, не покажат плодове на покаяние и не помолят за прошка; и едва тогава ще могат да се удостоят с Причастие”.

на треперения пред Моето слово” (Ис. 66:2).

ВЪЗРАЖЕНИЕ 4

Някои казват, че преподобна Мария Египетска и много други пустинници и подвижници са се причастили само веднъж през целия си живот, но това не им попречило да станат светии

Ще им отговорим, че пустинниците не управляват Църквата, нито Църквата е създала правилата за пустинниците⁴⁷. Както казва Апостолът: „Законът е установен не за праведник” (1Тим. 1:9). А божественият Златоуст добавя: „Всички, които са възбренували по благочестието на Новия Завет, не са направили това поради страх от наказание или поради заплаха, а от божествена любов и пламенен стремеж към Бога. Защото те не са имали нужда нито от заповеди, нито от закони, за да възлюбят добродетелта и да се отдалечат от злото, а като благородни и свободни синове, познали собствената си стойност [тоест благородството на своята природа], без никакъв страх от наказание са се стремели към добродетелта”⁴⁸. Но и тези пустинници, ако бяха имали възможност, а не се бяха причаствали, биха били осъдени като нарушители на светите Правила и презрители на Божествените Тайни. А щом като не са имали такава възможност – те не са виновни. Така свети Николай Кавасила казва: „Ако душите са готови да се причастят, а Господ, Който [всичко] освещава и всичко извършва, обича да дава Себе Си на всеки, тогава каква пречка може да има за причастване? Естествено, никаква. Но ще попитате:

⁴⁷ Ср.: „Това са били изключителни случаи, а не обичи за всички. Но това, което важи само за някои, твърде малко на брой, светата Църква не признава като закон за всички”. Преп. Симеон Нови Богослов. „Творения”, 1. Свето-Троицка Сергиева Лавра, 1993, с. 204, Беседа 22 – Бел. прев.

⁴⁸ Беседа 56.

„Ако някой от живите, имайки в душата си добродетелите, за които стана дума, не пристъпи към Тайните, няма ли и той въпреки всичко да получи освещение [от Литургията, която се отслужва]?” [На този въпрос ще отговорим, че] това не може да получи всеки, а само този, който не е в състояние да дойде телесно, както става с душите на починалите и с онези, които се скитат по пустини и планини, по пещери и земни пропасти (Евр. 11:38) и нямат възможност да видят Жертвеника и свещеника”, тъй като в близост до тях няма църква. „Такива Сам Христос невидимо е освещавал със Своето освещение. Но ако някой има възможност, а не пристъпва към Трапезата, за да се освети от нея, такъв изобщо не може да получи освещение – не само защото не е пристъпил, а и защото не е пристъпил, бидейки в състояние да го стори. И затова е очевидно, че душата на такъв човек е празна [откъм добродетелите], необходими за Причастие, защото как може някой да има любов и желание за Причастие, защото как може някой да има любов и желание за Причастие, ако има възможност да се причасти, а не желае това? Или как може да има вяра в Бога този, който не се страхува от заплахата, съдържаща се в думите на Господа⁴⁹, и пренебрегва тази Трапеза? И как да вярваме на такъв човек, че обича това, което може да получи, но [по собствено разположение] не получава?”

ВЪЗРАЖЕНИЕ 5

Някои възразяват и казват, че Светото Причастие е нещо велико и страшно, и затова от хората, които се причастват, се изисква свят, съвършен и ангелски живот.

В това, че Тайнството на Божественото Причастие е ве-

⁴⁹ „А Иисус им рече: истина, истина ви казвам: ако не ядете плътта на Сина Човечески и не пиете кръвта Му, не ще имате в себе си живот” (Йоан. 6:53).

лико и страшно и че за него се изисква свят и чист живот, никой не се съмнява. Само че думата „свят” има и много други значения.

Свят е само Бог, защото притежава естествена, а не придобита святост. А хората, които са се удостоили със Свето Кръщение, получават святост поради своята причастност към Бога. И се наричат свети, защото са получили освещение по благодатта на Светия Дух чрез раждане Свине. Освен това те винаги получават освещение от Божествените Тайни, защото се причастяват със Светото Тяло и Кръв на нашия Господ. И колкото повече се приближават към Бога благодарение на изпълнението на Господните заповеди, толкова по-осветени възлизат към съвършенство. И обратно, колкото повече се отдалечават от Бога, оставяйки заповедите, толкова повече се лишават от освещение, ставайки роби на страстите, и злото в тях се увеличава. Защото злото не е друго, освен отсъствие на добро.

И така, който се е удостоил с раждане от Светия Дух, няма никакви пречки да се нарече свят – следователно, светите чеда на Светия Бог по благодат са удостоени с често причастяване с Божествените Дарове. Затова и божественият Златоуст казва: „Светите Дарове трябва да се дават на светите, а не на порочните и нечистите”⁵⁰. Желаяйки да покаже границата на светостта, той казва: „Никой, който е грешен, да не пристъпва към Причастие. Въпреки че, простете ми, няма да кажа „никой, който е грешен”, защото първо ще трябва да отстраня себе си от Божествената Трапеза, но предпочитам да кажа: „Никой, който продължава да върши грехове, да не пристъпва”. Зная, че всички ние сме достойни за наказание и никой не може да се похвали с чисто сърце. Но бедата не е в това, че нямаме чисто сърце, а в това, че, нямайки чисто сърце, не пристъпваме към Онзи, Който може да го направи чисто”⁵¹.

⁵⁰ Ср. „Светинята е за светите” в Литургията на Йоан Златоуст.

⁵¹ Беседа 26.

А Теодорит казва: „Сред причастяващите се с Божествените Тайни едни се причастяват [с Христа] като с Агнец – тези, които са придобили свършена добродетел, а други като изкупители на чужди грехове – тези, които с покаяние се очистват от сквернотата на греха”⁵².

Макар и онези, които ни възразяват, да смятат, че само съвършените могат да се причастяват, божествените Отци не изискват съвършенство от причастниците, а изправяне на живота чрез покаяние. Защото както в този видим свят хората не са на една и съща възраст, така и в духовния свят на Църквата хората се различават по своето състояние, както гласи Притчата за сеяча (вж. Мат. 13). И ако съвършените принасят на Бога стократен плод, то средните принасят 60, а новоначалните 30, тоест всеки според силата си. И никой не бива да бъде отхвърлен от Бога за това, че не е принесъл стократен плод.

⁵² Ср. „Какво казва Бог чрез пророка? „И нека ядат яре, принесено в деня на поста за всички грехове” – забележете внимателно – „и нека само свещениците ядат вътрешностите, измити с оцет”. Защо? Защото Мене, е казал Господ, когато аз принеса Моята плът в жертва за греховете на новия народ, ще напоите с жлъчка с оцет: това яжте и самите вие, тогава когато народът пости и скърби, покрит с вретини и пепел”. А за да да покаже, че Той трябва да пострада за тях, послушайте каква заповед е дал. „Вземе два еднакви козела без недостатък и ги принесете в жертва: нека свещеникът вземе единия от тях за всесъжжение”. А с другия какво трябва да направят? „Другият”, е казано, „да бъде проклет”. Забележете как това се явява предобраз на Исус. „Плюйте върху него всички и го оскърбявайте, сложете венец от червена вълна на главата му и нека да бъде изгонен в пустинята”. И след като всичко това бъде направено, нека този, който е отвел козела в пустинята, свали от него венеца от вълна и го сложи на един храст, чиито плодове обикновено се ядат, когато се намерим в полето, и който единствен от всички храсти има сладки плодове. А защо, забележете, единият козел се слага на жертвеника, а другият се проклина, и защо проклетият бива увенчан? Защото този ден евреите е трябвало да Го видят в дълга червена дреха, покриваща тялото, и да кажат: „Това не е ли Този, Когото някога прободохме, унижихме, подложихме на насмешки и разгнахме? Наистина, това е Този, Който някога нарече Себе Си Син Божий”. И защо козлите е трябвало да бъдат еднакви и без недостатък? За да могат цудите, виждайки Го да идва, да бъдат поразени от сходството с козела. Това е предобраз на Исус, Който е трябвало да пострада”. Послание на Апостол Варнава, гл. VII – Бел. прев.

Само ако добре размислим, ще разберем защо никой не може да постигне съвършенство без непрестанно причастяване със Светите Тайни, защото без него не можеш да придобиеш любов, а без любов не можеш да придобиеш послушание към заповедите на Владиката, а без послушание не можеш да постигнеш съвършенство. Както казва премъдрият Соломон: „Начало на премъдростта е най-искреното желание да се учиш, а грижата да се учиш е любов, любовта пък е да пазиш законите ѝ, а да пазиш законите е залог за безсмъртие, а безсмъртието приближава към Бога, затова стремеж към премъдрост възвежда до Царство” (Прем. 6:17-20), Царството Небесно. Затова и свети авва Аполос, знаейки, че Божественото Причастие е сила, раждаща божествена любов, казва: „На тия две заповеди, тоест на честото причастяване и любовта към ближния, се крепи целият Закон и Пророците” (вж. Мат. 22:40).

Но има ли нужда да говорим много? Тези, които ни възразяват, смятат ли, че трябва да се причастяваме веднъж на четиридесет дни като съвършени, или като грешници и несъвършени? Ако се причастяваме като съвършени, тогава трябва да се причастяваме по-често според техните думи, а ако се причастяваме като несъвършени – тогава пак трябва да се причастяваме по-често, за да станем съвършени, както вече казахме.

Защото както детето не може да израсне до зрял човек без телесна храна, така и душата не може да постигне съвършенство без духовна храна. Мъдреците казват, че у детето се виждат три неща: първо, самото дете, което се храни, второ, това, с което се храни и трето, това, което го храни. Това, което го храни, е същността на храната; това, което се храни, е живото тяло; а това, с което то се храни, е самата храна. Така, казва Гавриил Филаделфийски, става и при духовното раждане: „Този, който се храни, е кръстеният, отново роден човек; това, с което се храни, са Пречистите Тайни; а това, което го храни, е Божествената Благодат, претворяваща

тези [Тайни] в Тяло и Кръв на нашия Спасител”. Затова Василий Велики казва, че този, който отново се родил чрез Кръщението, за в бъдеще трябва да се храни с причастяването с Божествените Тайни⁵³. Ако те се причастяват като грешници, тогава не трябва да се причастяват нито веднъж в продължение на четиридесет дни, дори нито веднъж през цялата година, както казва Златоустият Йоан: „Както онзи, който има чиста съвест, трябва да се причастява всеки ден, така и за този, който живее в грехове и при това не се кае, не е безопасно да се причастява и на празник. Но и само веднъж в годината да се причастяваме, това не ни избавя от нашите грехове, ако пристъпваме недостойно. Напротив, то още повече ни осъжда, защото, макар и да пристъпваме само веднъж, ние и тогава пристъпваме нечисто. Затова моля всички вас: не пристъпвайте към Божествените Тайни само заради празника.”⁵⁴

И на друго място пише: „Тъй като свещениците не могат да знаят всички грешници и онези, които недостойно се причастяват с Тайните, Бог често ги разобличава и предава на сатаната. По тази причина те понякога се разболяват, подлагат се на интриги, скърби, нещастия и друго подобно. Това показва и Павел с думите: „Затова между вас има много немощни и болни, а и умират доста” (1Кор. 11:30).

„Как – кажете ми – става това, ако се причастяваме само веднъж в годината?” Бедата е в това, че ние определяме достойнството за Причастие не според чистотата на помислите, а според времето, и в това, че смятаме за благочестие рядкото пристъпване към Тайните, не знаейки, че и само веднъж да пристъпиш недостойно към Светините, причиняваш вреда на себе си, а ако достойно се причастяваш, макар и често, придобиваш спасение.

Дързостта не е в това, че пристъпваме често, а че пристъпваме недостойно – дори ако някой се причастява

⁵³ Беседа 8. „За Кръщението”.

⁵⁴ Беседа 71. „На св. Филолог”.

само веднъж в годината. Ние сме толкова безумни и окаяни, че, извършвайки хиляди грехове през годината, никак не се грижим за това [да ги изповядаме]. И при това смятаме, че е достатъчно да не дръзваме [да се причастяваме] често и че [с това] не се отнасяме с пренебрежение към Тялото Христово.

Разсъждавайки така, ние не разбираме, че и онези, които са разпнали Христос – са Го разпнали само веднъж. Но грехът става ли по-малък от това, че са го извършили само веднъж? И Иуда веднъж е предал Господа. Нима това го е спасило? Защо измерваме това дело с времето? Мярка за времето за причастяване трябва да ни бъде чистата съвест⁵⁵.

И отново: „Кого да похвалим? Онези, които се причастяват само веднъж? Или онези, които често се причастяват? Или пък онези, които рядко се причастяват? Никого от споменатите, а само тези, които пристъпват с чиста съвест и чисто сърце и които водят безупречен живот. Такива нека винаги пристъпват, а които не са такива – никога. Защото пристъпват за съд и осъждане, мъка и наказание”⁵⁶.

Но тези благословени, не зная защо, не слушат това, а изискват от причастяващите се ангелски живот и състояние. Че всеки, който се е кръстил и отново се е родил чрез светото Кръщение, дава обещание, че ще живее ангелски живот – това е ясно, защото той принуждава себе си, доколкото е възможно, да изпълнява заповедите на Владиката, към което е призван. Това е свойство и на Ангелските чинове – винаги да изпълняват Божествените заповеди.

Ето защо кръстените и тези, които изпълняват Божествените заповеди, не са далеч от ангелския живот. Също и по-

⁵⁵ „Тълкувание на Първото послание до Тимотей”. Беседа 5. Вж. „Творения на светия наш отец Йоан Златоуст, архиепископ Константинополски”. Т. 11, кн. 1., СПб., 1905, с. 656-657.

⁵⁶ „Беседа върху Послание до Евреите”. Вж.: Цит. изд. Т. 12. СПб., 1905, с. 153-154.

ради това, че те се трудят да опазят тази телесна чистота на безплътните Ангели по думите на Апостола, който казва: „А нашето живелище е на небесата” (Фил. 3:20). Тоест нашият християнски живот е небесен и ангелски.

Но и божественият Златоуст казва: „Да привлечем към себе си непобедимата помощ на Светия Дух, като спазваме заповедите, и тогава с нищо няма да бъдем по-ниско от Ангелите”⁵⁷. И пак: „Този, който се спасява, придобива двойна благодат, оживотворявайки душата си и ставайки като птица, която лети по небесния свод”⁵⁸.

ВЪЗРАЖЕНИЕ 6

По въпроса за Божественото Причастие някои дават за пример изречението: „Намериш ли мед, яж само, колкото ти трябва, за да се не преситиш от него и да го не повърнеш” (Притч. 25:16)

На такива мъдрувания е срамно и да отговаряме. Божествените Тайни не могат да се сравняват с ядене на мед, защото под това, според Григорий Синаит, се разбира умното съзерцание. Ако те смятат, че това изречение се отнася за Божествените Дарове, тогава аз предпочитам да слушам Премъдрия, който ми казва: „Яж, синко, мед, защото е приятен, и вощен мед, който е сладък за гърлото ти: такава е за душата ти и познанието на мъдростта. Ако си я намерил, има бъднина, и твоята надежда не е изгубена” (Притч. 24:13-14).

Впрочем тези хора би трябвало да ни кажат какво разбират под думите „колкото ти трябва”; защото ние нямаме никаква друга мяра, освен свещените апостолски Правила и Правилата на цялата Христова Църква, които ни казват да се

⁵⁷ Беседа 75 върху Евангелие от Йоан. Вж. Св. Йоан Златоуст. „Беседи върху Евангелие от Йоан”, кн. 2, М. 1993, с. 504.

⁵⁸ Беседа 4. „За сътворението на света”.

причастяваме, ако е възможно, и всеки ден или четири пъти в седмицата, както смятат свети Василий и божественият Златоуст, или поне всяка събота или неделя и в останалите празнични дни. Така Апостолът заповядва на мъжа и жената да се въздържат един от друг през тези дни, за да се причастяват с Божествените Тайни, като казва: „Недейте се лишава един от други – освен по съгласие за някое време, за да пребъдвате в пост и молитва” (1Кор. 7:5). А божественият Тимотей Александрийски казва: „Трябва да се въздържате в съботния и неделния ден, тъй като през тези дни се принася духовна жертва на Бога” (Отговор 13).

С други думи, нека мъжът и жената се пазят от супружески отношения в събота и неделя, тъй като през тези дни се принася духовна Жертва, тоест отслужва се Божествена Литургия и те трябва да се причастят.

И божественият Григорий Солунски казва за празниците: „Първият ден от седмицата е така нареченият ден Господен⁵⁹, защото е посветен на Господа, Който в този ден възкръсна от мъртвите и предказа Общото Възкресение, уверявайки ни във Възкресението, когато всяко земно дело ще изчезне – освещавай неделния ден и не върши никаква земна работа, освен най-необходимата. И нека твоите подчинени, както и семейството ти, почиват през този ден, за да прославят всички заедно Този, Който ни изкупи от смъртта и със Своето Възкресение възкреси и нашата природа; за да си спомниш за живота в бъдещия век и да изучаваш всички Господни заповеди и наредби. И да изпитваш не си ли престъпил или пропуснал някоя от тях, [и ако си], да се изправиш във всичко. И през този ден да бъдеш в Божия храм, да участваш в богослужебното събрание и с искрена вяра и неосъдна съвест да се причастии със Светите Тяло и Кръв Христови. И след това да започнеш по-строг живот, да се обновиш и да се подготвиш за приемане на бъдещите вечни блага. Така ще почитаеш съботата, като не вършиш

зло. Към неделния ден добави и установените велики празници, като през тези дни правиш същото и се въздържаш от същите неща”⁶⁰.

ВЪЗРАЖЕНИЕ 7

Някои, опасявайки се от атеизъм, наричат непрестанното причастяване ерес. Те казват, че приемащите Кръщение извън църковното Предание, са еретици, както и тези, които непрестанно се причастяват

Ние, искрено казано, не знаем как да отговорим на тези дръзки думи. Защото според тяхното мнение еретици са не само всички светии, които са подтиквали верните да пристъпват към Божественото Причастие, но и тези, които приемат техните думи. А също и – о, хула! – всички свещеници, които всекидневно служат Литургия и се причастяват. И най-вече свети Аполос, който бил широко известен със своята святост и имал пет хиляди ученици на послушание. За него пише божественият Йероним, който сам дошъл и го видял: „След като извършихме молитва, те ни умиха нозете и сложиха трапезата, после ни целуваха душевно и телесно, тоест заедно с тях се причастихме с Божествените Тайни, което те иначе правят всеки ден.

След трапезата ние си почивахме, а те се отдалечиха в пустинята и се молиха коленопреклонно до сутринта, докато не настъпи време за Литургия. И след деветия час и вечернята се причастиха, а след Причастието някои седнаха на трапезата да хапнат нещо, а други, още по-ревностни, се оттеглиха за безмълвие, живейки само със силата на Светото Причастие. Старецът, когото винаги споменаваме, ни каза много душеполезни поучения, и особено за това всеки ден да се причастяваме с Божествените Тайни и да приемаме странниците като Ангели Божии подобно на Авраам,

⁵⁹ На гръцки неделя се нарича „ден Господен - Κυριακή” – Бел. прев.

⁶⁰ „Декалог на Христовите заповеди”. Заповед 4.

Лот и други, защото на тези две заповеди се крепи целият Закон и Пророците”⁶¹.

Следователно, тъй като целият лик на божествените Отци по всеобщо признание се състои от светии и Христови раби, които непрестанно Му служат, оттук следва, че представящите такова възражение, противно на казаното по-горе, противоречат и на Апостолите, и на Вселенските и Поместните свети Събори, както и на светите Отци. И не само на тях, но и на Самия Господ, Който казва: „*Който яде Моята плът и пие Моята кръв, има живот вечен*” и „*Това правете за Мой спомен*” (Йоан. 6:54; Лук. 22:19), тоест всеки ден и винаги, както тълкува това божественият Златоуст, за което вече говорихме.

Свети Тимотей Александрийски позволява дори и на бесноватите да се причастяват всяка неделя, ако не хулят Божествените Дарове. Той казва: „*Бесноватият вярващ, ако не нарушава Тайните и не Ги хули по какъвто и да било друг начин, нека се причастява, но не всеки ден: за него е достатъчно да прави това в неделния ден*”⁶².

И докато божествените Отци призовават не само здравите, но и бесноватите да се причастяват често с Божествените Тайни, тези благословени не приемат дори и хората със здрав ум, но изискват те да бъдат по-законни и от закона.

⁶¹ Вж. „*На тия две заповеди се крепи целият закон и пророците*” (Мат. 22:40).

⁶² Правило 3. Така е в гръцката Книга с Правила („Πηδάλιον”, Θεσσαλονίκη, 1991). Такава редакция на правилото потвърждават Аристин и Армениопулос, докато славянският вариант „*от време на време*” принадлежи на Теодор Валсамон и Йоан Зонара. В гръцкия „Πιδάλιον” е цитирана следната бележка: „*Вж. и с. 1046 в книгата „Евергетинос”, където авва Касиан казва, че Светото Причастие се е давало на бесновати и никога не им е било забранявано от древните старци, и че Светите Дарове се дават не за храна на злия дух, а най-вече за очистване на душата и тялото и за изгонване на злия дух, пребиваващ в човешкото тяло; и ако забраним Причастieto на бесноватите, ще дадем възможност на злия дух още по-тежко и по-често да действа в тях, за да ги лиши от Божията помощ, която получават от Божественото Причастие*”. Цит. изд., с. 668 – Бел. прев.

ВЪЗРАЖЕНИЕ 8

Други възразяват и казват: „Нима тези, които се причастяват често, са свободни от страстите на чревоугодieto, суетата, смеха, празнословието и много други подобни? Как те [въпреки това] се причастяват често?”

На тези хора отговаря свети Александър Антиохийски: „Случва се някои да се отдават на греха дори ако рядко се причастяват. А други, причастявайки се по-често, по правило се пазят от много злини, страхувайки се от съда на Причастieto. И така, ако ние, като всички хора, падаме в някои човешки и простими грехове, било с език, или със слух, или със зрение, или пък в суета, печал, гняв или друго подобно, нека, като укоряваме себе си и се изповядваме пред Бога, се причастяваме със Светите Тайни, като вярваме, че причастяването с Божествените Тайни ще ни бъде за очистване от тези грехове. Но ако вършим някакви тежки, лукави, плътски и скверни грехове и сме злопаветни спрямо ближния, тогава изобщо не бива да пристъпваме към Божествените Тайни, докато не се покаем както подобава.

Тъй като ние, бидейки плътски и немощни хора, падаме в много грехове, Бог ни е дал различни жертви за опрощаване на греховете, които ни очистват, като ги принасяме, за да пристъпим към Свето Причастие. Така и милостинята е жертва, която ни очиства от греховете. Има и други спасителни жертви за освобождаване от греховете, както казва пророк Давид: „*Жертва Богу е дух съкрушен; сърце съкрушено и смирено Ти, Боже, не ще презрееш*” (Пс. 50:19).

Ако ние принасяме на Бога тези жертви, тогава, макар и да имаме някои човешки немощи, все пак можем да пристъпваме към Светите Тайни със страх и трепет, с умиление и изповед, както направила кръвоточивата [жена], плачейки и треперейки. Защото има грях за смърт и грях за покаяние, както и грях, който изисква поставяне на пластир. Непрестанното покаяние може да изцели всичко. Този, който пристъпва

към Светите Тайни със страх и трепет, с изповед и умиление, получава опрощение, а онзи, който пристъпва без страх и с пренебрежение, получава наказание. Такива не само не получават прошка на греховете си, но и стават още по-достъпни за дявола. А онези, които със страх пристъпват към Божествените Тайни, не само се освещават и получават прошка на греховете, но и прогонват дявола от себе си.

Впрочем, въпреки всички тези безспорни свидетелства на светите учители на Църквата, някои все пак не се успокояват и предлагат друго възражение, като казват:

ВЪЗРАЖЕНИЕ 9

По онова време причастяващите се били мнозинство, а непричастяващите се – малцинство. Затова и божествените Отци укорявали малцинството, за да не съблазнява мнозинството. Но днес, когато мнозинството, с малки изключения, не се причастява, се оказва, че не трябва да се причастява и малцинството, за да не предизвика безчинство в Църквата и да не се съблазнят повечето хора

Онези, които говорят така, би трябвало да знаят какво значи „съблазън” и „безредие”, и тогава да възразяват. Защото съблазън е това, което отдалечава човека от Бога и го приближава към дявола. Така Василий Велики казва: „*Вършенето на грехове отчуждава [човека] от Бога и [го] прави близък на дявола*”⁶³. И още: „*Съблазън е всичко онова, което е противно на Божията воля*”⁶⁴. И за да стане по-ясно, ще кажем: съблазън е всяко препятствие, поставено на пътя, за да се препъне пътникът. Така Пророкът моли Бога да го избави от това, като казва: „*Запази ме, Господи, от ръцете на не-*

⁶³ „Нравствени правила”, 22, 1. Вж.: „Творения на светия наш отец Василий Велики, архиепископ на Кесария Кападокийска”. Ч. 3., 1993, с. 393.

⁶⁴ „Нравствени правила”, 33, 2. Пак там, с. 402.

честивеца, запази ме от потисниците, които са намислили да поклатят стъпките ми. Горделивите заложиха клопки за мене и примки, простряха мрежа по пътя, нагласиха клопки за мене” (Пс. 139:5-6). Тоест запази ме, Господи, от ръцете на грешниците, избави ме от несправедните хора, които са намислили да поставят под нозете ми нещо, за да ме повалят; горделиви хора или зли духове са ми поставили примка, за да ме хванат, с въжета и мрежи са свързали нозете ми, поставяйки на пътя ми съблазни и препятствия, за да се препъна.

И така, тогава малцинството съблазнявало мнозинството, увеличавайки го в нерадение и престъпване на Божиите заповеди, а сега мнозинството съблазнява малцинството, увеличавайки го в отстъпване от заповедите: как да постъпим? Както тогава малцинството отсякло своята воля и последвало мнозинството в изпълнението на Божията воля, така и днес мнозинството трябва да отсече своята воля, следвайки малцинството в изпълнението на Божията воля. Но да не стане така, че малцинството да престане да изпълнява Божиите заповеди само защото е малцинство и заради мнозинството да започне да престъпва заповедите. Защото, ако беше така, тогава и пророк Илия, и Апостолите, и много други Отци, които са се подвизавали за истината, е трябвало да скрият истината и да последват мнозинството, тъй като самите те са били малко.

Ето защо Василий Велики казва: „*Тези, които изпълняват Господнята воля, трябва да проявяват непреклонно дръзновение, дори и някои да се съблазняват*”⁶⁵.

Макар и някои да казват, че онези, на които не им достигат сили да ги виждат как се причастяват, се съблазняват, все пак нека самите те разберат, че това се случва [с тези хора] вседствие или на завист, или на ненавист към брата.

Следователно ние не бива да пренебрегваме Божиите заповеди, с цел да не съблазняваме хората, както казва Златоуст: „*Ние трябва да се грижим за това да не съблазняваме хората толкова, колкото е необходимо, за да не им даваме*

⁶⁵ „Нравствени правила”, 33, 5. Пак там, с. 404.

повод да ни обвиняват. Но ако не им даваме повод, а те продължават да ни осъждат – просто така и без причина – тогава не ни остава нищо друго, освен да се смеем и да плачем за тяхното неразумие. Ти се стреми да постъпваш добре пред Бога и пред хората. Ако постъпваш добре, а някой те осъжда, ни най-малко не се грижи за това. Така и Христос говорел за тези, които се съблазняват: „Оставете ги: те са слепи водачи на слепци” (Мат. 15:14). Защото ако самите ние сме причина за съблазн, тогава тежко ни. А ако не сме, тогава нямаме грях. Също така е казано: „Защото заради вас името Божие се хули между езичниците” (Рим. 2:24). Как да постъпим? Ако ти правиш това, което трябва да правиш, а някой те хули заради това, тогава ти не вършиш грях, но грехът е техен, защото те хулят Името Божие.

Не трябва да обръщаме внимание, когато някое богоугодно дело бива възпрепятствано от това, че става съблазн за някого. Трябва да се безпокоим тогава, когато други не ни принуждават да се противим на Божията воля. Защото кажи ми, моля те, ако сега, докато разговаряме, аз поискам да разоблича пияниците и някой се съблазни от тях, нима трябва да престана да говоря за тях? Не, но във всичко трябва да се знае мярката. Когато една хубава девойка не пожелала да се омъжи, но възлюбила девствеността и станала монахиня, мнозина богохулствали и ругали онези, които са я подтикнали към това. И какво? Нима тези хора е трябвало да откажат да я пострижат? Разбира се, че не, защото те не са направили нищо противно на Бога. Напротив, извършили са богоугодно дело.

И така, ние сме длъжни във всяко дело, следвайки Божиите закони, да не даваме никакъв повод за съблазн, за да не бъдем обвинени, а да получим от Бога дара на човеколюбието⁶⁶.

⁶⁶ Беседа 46 върху Деяния на светите Апостоли. Вж. Св. Йоан Златоуст. „Беседи върху Деяния на светите Апостоли”. М., 1994, с. 405-406. Тук даваме превода според текста на преп. Никодим.

Ето какво можем да кажем за съблазнта. Що се отнася до безчинството, то е такова дело, което се извършва противно на установения чин. Ако чинът и законът на Църквата се състоят в това християните, които присъстват на Божествената Литургия и не са под епитимия, да се причастяват, тогава очевидно е, както казахме по-горе, че безчинство вършат онези, които не се причастяват, като с това престъпват законите на Църквата. Затова и пророк Авакум казва: „Издигна се слънцето и луната застана в своя чин” (Песен 4)⁶⁷. С други думи, Слънцето е правдата – Христос нашият Бог – се е издигнал във висините на Кръста, а месечината – Църквата – се е утвърдила в своя чин, тоест в Божията воля и заповедите, от които преди това била отпаднала.

Следователно онези, които не спазват Божиите заповеди, предизвикват съблазни и безчинства, а не тези, които, според мярката на своите сили, се подвизават да изпълняват заповедите на Владиката.

ВЪЗРАЖЕНИЕ 10

Някои казват, че съществува правило, записано в Часослова, според което християните трябва да се причастяват три пъти в годината

Кажете ми, моля ви, дори ако посоченото от тези благословени правило е истинно (въпреки че то всъщност е изопачено), справедливо ли ще бъде то да е по-силно от многото тръби на Светия Дух, чиито свидетелства цитирахме? В царските закони е написано, че ако някой от тях, тоест също царски закон, се окаже, че противоречи на свещените канони на божествените Отци, е недействителен.

Божественият Златоуст казва, че обичаят, който е противен на божествените закони, трябва да се изкорени. И още: „Обичаят, както изглежда, е нещо, което е трудно да се

⁶⁷ „Слънце и месечина се спряха на мястото си” (Авак. 3:11).

заобиколи, и от което е трудно да се опазии. Следователно, както знаеш, колкото по-силен е обичаят, толкова повече усилия полагай, за да се избавиш от лошия обичай и да придобиеш добър”⁶⁸.

Тогава защо тези хора желаят да установят този душевреден обичай? Но тъй като те искат да скрият истината с помощта на това правило, ние накратко ще покажем за какво в действителност говори правилото, за да се открие чистата истина и никой повече да не се заблуждава.

Това правило било прието по следната причина. Лъв Мъдри⁶⁹ бил отлъчен от Църквата от патриарх Николай, тъй като сключил четвърти брак. Поради това императорът свалил Николай от патриаршеския престол, понеже последният не пожелал да му прости четвъртия брак. На мястото на Николай императорът поставил за патриарх Евтимий, който освободил царя от отлъчването му. По тази причина и архиереите, и целият народ се разделили на два лагера. Едните били за патриарх Николай, а другите за Евтимий. Когато цар Лъв умрял, след него се възцарил неговият брат Александър, който свалил Евтимий от престола и отново възвел на него Николай. А когато умрял и Александър и се възцарил неговият племенник, тоест синът на Лъв Константин Багрянородни, неговият тъст Роман носел титлата „Отец-Цар”.

Тези, които свикали Събор през 992 г. от Рождество Христово, не само забранили четвъртия брак, но и против третия установили следното правило, което гласи: „Ако някой е навършил четиридесет години и при това не се срамува от възрастта си, нито се грижи за благочестивия християнски живот, а само поради страстно желание встъпва в трети брак, такъв внимателно да се наблюдава в продължение на пет години да не се причастява със Светите Тайни, като

⁶⁸ „Огласителни слова”, слово 2. Вж. „Пълни събрани съчинения на св. Йоан Златоуст”. Т. 2, кн. 1, 1993, с. 258.

⁶⁹ Лъв VI Мъдри, византийски император (886-912) – Бел. прев.

този срок по никакъв начин не може да бъде съкратен⁷⁰. Но и след като се удостои с Пречистото Причастие, да не му се разрешава да се причасти в друго време, освен на спасителното Възкресение на Христа, нашия Бог, за очистване, доколкото е възможно, благодарение на предшестващото въздържание през Великия пост⁷¹. Ако някой, бидейки тридесетгодишен и имайки деца от предишни бракове, се съчетава с трета жена, такъв в никакъв случай да не се причастява със Светините в продължение на четири години. След това, когато се удостои да се причасти с Тайните, да им се наслаждава само три пъти в годината: първия път – на спасителното Възкресение на Христа, нашия Бог; втория – на Успението на нашата Пречиста Владичица Богородица и третия път – в деня на Рождеството на Христа, нашия Бог, заради поста, предшестващ тези празници и ползата, която се придобива от него”.

Това Дело на Събора било наречено Томос на Единството, защото на него отново се обединили архиереите и целият народ, който преди това бил разединен заради четвъртия брак на Лъв.

Но не зная кой благословен – или поради необразованост, или с намерение да постави спънка на християните по пътя към вечния живот – е съкратил това правило и го поместил в Часослова в такъв осакатен вид. А нашите благословени духовници, като го открили, разтръбили за него по цялата вселена, налагайки епитимията и правилото за третобрачните на всички християни: на второбрачните, на тези с един брак, на девствениците, и изобщо на хората от всяка възраст.

Но аз не се учудвам толкова на духовниците, колкото на това, че добрите архиереи и пастири не са възгласили веднага с боговдъхновените тръби на истината, за да заклеймят със

⁷⁰ Освен в случай, че човек се намира на смъртен одър. В такова състояние винаги му се разрешава да се причасти, независимо дали се намира под някаква епитимия. Но ако човекът оздравее, епитимията се продължава. – Бел. прев.

⁷¹ Тоест разрешава се причастяване само на Пасха. – Бел. прев.

срам злия сеяч на тези плевели и да изкоренят тези гнили растения от Църквата. Защото те имат власт, дадена им от благодатта на Светия Дух, да подкрепят всяко добро и да изправят онова, което има нужда от изправяне.

Навярно архиереите изтъкват оправданието, че докато са се намирали под турско робство и са имали множество грижи, са поверили решаването на такива въпроси на учителите и проповедниците. Но с това тези благословени – един, не желаейки да изгуби спокойствието си, друг, оправдавайки се с нещо друго – всички вкупом се отдръпват и прехвърлят товара един на друг, скривайки като в гроб Божието слово и истината, и мълчаливо показват, че са съгласни с това, което се случва, както казва божественият Мелетий Изповедник:

*Когато някой,
който достигнал до знанието
и вярно е познал истината,
се опитва да я скрие,
измисляйки някакви прийоми,
не я обявява смело
и не говори открито и гласно;
който не се грижи за честните
и божествени Канони,
не защитава Правилата, дадени
от светите славни Отци,
такъв заслужава не по-малко наказание,
от този, който ги е нарушил.
„Този, който мълчи за истината,
скрива Възкръсналия Христос в гроба” –
така казва един отец,
и друг говори в съгласие с него:
„Наистина е крайно опасно,
да се мълчи за благочестието,
и равно на погубен и мъка в ада
във вечни векове”.
Несправедливо и непозволено е,*

*не е добре благочестивите
да мълчат тогава, когато Господните
законо дръзко се нарушават,
когато се стремят да оправдаят лъжата,
както и злата прелест.*

Както е казал един велик човек:

*„Когато благочестивият вижда
опасност от отделяне от Бога,
нима може тогава да мълчи?”*

Нима може да бъде спокоен?

*Защото тогава премълчаването,
е равно на съгласие и одобрение⁷².*

Пример ни дава

*светият Йоан, Предтеча на нашия Спасител
а заедно с него и светите
братя Макавеи.*

*Защото и за малките устави на
Божия Закон те,
презрели смъртната опасност,
са застанали твърдо и докрай,
и не предали и най-малката йота
на Светия Закон.*

*Често се признава за похвална
и справедливата война
и битката – за несравнимо по-добра,
от душепагубния, лукав мир.
Не е ли по-добре да встъпим в бой с онези,
които са зли –
отколкото да ги следваме и доброволно
да се съгласяваме с тях в неправдата,
и така да се отделим от Бога навеки,
съединявайки се с тях⁷³?*

⁷² Св. Никодим Светогорец тълкува това място така: „Мълчанието е предателство и отричане от истината”.

⁷³ Стихотворен превод: Сергей Дяченко.

А божественият Златоуст казва: „Ако за човека не е безопасно да мълчи, когато го обиждат, няма ли да бъде достоен за наказание този, който мълчи и не взема под внимание това, че се нанася вреда на божествените закони?”⁷⁴.

ВЪЗРАЖЕНИЕ 11

Мнозина възразяват, като казват, че практиката на причастяването не е догмат на вярата, който задължително трябва да се спазва

Въпреки че честото причастяване не е догмат на вярата, то е заповед на Владиката, съдържаща се в много послания на нашия Господ, особено в следното: „Това правете за Мой спомен” (Лук. 22:19), тоест непрестанно и всеки ден, докато съществува този свят. Затова то, като заповед на Владиката, трябва да изпълняваме непрестанно, за което говорихме в първата част на книгата.

Но с това изказващите такива възражения показват, че искат да оголят догматите и да ги оставят опустошени от всяко църковно определение и установеност. Но ние ги питаме: на какво могат да бъдат основани тези догмати? Нима божественият Златоуст не ни е казал, че човешкият живот изисква правилни догмати, а догматите изискват чист живот; а чистият живот се ражда и постига благодарение на божествените заповеди, на светите закони на Църквата и честните предания и определения на божествените Отци? Значи, ако оставим светите правила, Господните заповеди и всичко останало, няма да има и чист живот. А когато няма чист живот, тогава ще загубим и правилните догмати и ще останем опустошени и помрачени.

Не би ми стигнало време да изброявам хилядите примери на светии, които са преживели мъки и смърт за църков-

ните устава и правила. Но има и някои толкова безсрамни хора, които не само не страдат за истината, но ѝ се противят и дръзко отхвърлят заповедите на Владиката, поставяйки пречки пред онези, които се причастяват, без никаква вина или повод от тяхна страна. Това е много дръзко поведение: тук нека си спомним, че Господ не е лишил от Причастие дори и самия Иуда, макар и да е знаел, че той е един порочен съсъд на злото.

Христос всеки ден приема всички, които се причастяват, и тези, които са достойни, очиства, просвещава и освещава, а недостойните още в самото начало предава на угризения на съвестта, след което милосърдно ги приема, ако се изправят. А ако не се изправят, тогава ги предава на различни болести по думите на Апостола: „Затова между нас има много немощни и болни, а и умират доста” (1Кор. 11:30).

Същите тези благословени, и без да знаят състоянието на причастяващите се, а само за да запазят безсмисления обичай, установен във вреда на душата, поставят пречки на православните християни в приемането на Божественото Причастие.

Но да попитаме Великия Василий да ни каже истината: „Следва ли, о божествена и света глава, и не е ли опасно да оставим която и да е Божия заповед? Позволено ли е да възпрепятстваме онзи, на когото е дадена тази заповед, да я изпълнява, или да послушаме възпрепятстващите го, особено ако поставящият пречки, е дългогодишно Божие чедо? Или този помисъл само изглежда приемлив, а в действителност е противен на Божията заповед?” На това светият отговаря: „Господ е казал: „Поучете се от Мене, понеже съм кротък и смирен по сърце” (Мат. 11:29), очевидно е, че и във всичко друго трябва да се учим от Него. Така и в този случай нека си спомним за Самия наш Господ Исус Христос, Единородния Син на Живия Бог. Когато Йоан Кръстител Му казал: „Аз имам нужда да се кръстя от Тебе, а Ти ли идеш при мене?” – Той отговорил: „Остави сега; защото тъй нам

⁷⁴ „Беседа за блажения Вавила и против Иулиан. Вж.: „Пълни събрани съчинения на св. Йоан Златоуст”. Т. 2, кн. 2, М., 1994, с. 589.

подобава да изпълним всяка правда” (Мат. 3:14-15). [Тоест Аз трябва да изпълня всяко дело, което оправдава човека]. И как Той с негодувание отговорил на Петър, когато последният се опитал да отклони Господа от страданията, за които Той пророчески предсказал на Своите ученици по пътя за Йерусалим: „Махни се от Мене, сатана! Ти Ми си съблазън! Защото мислиш не за това, що е Божие, а за онова, що е човешко” (Мат. 16:23). И отново, когато Петър, отдавайки чест на Владиката Христос, отказал Той да умие нозете му, Господ му отговорил: „Ако те не умия, нямаш дял с Мене” (Иоан. 13:8).

Ако трябва да помогнем на душата с примери на близки до нас хора, нека си спомним за Апостола, който казва: „Какво правите, та плачете и съкрушавате сърцето ми? Аз съм готов не само да бъда вързан, но и да умра в Йерусалим за името на Господа Иисуса” (Деян. 21:13) Кой може да бъде по-славен от Йоан? Или кой може да бъде по-искрен от Петър? Или кой друг може да има по-благотелни помисли от тях? [Защото и двамата са били водени от чувство на благоговение, и така единият не е искал да кръсти Господа, а другият не е искал Господ да умие нозете му. Но въпреки това те не могли да уговорят Христос].

Зная, че нито свети Моисей, нито пророк Йона са избегнали Божието наказание, задето са Му отказали послушание, следвайки своите разсъждения. Нека всички тези светии ни бъдат пример, че не бива нито да противоречим на Божията воля, нито да пречим на други да изпълняват Божията заповед, нито да слушаме онези, които пречат на нейното изпълняване. Ако чрез тези примери Божието Слово ни е научило какво не бива да допускаме, тогава още повече трябва във всичко да подражаваме на светиите, които някога са казали: „Трябва да се покоряваме повече на Бога, нежели на човеци” (Деян. 5:29). И на друго място: „Съдете, дали е справедливо пред Бога – вас да слушаме повече, нежели Бога; защото ние не можем да не говорим за това, що сме

видели и чули” (Деян. 4:19-20).

И пак Василий казва: „Не трябва да пречим на онзи, който изпълнява Божията воля, ако той прави това според Божията заповед или с цел, която е в съгласие с Божията заповед. Също и този, който изпълнява заповедта, не трябва да слуша онези, които му пречат, дори ако те са истински Божии приятели, но да отстоява свое решение”⁷⁵.

Също така: „Ако някой изпълнява Божията заповед, но не със здраво разположение [тоест не с правилна цел и правилно разсъждение], но както изглежда, точно следва учението на Господа, на такъв човек не трябва да се пречи. Защото този човек, постъпвайки така, няма да причини вреда на себе си. Понякога се случва хората да имат полза от това. Впрочем, добре е да поучим такъв човек, така че неговото разсъждение да съответства на достойнството на подвига”⁷⁶, и той да изпълнява заповедта с богоугодна цел. И още: „Не трябва да следваме човешките предания, когато се нарушава Божията заповед”⁷⁷. И пак: „Не трябва да предпочитаме своята воля пред Божията воля, но във всяко дело трябва да търсим и изпълняваме Божията воля.”⁷⁸

И божественият Златоуст казва: „Който обича баща или майка повече от Мене, не е достоен за Мене” (Мат. 10:37). Значи, когато вършим някое богоугодно дело, всеки, който ни пречи, да ни бъде враг и противник, дори ако това е баща или майка, или който и да било друг”⁷⁹. А Игнатий Богоносец казва: „Всеки, който ти говори нещо противно на това, което Бог ти е заповядал, дори и да можеш да му вярваш, дори и да пости и да прави чудеса, дори и да пророкува, нека бъде в очите ти като вълк в овча кожа, който погубва овците”⁸⁰.

⁷⁵ „Нравствени правила”, 19, 1. Вж.: „Творения на светия наш отец Василий Велики, архиепископ на Кесария Кападокийска”. Ч. 3, М., 1993, с. 387.

⁷⁶ „Нравствени правила”, 19, 2. Пак там, с. 388.

⁷⁷ „Нравствени правила”, 12, 2. Пак там, с. 378.

⁷⁸ „Нравствени правила”, 12, 4. Пак там, с. 379.

⁷⁹ „За девството”. Вж. „Пълни събрани съчинения”. Т. 1, кн. 2, 1991, с. 367.

⁸⁰ „Послание 10. До Ирон, дякон антиохийски”. Гл. 2, 1.

Божественият Мелетий Изповедник казва:

*Не трябва да слушаме монаси,
нито презвитери,
когато техните думи са беззаконни
и техните съвети носят зло.
И не само „презвитери“ и „монаси“!
Не отстъпвайте дори и пред самите епископи,
когато вършат, говорят и мислят
нещо душевредно,
защото те най-неочаквано ще започнат
коварно да ни убеждават⁸¹.*

ВЪЗРАЖЕНИЕ 12

Някои се съблазняват от това, че не могат да ни убедят със своите думи (имайки пред вид, че съществува забрана за непрестанно причастяване) и в своя защита изтъкват следните три заключения: първо, казват, за спазването на каноните и заповедите са отговорни архиереите; второ, ние не трябва да изпитваме това, което ни говорят архиереите, а само смирено да ги слушаме; и трето, цитират думите на Апостола: „Покорявайте се на наставниците си и бъдете послушни“ (Евр. 13:17)

По тези три части на възражението няма да коментираме нищо сами, за да не предизвикаме объркване и смущение у някои. Но смятаме, че и пълното премълчаване е вредно за душата. Ето защо, за да не се оплаква никой, да видим какво казват светиите [по този въпрос].

На първата забележка отговаря Василий Велики, като казва: „Ако Сам Господ, в Когото е благоволенieto на Отца и в Когото са всички съкровища на премъдростта и тайни на знанието, Който има всяка власт и Който е приел всеки съд от Отца, – ако Сам Той казва: „Той Ми даде запо-

⁸¹ Стихотворен превод: Сергей Дяченко.

вед, що да кажа и що да говоря“ (Йоан. 12:49), както и: „И тъй, което Аз говоря, говоря го тъй, както Ми е казал Отец (Йоан. 12:50) и ако дори Светият Дух не говори от Себе Си, а само каквото чуе от Него⁸² – то колко по-благочестиво и безопасно е за нас така да говорим и да постъпваме⁸³! С други думи, не бива да престъпваме Божиите заповеди, а послушно да ги изпълняваме.

И божественият Златоуст чрез примера на самата архиерейска хиротония показва, че архиереите са подчинени на божествените канони и заповеди. Той казва: „Тъй като архиереят [първосвещеникът в Стария Завет] е бил водач на народа, той е трябвало да носи на главата си знака на властта, на която се подчинявал (защото, ако властта не е ограничена от нищо, тогава тя е непоносима, а когато има символа на друга власт над себе си, то показва своето подчинение на закона); затова Законът заповядва главата на архиерея да не бъде открита, а да е покрита и вождът на народа да знае, че има друга Глава. Затова в Църквата на хиротонията на иерей [тук светителят има предвид архиереите, говорейки за свещенството изобщо, защото само архиереите носят на главата си предадени от Бога символи според Дионисий Ареопагит] – на неговата глава се поставя Христовото Евангелие, за да познае ръкополаганият, че получава истинска евангелска тиара и да знае, че макар и той да е вожд на всички, е длъжен да постъпва според евангелските закони, държейки всички в своя власт, но и сам намирайки се под властта на законите, бидейки законодател за всички, но и имайки законодател над себе си – евангелския закон.

Затова един доблестен мъж в древността (Игнатий е неговото име), просиял в свещенството и мъченичеството,

⁸² Вж.: „А кога дойде Оня, Духът на истината, ще ви упъти на всяка истина; защото от Себе Си няма да говори, а ще говори, каквото чуе, и ще ви възвести бъдещето“ (Йоан. 16:13).

⁸³ „За вярата“. Вж.: „Творения на светия наш отец Василий Велики, архиепископ на Кесария Кападокийска“. Ч. 5, с. 21-22.

в послание до един архиерей казва: „Нищо да не се върши без твоята воля, но и ти не върши нищо без Божията воля. Затова архиереят има на главата си Евангелие – като знак, че се намира под негова власт”⁸⁴.

Що се отнася до втората забележка, тоест да не изпитваме архиереите, учителите и духовниците, а да им се подчиняваме във всичко, на това отговаря Василий Велики: „Началстващият в словото [бил той учител или архиерей], винаги трябва и да действа, и да говори с много обмисляне и изпитване, и с цел да благоугоди на Бога, защото той трябва да бъде изпитан и засвидетелстван и от страна на онези, които са му поверени”⁸⁵⁸⁶.

И още: „Онези от слушащите, които познават Божественото Писание, трябва да изпитват това, което говорят учителите; и което е в съгласие с Писанието, да приемат, а което му е чуждо – да отхвърлят. А от онези учители, които настояват на такова учение, трябва решително да се отклоняват”⁸⁷. И пак: „Онези, които не познават добре Писанието, трябва да познават отличителните особености на светиите по плодовете на Светия Дух”⁸⁸. И трябва да приемат тези, които ги имат [в качеството на светии], и да се отвържат от онези, които ги нямат”⁸⁹. И още: „Не трябва както се случи и без изпитване да се занимаваме с онези, които само се преструват, че говорят истината. Трябва въз основа на свидетелства на Писанието да разпознаваме всеки [истина ли преподава този учител, или лъжа]”⁹⁰. И пак: „Трябва да проверяваме всяка дума или дело

⁸⁴ Беседа 62.

⁸⁵ Тоест той трябва да получи потвърждение от подчинените си за това, че неговите думи и дела са истинни. – Бел. прев.

⁸⁶ „Нравствени правила”, 70, 37. Пак там, с. 476.

⁸⁷ „Нравствени правила”, 72, 1. Пак там, с. 478.

⁸⁸ Вж. „А плодът на духа е: любов, радост, мир, дълготърпение, благодат, милосърдие, вяра, кротост, въздържание” (Гал. 5:22-23).

⁸⁹ „Нравствени правила”, 72, 2. Пак там, с. 478.

⁹⁰ „Нравствени правила”, 28, 1. Пак там, с. 398.

въз основа на свидетелството на Божественото Писание, за да бъдат признати добрите учители, а лукавите да бъдат посрамени”⁹¹.

На третото възражение отговаря божественият Златоуст: „Анархията винаги е зло, тя е корен на много беди, безредици и смущения. Не по-малко зло е и неподчинението на началстващите. Но може би някой ще каже, че има и трето зло – когато самият началник е зъл. И аз зная това. Това не е малко зло, то е много по-голямо зло от анархията. Защото е много по-добре да не бъдеш под никаква власт, отколкото да се подчиниш на злото. Защото в първия случай човек често се спасява и често се намира в опасност, а във втория случай винаги е в опасност, защото го водят към пропаст.

Но както е казал Павел: „Подчинете се на вашите учители и бъдете им покорни”. Но преди това е казал: „Помнете вашите наставници, които са ви проповядвали словото Божие, и, като имате пред очи свършека на техния живот, подражайте на вярата им” (Евр. 13:7), а след това: „Подчинете се на вашите учители и бъдете им покорни”. [Тоест Павел в началото е засвидетелствал, че тези учители са верни във всичко, но после казва: „Гледайте добрия плод на техния добродетелен живот и проповед и подражайте на вярата им”].

А какво, кажете ми, ако началстващият е зъл (тук и по-нататък *πονηρός* „лукав”), трябва ли да му се подчиняваме? В какъв смисъл казваш „лукав”? Ако това се отнася за вярата, остави го и бягай, не само от човек, но и от ангел, който е слязъл от небето. А ако това се отнася до неговия живот, тогава не бъди любопитен. Послушай какво казва Христос: „На Моисеевото седалище [на учителската катедра на Закона] седнаха книжниците и фарисеите”. След като вече е казал много страшни неща за тях, Той ни казва: „На Моисеевото седалище седнаха... Затова всичко, що ви кажат да пазите, пазете и вършете; а според делата им не

⁹¹ „Нравствени правила”, 26, 1. Пак там, с. 396.

постъпвайте” (Мат. 23:2-3). С други думи, те се ползват с почит [имат право да учат], казва Той, но животът им е нечист; обаче вие не обръщайте внимание на техния живот, а на думите им.

Нали никои няма да има вреда от техните нрави. Защо? Защото тя е очевидна за всички и защото самият учител, дори и да е хиляди пъти зъл, никога няма да учи на лошо. Що се отнася до вярата, тук злото не е очевидно за всички, а и учителят не се отказва да учи така. Ето защо „не съдете, за да не бъдете съдени” (Мат. 7:1) е казано за начина на живот, а не за вярата.

Затова и Павел в началото е представил [пастирите като истински във всяко отношение], а след това е казал: „Покорявайте се на наставниците си”⁹².

И на друго място: „Ти казваш, че този човек е кротък и, имайки свещенически сан, е много благоразумен, но прави това и това. Не ми говори за това, че той е кротък, разумен, благочестив, свещеник. Ако искаш, нека той бъде дори Петър или Павел, или ангел, слязъл от небесата – дори и тогава няма да обърна внимание на значимостта на лицето. Защото аз не чета закона на някой слуга, а Царския закон. Когато се четат думите на Царя, слугата трябва да изгуби своето значение.

Защо ми посочваш за пример ту един, ту друг? Бог няма да те съди за нерадението на такива слуги, а за изпълнението на Неговите закони. Аз съм ти заповядал, ще ти каже [Той в съдния ден] и ти трябваше да се подчиниш, а не да посочваш за пример някой друг, или да любопитстваш за злите дела на друг.

Нали и великият Давид съгрешил със страшен грях, но това значи ли, кажи ми, че за нас вече е безопасно да съгрешаваме? Затова трябва да бъдем внимателни и да ревнуваме само за подвизите на светиите, а нерадението и нарушаването на закона [който и на тях, като на хора, могат

⁹² Беседа 34.

да се случат] старателно да избягваме. Защото нас няма да ни съдят същите слуги, каквито сме и ние, а Самият Владика – пред Него ще даваме отговор за всичко, което сме извършили през живота си”⁹³.

Ето какво казват светиите. Ние, братя мои, тъй като Господ ни е призвал към мир (тук и нататък – εἰρήνη), трябва да се покоряваме на архиереите, на духовниците и учителите заради техния чин, който им е даден от Бога. Ако някой от тях върши нещо неразумно или ни пречи в извършването на някое богоугодно дело, тогава да не преставаме да го молим, докато не го убедим в това да изпълни Божията воля, за да цари мир, единомислие и съгласие между нас, да има любов между пастира и овците, между архиереите и християните, между свещениците и миряните, между началстващите и подчинените, и да няма съблазни, сътресения, разкол и разделение. Защото всичко това разрушава нашите души, нашите домове, нашата Църква, както и всяко общество и нация. Казано накратко, всички ние да бъдем едно тяло и един Дух, всички – с една надежда, за което сме призвани, и Бог на мира да бъде с нас.

ВЪЗРАЖЕНИЕ 13

Някои казват: „Ето, ние изпълняваме заповедта на Господа, като се причастяваме два или три пъти в годината, което е достатъчно, за да се оправдаем [на Страшния Съд]”

На такива хора ще отговорим, че и това е добро и полезно; но много по-добре е да се причастяваш по-често. Защото колкото повече някой се приближава към светлината, толкова повече се просвещава, колкото повече се приближава към огъня, толкова повече се сгрива, и колкото повече се приближава към Светинята, толкова повече се осветява. Така че

⁹³ „Огласително слово” 1. Вж. „Пълни събрани съчинения на св. Йоан Златоуст”. Т. 2., кн. 1, 1993, с. 257.

колкото по-често някой пристъпва към Бога в Причастието, толкова повече се просвещава, съгръва и осветава. Брате мой, ако си достоен да се причастиш два или три пъти в годината, тогава ти си достоен да се причастяваш и по-често, както казва божественият Златоуст, само се подготвяй внимателно и не губи това достойнство. И така, какво ни пречи да се причастяваме? Нашата немарливост и леност, които ни завладяват. И затова не се подготвяме, доколкото е по силите ни, да се причастяваме.

Ако отговорим по друг начин, трябва да кажем, че тези хора не изпълняват Божията заповед, макар и да смятат, че я изпълняват. Защото къде Бог или някой от светиите е казал да се причастяваме два или три пъти в годината? Такова нещо никъде не може да се види. Затова трябва да знаем, че когато изпълняваме някоя заповед, трябва да се стремим да я изпълняваме както подобава. Тоест трябва да спазваме и мястото, и времето, и целта, и начина на извършване, както и всички обстоятелства, при които тя трябва да се изпълнява, за да може доброто, което правим, да бъде свършено във всичко и угодно на Бога.

Всичко това се отнася и за Божественото Причастие. Честото причастяване е необходимо, душеполезно и, съгласно Божията заповед, свършено и угодно. А да се причастяваме само три пъти в годината нито е в съгласие със заповедта, нито е свършено добро, защото не е добро това, което не се върши по добър начин.

Затова, както и всички други Божии заповеди изискват необходимото време за изпълнение, както казва Еклисиаст: „*време за всяко нещо*” (Екл. 3:17), така и за изпълнение на заповедта за Причастието трябва да се отдели необходимото време. С други думи, подходящото време за причастяване е моментът, в който свещеникът възглася: „*Със страх Божи, вяра и любов пристъпете*”.

Но нима това може да се чуе само три пъти в годината? О, нещастие и беда! За да живее вещественото тяло, то трябва

да приема храна два или три пъти всеки ден. А нещастната душа, за да живее духовен живот, приема тази своя животворна храна само три пъти или дори веднъж в годината? Това не е ли велико неразумие?

В противен случай се опасявам, много се опасявам изпълнението на заповедта да не е безполезно за нас, защото ние я изкривяваме и изопачаваме, и поради това вече не сме изпълнители на закона, а негови противници. Постейки често, ние смятаме, че изпълняваме Божията заповед, а в действителност грешим, както казва божественият Златоуст: „*Не ми казвай, че те постят, а ми докажи, че правят това в съгласие с Божията воля. А такъв пост, който не е в съгласие с Божията воля, е по-голямо беззаконие и от пиянството. Не трябва да гледаме само това, което те правят, но и да търсим причината, поради която го правят. Защото това, което се прави по Божията воля, дори ако изглежда безсмислено, действително е най-доброто. А онова, което се прави против Божията воля, макар и да изглежда най-добро, в действителност е най-лошо и противозаконно. Защото делата не са добри, нито лоши сами по себе си, а Божията воля ги прави добри или лоши*”⁹⁴.

ЕПИЛОГ

Ето, възлюблени мои братя, с Божия помощ завършихме тази книга и убедително доказахме, въз основа на свидетелствата на Священото Писание и на светите Отци, че честото причастяване с Пречистите Тайни е необходимо и душеполезно, защото без него не можем да израстваме в любовта на нашия Господ, Който ни е сътворил от небитието, а когато бяхме погинали, отново ни е възстановил.

И така, сега от нас не се изисква нищо друго, освен да

⁹⁴ „Против иудеите”. Беседа 4. Вж. „Пълни събрани съчинения на св. Йоан Златоуст”. Т. 1., кн. 2, 1991, с. 680.

пристъпваме към Тайните с необходимата подготовка – съкрушение, изповед и изпълнение на епитимиите – и със страх и трепет да се причастяваме. Всеки от нас, който обича живота и иска да види добри дни⁹⁵, по думите на Псалмопевица, нека пристъпва към нашия Господ, към Пресладкия Иисус Христос, Който всеки ден ни призовава от Светия Престол и казва: „Дойдете, яжте Моя Хляб и пийте Виното, което Аз съм разтворил в Светата Чаша, за да се просветите душевно и телесно, да се наситите с безсмъртна храна и да се напоите с нетленно питие – и в час на нужда лицата ви няма да се посрамят”⁹⁶.

Докато имаме време, нека правим добро, както казва Апостолът⁹⁷. „Ето сега благоприятно време, ето сега ден на спасение!” (2 Кор. 6:2). Да се устремим към Господа и да Го последваме – и тогава ще Го намерим като утринна зора, която ще ни просвети, както казва пророк Осия, и Той ще дойде при нас, както ранният и късният дъжд напояват земята⁹⁸. Да послушаме Йеремиа, който казва: „Спрете се във вашите пътища, разгледайте и разпитайте за стародавните пътища, де е добрият път, вървете по него, и ще намерите покой на душите си” (Йер. 6:16). Да се покаем от цялата си душа и сърце за предишното си нерадение и да се изправим, за да не чуем думите, с които ни обвинява пророк Йеремиа: „О, Господи, Твоите очи не са ли обърнати към истината? Ти ги поразяваш, а те не усещат болка; Ти ги изстребваш, а те не искат да се вразумят; направили са лицата си по-твърди от камък – не искат да се обърнат... Пророци пророкуват лъжа, свещеници господаруват чрез тях – и Моят народ

⁹⁵ Вж. „Иска ли човек да живее и обича ли дълголетие, за да види блага?” (Пс. 33:13). Този псалом се пее в края на Литургията след причастие. – Бел. прев.

⁹⁶ Вж. „Пристъпнете към Него и се просветете, и лицата им няма да се посрамят” (Пс. 33:6 – слав.).

⁹⁷ Вж. „И тъй, докле имаме време, нека правим добро” (Гал. 6:10).

⁹⁸ Вж. „И тъй, нека познаем, нека се стремим да познаем Господа; като утринна зора е появата Му, и Той ще дойде при нас като дъжд; като късен дъжд ще напои земята” (Ос. 6:3).

обича това.

Кому да говоря и кого да убеждавам, за да слушат? Ето, тяхното ухо е необрязано, и те не могат да чуват... Защото от малък до голям всеки от тях се е предал на корист, и пророк и свещеник – всички действуват лъжливо” (Йер. 5:3, 31; 6:10-13).

Да слушаме думите, които принасят полза на душата, и да не изпитваме кой ги произнася – мъдър или немъдър, именит или смирен. Защото каква полза ще ни донесе това, че някой е именит и велик човек? Или каква вреда ще ни донесе, ако този човек е незначителен и незабележим? Ние не купуваме нито единия, нито другия. На нас ни трябва само думите на Писанието и не ни интересува дали този, който ги произнася, е мъдър или немъдър човек. И това, което ни говори, трябва да сравняваме с написаното в Священото Писание, и ако то е в съгласие с Писанието, да го приемем, а ако не е в съгласие – то не ни е необходимо нито от единия, нито от другия. Защото този, който отива на пазара да купи пшеница или нещо друго, не мисли за това какъв човек го продава – добър или лош – а гледа само дали стоката е добра.

Така и ние трябва внимателно да изпитваме думите и да не престъпваме предаденото ни от божествените Отци, ако не искаме да изгубим правия път.

Ако съвременните сектанти бяха изучавали Священото Писание както подобава, те не биха последвали първите еретици, за да погинат заедно с тях. И тогава лукавият дявол е сеел различни ереси между тях, лишавайки ги, освен от всичко друго, и от свето Кръщение. А нас, православните, се стреми да погуби, отдалечавайки ни от честото причастяване. Понеже не успял да разколебае нашето отношение към светото Кръщение, той се опитва да ни умъртви по някакъв друг начин.

И не мислете, че има някаква разлика между едното и другото, защото решението на нашия Господ е било едно и също по отношение и на двата чина, както вече казахме. За-

щото няма никаква разлика между това да не се родиш изобщо и, след като си се родил, да умреш от глад.

Така и ние, разбира се, се възраждаме чрез светото Кръщение. Но ако след това не се храним с Причастието, за да водим духовен живот, тогава отново умираме от глад – от недостиг на благодат – и падаме в още по-лоши страсти от некръстените.

Затова ви моля да се уплашим от думите на Господа сега, докато още сме живи, за да се спасим и да не треперим тогава на предстоящия Страшен съд, неполучили никаква утеха. Да не станем като онези, на които Господ е говорил: „*Защото вие, като оставихте Божията заповед, държите се о преданието човеческо*” (Марк. 7:8).

Да не се заблуждаваме от суеверията и предразсъдъците, каквито сега има в изобилие, а да внимаваме в написаното. Защото Василий Велики казва: „*Вярно е, че лошият обичай ни е измамил, вярно е, че изопаченото човешко предание е станало причина за големи злини*”⁹⁹. И още: „*Ако някой от онези, които при светото Кръщение са обещали на Бога, че вече няма да живеят за себе си, а за Този, Който Умря и Възкръсна за тях, търси праведност от [изпълнението на] Закона, за това той трябва да бъде осъден като за прелюбодеяние. [И така, ако християнинът така се осъжда за такова отношение към Закона], тогава какво можем да кажем за човешките предания?*”

Що се отнася до човешките предания, следването им навлича наказание, както се вижда от думите на Господа. А що се отнася до нашите собствени помисли, които са плод на човешка мъдрост, Апостолът ни е научил да се подвизаваме в отхвърлянето им: „Защото оръжията на нашето воюване не са плътски, но с помощта Божия са силни да разрушават твърдини: с тях ние унищожяваме замисли, и всяко превъзнасяне, що въстава срещу познанието Божие” (2 Кор.

⁹⁹ „За Божия съд”. Вж. „Творения на светия наш отец Василий Велики, архиепископ на Кесария Кападокийска”. Ч. 5, М., с. 16.

10:4). [Казаното от Апостола се отнася както за човешките помисли], така и за всяка очевидна [човешка] праведност, дори ако се трудим да я постигнем заради Бога. От всичко това е очевидно какво осъждане ще последва за онези, които със своите мъдрувания изопачават Божиите заповеди. Защото е написано: „*Горко на ония, които са мъдри в своите очи и разумни пред сами себе си!*” (Ис. 5:21). *Ето защо е необходимо да отхвърлим всичко това едновременно: и дяволските похоти, и светските грижи, и човешките предания, и собствените си желания, дори ако те ни изглеждат добронамерени*”¹⁰⁰.

Да не престъпваме Божиите заповеди, за да не станем по-лоши и от безсловесните животни и по-неразумни от рибите, които не противоречат на Божия закон, както казва Василий Велики: „*Рибата не противоречи на Божия закон, а ние, хората, отказваме да приемем спасителното учение*”¹⁰¹.

Да оставим онези, които искат да живеят нерадиво, или по-добре да се помолим Бог да им даде ревност. Да се пробудим от съня на леността и да приемем топлината и любовта в сърцето си, за да чуем духовния призив на свещеника¹⁰² и със съкрушени сърца да пристъпим към Тайнството. Голямо пренебрежение към Божията заповед е и това, че много християни идват на Литургия, в края на която Господ чрез свещеника ни призовава да пристъпим и да се причастим, и от голямото множество призвани не се намира никой, който да изпълни този божествен призив, и то не поради някой грях или повод, а само поради безсмисления обичай.

Ах, братя мои, боя се да не би Господ да е казал за нас: „*Защото, казвам ви: никой от поканените няма да вкуси от вечерята Ми*” (Лук. 14:24)? И освен това Той няма ли най-строго да ни накаже, ако не се покаем и изправим?

¹⁰⁰ Беседа 2. „За Кръщението”. ПГ 31, 1557.

¹⁰¹ Беседа 7 върху „Шестоднев”. „Творения на светия наш отец Василий Велики, архиепископ на Кесария Кападокийска”. Ч. 1, б. г., с. 114.

¹⁰² „Със страх Божий, вяра и любов пристъпнете”.

Бих искал да ви попитам следното: ако по време на Тайната вечеря някой от Апостолите беше казал: „Днес няма да се причастявам”, интересно е какво би казал Господ тогава? Несъмнено, струва ми се, Той би казал същото, каквото и на Петър по време на светото умиване на нозете: „Ако те не умия, нямаш дял с Мене” (Йоан. 13:8). Той и на Тайната вечеря би казал на онези, които не се причастяват: „Ако не ядеш Моето Тяло и не пиеш Моята Кръв, нямаш дял с Мене”.

Господ ни казва същото и сега, възлюблени, на всяка Литургия: „Ако не ядете плътта на Сина Човечески и не пиете кръвта Му, не ще имате в себе си живот” (Йоан. 6:53), ако някой се лишава от такава небесна благодат не защото има пречка поради греховете си или защото е отлъчен от причастие от своя свещеник, а само заради безсмислен обичай.

О, лукав обичай! Този лош обичай така се е вкоренил, че не само ние не се причастяваме, но и ако видим други хора, че често пристъпват към Божественото Причастие, ги осъждаме, като че нямат благоговение и не почитат Божествените Тайни, а всъщност би трябвало да вземаме пример от тях.

Следователно, върху нас наистина се е изпълнило пророчеството на Исаия: „С уши ще чуете, и не ще разумеете, и с очи ще гледате – и не ще видите. Защото сърцето на тоя народ е закоравяло, и с уши тежко слушат и затворили са очите си” (Ис. 6:9-10). Защото наистина като че всички сме станали безчувствени и не разбираме това, което говорим, нито това, което слушаме, нито това, което виждаме.

Зная, че малко хора ще се вслушат в това поради нашето окаяно състояние, колкото и да съм говорил на тази тема. Защото на мнозина слухът е обременен и трудно чуват, както е казал Исаия.

А за тези малко хора ще приведа още един пример и с това ще завърша. Представете си, че някой цар седи на висок трон, който се намира извън двореца в някоя равнина, а пред него със страх и трепет стоят всички князе, офицери и военни отреди. И ако този цар заповяда на някого от тях да излезе

напред и да тръгне към него, за да му даде някакво нареждане, а някой от останалите, завидели му за неговата близост с царя, се опитат да го разубедят да изпълни царската заповед, тогава, кажете ми, той би ли ги послушал, пренебрегвайки царя? Мисля, че не би им обърнал никакво внимание, а с готовност би се затичал към царя, смятайки за голяма чест и слава да изпълни неговата заповед.

И така, ако по отношение на земния цар искаме да покажем, че сме толкова послушни, защо не се потрудим да бъдем още по-послушни по отношение на Небесния Цар и наш Владика? Земният цар може да ни лиши от чест, слава и имущество – от всичко онова, което смъртта днес или утре ще отнеме. И тогава кой ще може да умолява Бога, Който е силен да ни осъди на вечна смърт?

Какво ще правим тогава ние, нещастните – ние, които престъпваме заповедите на Владиката, когато започне Великият Съд? Нима тогава ще можем да намерим оправдание пред Бога, към Когото сега проявяваме пренебрежение, оправдавайки се, че „някой човек ни е попречил, и затова не сме изпълнили Твоята заповед”? Наистина, тогава много от нас ще кажат именно това, но то няма да ни донесе никаква полза.

Затова трябва да се покаем сега, докато не е настъпил онзи час. Трябва да отхвърлим дяволските желания и човешките обичаи. Трябва да изпълняваме Божиите заповеди и, подготвяйки се както подобава, често да се причастяваме с Тялото и Кръвта на нашия Господ Иисус Христос, за да се укрепяваме в Божията благодат благодарение на Божественото Причастие. И така укрепени, всеки ден да изпълняваме Божията воля на земята – блага, благоугодна и съвършена, както я изпълняват Ангелите на Небето. А ако някой все пак ни възпрепятства в това, тогава, като духовен отец, трябва дълго да го уговаряме със сълзи на очи, докато някак го убедим да ни позволи да се удостоим с Духа в нашите сърца с ясното чувство и съзнание за това. И тук, и там да се удостоим да

славим заедно с Ангелите и светиите Отца и Сина и Светия Дух – Единицата в Троица, безпределно съвършения Бог, във вечни векове. Амин.

ЖИВОТООПИСАНИЕ НА ПРЕПОДОБНИ НИКОДИМ СВЕТОГОРЕЦ¹⁰³

Свети Никодим се родил през 1749 г. в Гърция, на остров Наксос. В светото Кръщение получил името Николай. Родителите му, Антоний и Анастасия Каливурцис, били благочестиви и добродетелни хора. Впоследствие Анастасия приела монашески постриг в един от гръцките манастири.

Николай растял като разумно и внимателно момче, избягвал шумните детски компании и така пазел душата си от лошите влияния на света. Откроявал се сред децата със своята удивителна съобразителност, наблюдателност и добра памет.

Пръв учител на момчето Николай бил енорийският свещеник, който го научил не само на грамотност, но и на любов към Христос, Неговата свята Църква и изобщо на всичко полезно за спасението на душата. Момчето с благоговение и усърдие помагало на благочестивия отец при извършването на Литургия и други свещенодействия.

Бидейки добре подготвен от него, Николай постъпил в училището в Наксос. Там изучавал Закон Божи под ръководството на добродетелния и мъдър учител – архимандрит Хрисант, брат на известния свещеномъченик Козма Етолийски. Младият Николай горял от желание да продължи образованието си. На 16-годишна възраст заедно с баща си отишъл в Смирна, където постъпил в градското гръцко училище, известно с високото ниво на знания и преподаване¹⁰⁴. В това училище юношата Николай учил пет години. Той преуспявал в учението и удивлявал преподавателите със своите спо-

¹⁰³ Животописанието на преподобни Никодим е съставено по неговото житие, написано от архимандрит Харалампий (Василопулу).

¹⁰⁴ По-късно то било наречено Евангелско. Учител на бъдещия светия бил ученият подвижник Йеротей Вулисмас. – Бел. ред.

собности. Бил дивен наставник за връстниците си, които не се справяли с уроците, като им разяснявал и ги обучавал на това, което не били разбрали в часовете. За това другарите му много го обичали. В училището Николай научил латински, италиански и френски език. Разбира се, изучил и старогръцкия, при това така, че знаел този език в съвършенство във всичките му варианти и исторически разновидности. Освен това, имал дар от Господа да излага в най-достъпна форма смисъла на свещените текстове, така че те ставали разбираеми и за най-необразованите и прости хора.

През 1770 г., когато турците започнали гонения против християните¹⁰⁵, Николай се върнал в родината си на остров Наксос, където станал секретар на митрополит Антим (Варда), който мъдро и търпеливо го подготвял за по-нататъшното му служение на Господа. Така той преживял на Наксос пет години, когато Господ го срещнал с благочестивите светогорски йеромонаси Григорий и Нифон, и с монах Арсений. Това били хора, преуспели в добродетелта и подвига. Те разказали на Николай за монашеския живот, за равноангелното житие на светогорските подвижници и го посветили в тайната на умно-сърдечната молитва. От срещите и беседите с тях в сърцето на Николай се разгоряло желание да отиде на Атон. Срещите с митрополит Макарий¹⁰⁶ и стареца Силвестър¹⁰⁷ още повече го укрепили в стремежа му към монашество.

През 1775 г., след като получил препоръчително писмо от стареца Силвестър, той взел окончателно решение да отиде на Света Гора, желаейки да се отрече от света и от самия себе си и, по думите на Господа, да вземе своя кръст.

... Когато Николай слязъл към морето, видял кораб, който се готвел да отплава за Света Гора. Той прославил Господа,

¹⁰⁵ Турците били разгневени от поражението на своя флот в Чесменския залив и смятали, че гърците са помагали на руснаците. – Бел. ред.

¹⁰⁶ Макарий, митрополит Коринтски (Нотарас). – Бел. ред.

¹⁰⁷ Старецът Силвестър Кесарийски, подвизавал се в пустинна келия извън острова. – Бел. ред.

виждайки колко бързо се осъществява неговото желание, и помолил капитана да го вземе на кораба. Капитанът обещал, че ще го извика, когато корабът бъде готов да отплава. Но Господ изпратил изпитание на Николай: корабът отплавал, а за юношата забравили. Виждайки отдалечаващия се кораб, Николай започнал отчаяно да вика и да дава знаци, напомняйки за себе си, а когато видял, че това не помага, скочил във водата и заплувал към кораба. Едва тогава моряците го забелязали и върнали кораба.

Когато Николай стигнал до Света Гора, изпитал неизказана радост. Първата му работа, по съвета на стареца Силвестър, била да отиде в манастира на свети Дионисий, Дионисиат, където по това време се подвизавали множество преподобни мъже, украсени с всякакви добродетели, скромност и благодатни дарове. Николай бил поразен от техния богоугоден живот и останал в тази обител. Тук бил подстриган в монашество с името Никодим.

Братята на манастира Дионисиат знаели за прекрасното образование и обширните познания на Никодим. Немалко уважение им внушавали точността в спазването на всички устава на общежитието и смиреният нрав на новоначалния монах. Затова той скоро бил назначен за четец и писмоводител на манастира.

През 1777 г. Света Гора посетил светителят Макарий, митрополит Коринтски. Той отседнал в келията на свети Антоний, където поканил преподобния Никодим и го посъветвал да редактира за издаване духовните книги „Филокалия“ („Добротолюбие“) и „Евергетинос“ („Благодетел“), както и написаната от него книга „За Светото Причастие“. Светителят Макарий прозрял духовния дар на Никодим и го насочил към духовен подвиг, който впоследствие показал блажения подвижник като велик светилник на Църквата и учител на вселената.

Свети Никодим започнал с „Добротолюбие“-то, което внимателно изучил, изменил неговата структура, където

било необходимо, съставил кратко животописание на всеки духовен писател и снабдил книгата с чудесно предисловие. След това редактирал „Евергетинос“ по ръкописите, намиращи се в манастира Кутлумуш, и съставил предисловие към тази книга. Накрая свети Никодим редактирал и допълнил книгата „За Светото Причастие“. След това светителят Макарий взел всички негови трудове и ги отнесъл в Смирна, за да ги издаде там.

След заминаването на светителя блаженият Никодим останал в Карея, в келията, която била посветена на свети Георги и принадлежала на Великата Лавра. Там той за една година преписал книгата „Азбука“, написана в стихове от преподобния Мелетий Галисиот, изповедник. След това се върнал в своя манастир. Търсейки уединение, свети Никодим известно време живял в келията на свети Атанасий, където прекарвал времето в духовно четене, непрестанна молитва и преписване на книги. А когато от Наксос дошъл на Света Гора добродетелният старец Арсений Пелопонески (същият, който някога заедно с митрополит Макарий подтикнал юношата Николай към монашески подвиг) и се поселил в скита на манастира Пантократор, свети Никодим дошъл при него и станал негов послушник.

Там, в скита, духовният подвиг на блажения достигнал своето най-високо развитие. Той се отдал на безмълвие, за което така силно жадувал, поучавайки се ден и нощ в закона Господен (вж. Пс. 1), в боговдъхновените писания и творенията на богомъдрите Отци на Църквата.

И кой ще разкаже за подвизите на монаха, който изцяло се отрекъл от себе си, оставил всяка грижа за земното, умъртвил плътското мъдруване с пост, непрестанна молитва и други злострадания на подвижническия живот? И на кого ще се открие божествената радост, изпълнила душата и сърцето му, просветила ума му с небесна светлина?

Като някой нов Моисей той възлязъл на планината на добродетелите и в светещия облак на духовното съзерцание

видял, доколкото това е възможно за човека, невидимия Бог, чул неизказани думи. Станал бог по благодат и ангел в плът.

За толкова високия си и богоугоден живот той се изпълнил с благодат и премъдрост, получил от Бога дар на учение, явил се светилник на Съборната Православна Църква и непобедим борец с всякакви ереси и инославни учения.

Неговата свята ръка, като *перо на бързописец* (Пс. 44:1), написала множество писма и свети книги, духовни песнопения и химни. Съставил и служби на светите Божии угодници.

Забележителен е следният случай. Веднъж преподобни Никодим бил избран за беседа с католиците, дошли на Света Гора. Както винаги, Никодим бил облечен в дрипи и обут в цървули. Католиците започнали да протестират и да се възмушават от това, че на тях, учените мъдрци, ще отговаря някакъв си беден и прост човек. Никодим започнал беседата. Слушателите, удивени от силата и мъдростта на неговите думи, попитали има ли на Атон други монаси, подобни на техния събеседник. И светият отец им отговорил: „Цяло множество, аз съм последният от тях“.

През 1782 г. Старецът Арсений от принадлежащия към Пантократор скит се преместил на малкия остров Скиропулос, разположен близо до Атон. Никодим го последвал. Условиата на живот там били много тежки, така че на подвижниците се налагало да понасят немалко лишения. Никодим нямал дори книги, но това не му попречило да се изпълни с неизказана радост, пребивавайки в умната молитва, която просвещавала ума му с неземна мъдрост.

Нямайки, така да се каже, никаква литература при себе си, той по молба на своя братовчед, епископ Йеротей, започнал да пише книга, изпълнена с божествена и човешка мъдрост, основаваща се както на творенията на светите Отци, така и на външните философи. Тази книга се наричала „Поучително ръководство“¹⁰⁸, тъй като в нея били изложени

¹⁰⁸ Другото название на книгата е „Симвулевтикон“ („Съвети за пазенето на чувствата, въображението, ума и сърцето“). – Бел. ред.

съвети и поучения за това как да пазим чувствата, мисълта и сърцето. Този труд показва както богатството на Божията благодат у блажения, така и неговата изумителна памет, тъй като той го писал в пустинята, нямайки под ръка никакви източници, а в същото време „Ръководство“-то изобилства с цитати и позовавания на книги, които той помнел наизуст.

(Преподобният наистина имал необикновена памет. Веднъж на Велика Събота свети Никодим дошъл в храма на Протата, за да се причасти със Светите Тайни. Служещите в храма канонарх и четец се договорили да скрият Триода, за да принудят преподобния да каже пророчествата наизуст. И действително, когато приближило време за четенето на пророчествата, на клироса настъпило объркване: книгите ги нямало! „Учителю, молим ви, започнете пророчествата, за да няма смущение в църквата“ – обърнали се към него служещите в олтара монаси. Той, не подозирайки тяхното лукавство, по своето милосърдие започнал да казва пророчествата наизуст, удивлявайки отците и служителите, които следели по Триода в олтара и били поразени от точността на произнасяните наизуст пророчества и от това, че когато свършвала страницата, учителят несъзнателно правел жест с ръка, сякаш прелиствайки книгата, която я нямало пред него. Той чел пророчествата около час и изумлението на околните било неопишуемо. А свети Никодим даже не подозирал, че е направил нещо достойно за удивление).

През 1783 г. преподобни Никодим се върнал на Света Гора и бил подстриган във велика схима от стареца Дамаскин. Малко след това се поселил в купената от него калива¹⁰⁹, намираща се над църквата на скита Пантократор. Година покъсно взел за послушник един свой съотечественик, Йоан, наречен в монашество Йеротей, който му послужил шест го-

¹⁰⁹ Калива – отделна постройка на Света Гора, предназначена за живеене на монаси (най-често от един до трима, но не повече от шестима). Обикновено всяка калива има няколко стаи и свой храм и живее по свой собствен устав. Няколко каливи заедно образуват скит. – Бел. прев.

дини. Там блаженият Никодим водел уединен живот, събирайки меда на благодатта и учейки всички, които идвали при него за наставление.

По съвет на отново пристигналия на Света Гора митрополит Макарий той започнал да редактира и подготвя за издаване творенията на Симеон Нови Богослов. Редактирал и „Ексоломогитарий“ (книга за изповедта), събрал и украсил „Теотокария“ (книга за Богородица), „Невидимата бран“, „Нов мартирологий“ (сборник жития на новомъченици) и „Духовни упражнения“. Тези книги са изпълнени с божествена благодат и мъдрост и учат как да избягваме греха, да принасяме искрено покаяние, да се противопоставяме на дяволските изкушения, да се подвизаваме в добродетелите. Пак тогава, по съвет на учителя Атанасий Париос¹¹⁰ и на Леонтий, митрополит Илиополски, свети Никодим събрал по библиотеките на Атон и подготвил за издаване трудовете на светителя Григорий Палама и ги изпратил във виенската типография. Но, за съжаление, тези многоценни ръкописи били изгубени: типографията била закрыта и разграбена заради издаването на предназначени за гърците революционни позиви. Сред заграбените от властите материали били и ръкописите на светителя Григорий, които латинците унищожили като противни на тях по дух. Когато вестта за това достигнала до Никодим, той плакал с глас за загубата на тези забележителни трудове, съзнавайки каква голяма полза биха могли да принесат те на благочестивите християни.

След това на Света Гора дошъл ученият йеромонах Агапий. След като се посъветвал с него, блаженият Никодим започнал работа по систематизирането и тълкуването на каноните на Църквата, необходими за ръководството не само на духовенството, но и на всеки благочестив християнин. Този многоценен труд, завършен с помощта на йеромонах Агапий, бил наречен „Пидалион“ („Кормило“), тъй като той направлявал и ръководел Христовата Църква. След като за-

¹¹⁰ По това време преподавал в Солун. – Бел. прев.

вършил работа над книгата, блаженият Никодим я изпратил за разглеждане в Константинопол. Година по-късно патриарх Неофит, като получил одобрителни отзиви за книгата от Коринтския митрополит Макарий и Парийския митрополит Атанасий, ѝ дал съборно одобрение. Книгата била изпратена на свети Никодим. Тъй като нямало средства за издаването ѝ, монасите от Атон събрали пожертвования и предали събраните пари, заедно с ръкописа, на архимандрит Теодорит от Янина, като го помолили да се погрижи за издаването на книгата във Венеция.

Ново изпитание очаквало преподобни Никодим: Теодорит се оказал лукав лъжебрат. В тълкуванията и обясненията на каноните той зачеркнал някои неща, а в замяна добавил нещо от себе си в защита на инославните вярвания, чужди на учението на Православната Църква, така че тези допълнения съвсем изопачили труда на Никодим на осемнадесет места.

Когато блаженият Никодим видял тези изкривявания, които можели да въведат в заблуда православните християни, той бил много огорчен и дълго не могъл да намери покой. В голяма скръб прекарал два месеца в келията на братя Скуртеоси, а след това се поселил при стареца Силвестър в келията, посветена на свети Василий. Там продължил духовните си подвизи, написал своя труд „Християнска етика”, редактирал „Надгробни песнопения”. След като завършил тези трудове, свети Никодим си тръгнал от келията на свети Василий поради сложните отношения, които възникнали между него и послушника на стареца Силвестър, и се въдворил в манастира Пантократор. Но любовта към уединението го накарала да се посели в пустинна калива близо до келията на свети Василий. Там той живял като ангел в плът, нямайки дори и насъщния хляб. Помагали му братята Скуртеоси, които често го канели на трапеза. Но и тогава, измъчен от глад, той бил готов да забрави за храната и започвал беседа, ако някой му задавал духовни въпроси, така че старецът на келията се налагало да моли блажения Никодим да спре, за да даде възможност на

братята, които слушали красноречието на преподобния, да завършат трапезата.

В тази пустинна калива преподобни Никодим редактирал Молитвослова, втория „Ексомологитарий” (книга за изповедта), а след това се заел с трудове по екзегетика. Той разтълкувал четири послания на апостол Павел и седем съборни послания, превел и разтълкувал „Тълковния Псалтир” на Евтимий Зигабен и деветте песни на Свещеното Писание. Този свой труд светията нарекъл „Градина на Благодатта”. Всички негови тълкувания били изпълнени с дълбоки богословски мисли и нравствени поучения.

Какво да кажем за изкушенията и гоненията, които претърпял този велик светилник на Църквата? По времето, когато се подвизавал и пишел по откровение свихе своите духовни книги, той претърпял толкова несправедливи обиди от необразовани хора и от невидимите врагове – бесовете! За видимите врагове светията не говорел нищо, но смятайки ги за истински братя и свои благодетели, търпял всичко и прощавал на всички от цялото си сърце. А неговите невидими врагове, когато той бодърствал и пишел през нощта, често започвали гръмко да разговарят под самия прозорец на келията.

Преподобният не им обръщал никакво внимание, но не рядко се надсмивал над техните безумни и безсрамни действия. Една нощ, когато още живеел на остров Скиропулос, той чул такъв шум, че си помислил, че е паднала стената, намираща се близо до неговата калива. На сутринта видял, че стената си стои на мястото. Друг път ясно чул глас: „Ах, тоя писач!” Понякога чувал чукане на вратата на каливата. Когато тълкувал тридесет и четвърти псалом, стих шести: „*Да бъде пътят им тъмен и плъзгав, и Ангел Господен да ги преследва*”, чул такъв шум, сякаш преминавала цяла войска. Бесовете предприемали всичко, за да изплашат блажения Никодим. И трябва да кажем, че в начало на своите подвизи той бил много боязлив и когато лягал да спи, оставял вра-

тата на келията отворена, за да може да извика братята при необходимост. Но когато свети Никодим започнал да живее в уединение, толкова се укрепил от Божията благодат, че смятал всички тези бесовски страхования за шеги и „стрели на младенци”.

В такива подвизи преминавал животът на стареца. Той бил изпитан от бедствията и изкушенията като злато в горнило (ср. Притч. 17:3), и неговите добродетели просияли ясно от слънцето. В последните години от своя живот преподобни Никодим преминавал от място на място, занимавайки се с изучаването на различни преписи и ръкописи, запазени в Атонските манастири. Той пишел и живеел с укрепяващия го Христос, така че можел да каже заедно с Павел: „*Вече не аз живея, а Христос живее в мене*” (Гал. 2:20). Седем години преди кончината на блажения неговите трудове преписал монах Кирил Кариофалис, който съставил и списък на седемнадесет негови работи и техните издания.

Славата на добродетелите и мъдростта на този велик отец на Църквата се разпространили навсякъде. Онези, които имали нужда от духовно ръководство, бързали към него за утешение и съвет. Уязвените от грехове оставяли своите архиереи и духовници и се стичали при Никодим не само от скитовете и манастирите, но и от различни страни и околности, за да го видят и да получат наставление от него. Този подвиг на духовно обгрижване, заедно с обичайните молитви, бдения и други подвизи, които преподобният Никодим не оставял, подкопали здравето на стареца и го принудили да се скрие в келията на иконописеца Киприан.

Малко преди смъртта си той събрал Синаксар в три тома, разтълкувал каноните на Господските и Богородичните празници („Йортодромий”), обяснил степенните от Октоиха („Нова Лествица”). И накрая, написал „Изповядване на моята вяра” – за изобличение на злостните нападки, на които бил подложен от страна на някои недобронамерени атонски монаси.

Целия си живот свети Никодим прекарал в духовни подвизи и писане на душеполезни книги. Единствената му грижа била да изпълнява Божията воля и да принася полза на ближния. Получил от Господа талант, той го умножил като верен раб. Той не носел други обувки освен цървули, нямал нито две дрехи, нито свое жилище, но живеел по цялата Света Гора, поради което и бил наречен Светогорец.

Почувствал приближаването на своя край, преподобният се върнал в келията на Скуртеосите. Силно отслабнал, получил паралич. Готвейки се за заминаването от този свят, той се изповядал, приел тайнството Маслосвет и ежедневно се причастявал с Божествените Тайни.

На 14 юли 1809 г. блаженият Никодим предал в Божиите ръце своята душа, която се въдворила в жилищата на праведните сред преподобните и богословите, и сега гледа лице в лице Този, на Когото цял живот е служил на земята и Когото прославял в своите трудове¹¹¹.

¹¹¹ Източник: Eparhia-saratov.ru

ЖИВОТООПИСАНИЕ НА СВЕТИ МАКАРИЙ КОРИНТСКИ

Михаил (в монашество Макарий) Нотарас се родил през 1731 г. в Трикала, недалеч от Коринт, в семейството на градски „прокрит“, тоест кмет. Баща му се наричал Георганд (Георги), а майка му – Анастасия. Нотарасите били знатен византийски аристократичен род. Един от най-известните представители на рода бил Лука Нотарас († 1453), който произхождал от византийския императорски дом на Палеолозите. Той носел титула на Великия Дук, тоест началник на морските сили на Византия. Загинал по време на превземането на Константинопол. Заедно с цялото семейство бил заловен в плен от турците, където пред очите му били отсечени главите на децата и жена му, а след това и самият той бил убит. Св. Макарий бил потомък на родния брат на Лука, Ангел, който след падането на Константинопол заедно със семейството се преместил на Пелопонес. Оттогава Нотарасите се установили в района на Коринт.

Към рода на Нотарасите принадлежал и свети Герасим (1509-1579), покровител на остров Кефалония. Родственици на св. Макарий били и Йерусалимските патриарси Доситей (1641-1707) и Хрисант († 1731), както и монахът-светогорец, духовният писател Тома Елеавулк Нотарас (XVI в.).

Начално образование Михаил получил в своята родна Трикала, при местния свещеник. След това се преместил на намиращия се недалеч от Пелопонес остров Кефалония, където учил при известния учител от тази епоха Евстатий. На този остров се намирили мощите на неговия родственик преп. Герасим Нотарас. Вероятно благодарение на този факт у младия Михаил се зародило влечение към духовния живот, което обаче не срещало разбиране от страна на неговия баща. След учението юношата се завърнал у дома. Тук бащата му възложил управлението на няколко имения, които принадлежали на семейството. Но Михаил, вместо да събира данъци

от селяните, раздавал парите на баща си на нуждаещите се. Това принудило Георганд да освободи юношата от управлението на именията. Така Михаил получил възможността да посвещава цялото си време на молитвата, посещаването на храма, изучаването на Священото Писание и творенията на светите Отци, преминавайки, така да се каже, подвиг в света.

Но въпреки това той не намирал пълно удовлетворение, чувствайки в себе си призвание за монашество. Решил да напусне бащиния си дом и тайно да отиде в манастир. Като избягал от къщи, той помолил да го приемат в манастира „Голямата пещера“ в северната част на Пелопонес. Но в обителта се уплашили от гнева на всесилния Георганд Нотарас и не приели юношата. В резултат на това той бил принуден да се върне вкъщи.

По това време в Коринт било открито училище за народа, но за него не се намерил учител. Михаил се заел с обучението на децата, без да получава никакви пари за това.

През 1764 г. умрял епископът на Коринт Партений, който бил и духовник на Михаил. Както описва биографът на св. Макарий св. Атанасий Париос: *„Всички жители на коринтска епархия, свещеници и миряни, богати и бедни, малки и големи в един глас... разсъдили, че Михаил е достоен да поеме пастирската грижа за християните в Коринтска епархия“*.

Михаил приел монашески постриг с името Макарий и отишъл в Константинопол, където бил хиротонисан за епископ през януари 1765 г., на 34-годишна възраст, от патриарх Самуил I Хадзерис (1763-1768; 1773-1774). Като поел катедрата, той много енергично и решително се заел да изправя недостатъците, с които се сблъскал в Коринтска епархия: започнал да се бори с процъфтяващата тогава симония, заставял неграмотните свещеници да се учат, а нежелаещите да направят това запрещаващ от служение, прекратил практиката на ръкополагане преди установените от църковните канони срокове и т. н. Известно е още, например, че той със свои пари закупувал баптистерии за селските храмове, за да

се кръщават децата в тях с пълно потапяне. Продължил да отделя особено внимание на народното образование. Открил няколко училища за простия народ. За съжаление, тази плодотворна дейност не продължила дълго.

През 1769 г. в Пелопонес, с подкрепата на Русия, започнало въстанието на гърците против турците. Макарий, заедно с други епископи от окръга, взел активно участие в неговата подготовка. За тази цел той имал редица срещи с руския посланик Георгий Папазолис.

Също така убедил баща си да подкрепи въстанието.

Въпреки това въстанието се провалило. Турците започнали жестоки гонения против участниците в него. Нотарасите, в това число и Макарий, били принудени да се спасяват с бягство. Те се оказали на остров Закинт, на запад от Пелопонес. Това станало през 1770 г. Грижата за бежанците поели жителите на острова. На Закинт Макарий преживял до 1773 г. След това се поселил в манастира на Богородица на остров Хидра, също недалеч от Пелопонес, само че от източната му страна.

Малко преди края на руско-турската война през 1774 г. Константинополският патриарх Теодосий II (1769-1773), под натиска на турската Порта, изискал от епископите, които били замесени в Пелопонеското въстание, да напишат молба за доброволно отричане от своите катедри. Макарий отказал да пише такава молба, обяснявайки това с факта, че „*свещените канони... заповядват на подалия либелум за оставяне (на своята катедра) нито да се нарича епископ, нито да има архиерейски сан*”. Действително, според каноничната традиция на Църквата, архиерей, доброволно пожелал да остави своята катедра, се наказва със запрещение да служи. Затова през 1775 г. вече друг патриарх – Софрофий II (1774-1780) – със специално писмо бил принуден да потвърди каноничността на архиерейския сан на Макарий. На Макарий било разрешено да учи народа и да служи извън пределите на Коринтска епархия, в която той вече не можел да се върне. Тоест

към него била приложена такава мярка за наказание като лишаване от катедра, която предполага възможност за извършване на богослужения с разрешението на местния епископ. Но и това по същество била мярка на църковно запрещение, която св. Макарий не заслужавал. Тя била приложена към него не от канонични, а от политически съображения.

Лишен от катедра, Макарий не се оттеглил от дейността на попрището на църковната просвета. Както пише неговият биограф св. Атанасий Париос: „*Този богоносен мъж заедно с апостола казва, че ние сме Божи съработници... Затова и ние трябва да се удостоим да бъдем наречени Негови съработници, помагайки на нашите братя християни в делото на спасението на душата, доколкото това е възможно. С такива мисли той, вместо да учи и просвещава само неголяма част от Пелопонес, с цялото си усърдие се заел да помага за спасението, ако е възможно, на всички православни християни*”.

В същото време, живеейки на остров Хидра, Макарий имал две срещи, които изиграли важна роля в по-нататъшния му живот. Първо, той се запознал с пребиваващата по това време на острова група монаси-коливади¹¹², за които бил слушал и преди. Второто важно запознанство било с Николай Каливурцис, впоследствие известен като Никодим Светогорец. Както се вижда, Николай бил дошъл на Хидра специално за да се запознае с Макарий, след като се бил наслушал за неговата добродетелност и ученост.

На Хидра Макарий прекарал около година. В началото на 1795 г. той пътувал до Хиос. Остава неизвестно какво го накарало да извърши това пътуване. След Хиос, същата година, отишъл на Света Гора. Тук, в скита на Предтеча към Иверския манастир, и досега се пази неговият жезъл и местната традиция свидетелства, че известно време той е живял именно в този скит. Впрочем не може да се определи дали това предание се отнася за първото му посещение на Света

¹¹² Вж. бел 1.

Гора, за второто през 1777 г. или и за двете.

На Атон Макарий взел живо участие в коливадските спорове, започнали още през 1754 г. Св. Макарий бил умерен коливад: той, например, не смятал за ерес практиката да се извършват помени за починалите в неделя, нито привържениците на такава практика за еретици, както настоявали някои неразсъдливи представители на коливадското движение, въпреки че сам се придържал към извършването на такава поменаване само в определените от църковната традиция дни.

С това бил свързан един инцидент, който станал в края на май – началото на юни 1775 г. Кутлумушкият манастир поканил Макарий да участва в опелото на бившия Александрийски патриарх Матей (1746-1766). Опелото трябвало да стане в неделя. Макарий, като узнал за това, отказал да участва в опелото. Своя отказ придружил с писмо, в което написал: *„Защо предпочитате да извършвате поменаване в неделя, като оставяте другите дни от седмицата и нарушавате определенията и уставите на Църквата, които забраняват това? аз никога не съм извършвал и няма да извършвам поменаване на починалите в неделя!“*

Както изглежда, били поканили Макарий с цел да го провокират, знаейки, че той е противник на поменаването на починалите в неделните и празничните дни. Монасите от Кутлумуш нямали нужда да извършват поменаване в неделя. Когато Макарий отказал, неговото писмо, заедно с тенденциозни коментари, било изпратено на патриарх Софроний II.

Макарий решил да напусне Света Гора, желаейки да избегне конфликта. Той отишъл на остров Хиос. Както съобщава св. Атанасий Париос, на Хиос Макарий *„получил от Светейшия (патриаршеския трон тогава заемал вече не Софроний, а друг патриарх – Прокопий (1785-1789)) писмо, изпълнено с негодувание, гняв и заплахи“*. Текстът на това писмо не се е запазил, както и текстът на ответното послание на Макарий до патриарха, в което той, според същия Атанасий Париос, пише: *„Твоите заплахи не вършат добра работа и*

аз съм готов да претърпя всичко, каквото реши твое Светейшество...“.

Въпреки това св. Макарий не бил осъден от Константинополската патриаршия, както преди това, на 9 юни 1776 г., били осъдени Атанасий Париос, Яков Пелопонески и Агапий Кипърски.

До голяма степен това станало тъй като св. Макарий, първо, имал голям авторитет в църковните кръгове, и второ, отнасял се с по-голяма търпимост към антиколивадите и Константинополската патриаршия по този въпрос, която се състояла в това, че поменаване на починалите може да се извършва както в делничните дни и в събота, така и в неделните и празничните дни.

Тази търпимост на св. Макарий позволила на проф. С. Пападопулос да направи извода, че Коринтският митрополит не бил коливад в истинския смисъл на думата, защото, по неговите думи, не се отличавал с никаква полемична дейност, насочена против практиката на поменаването на починалите в неделя, не бил замесен в никакви скандали, свързани с коливадските спорове, и др. под. Но, по наше мнение, такава гледна точка не отговаря напълно на действителността. Св. Макарий бил коливад, например, публично отказвайки се да участва в опелото на починалия Александрийски патриарх Матей в неделя. Също така за коливад го смятали и антиколивадите, които му изпратили провокативна покана да вземе участие в същото това опело, а после, когато той отказал да участва в обряда, те, като че очаквайки този отказ, веднага изпратили съответната жалба в Константинопол. Св. Макарий не бил нито вдъхновител, нито участник в бурните спорове, разпространили се на Атон, по силата на своя мек характер и своята съзercателна нагласа. От друга страна, отъждествяването на коливадите с отделни фанатични полемисти на практиката на поменаване на починалите в неделните дни би било погрешно. Именно те, по-скоро, не принадлежали към коливадите, защото се ръководели не от светоотеческата тради-

ция, а от своите лишени от богословско обосноваване възгледи, което водело до такива крайности, като обвинението на поменаващите починалите в неделните дни в ерес. Така св. Макарий бил коливад, заедно с много други коливади, като придавал духовна дълбочина на това движение, извеждал го от рамките на преходната злободневност и му придавал характера на важно за всички епохи духовно явление. По това време, след като прекарал известно време на Хиос, Макарий отишъл на остров Патмос. Тук той се поселил в келия, намираща се недалеч от манастира на св. Йоан Богослов. На Патмос св. Макарий срещнал прогонените от Света Гора коливади: Нифон Хиоски, Григорий Нисирийски и Атанасий Арменец. На Патмос прекарал около година, до средата на 1776 г.

Доротей Вулисмас, съвременник на св. Макарий, съобщава, че в библиотеките на Патмос, Хиос и Атон той събирал ръкописи на светоотечески творения. Тоест, в периода от 1775 до 1776 г., отначало на Атон, а след това на Хиос и Патмос, той събирал светоотечески текстове, които залегнали в основата на „Добротолюбие“-то. Вече през 1777 г. предал съставеното от него „Добротолюбие“ на Никодим Светогорец.

Непреживял на Патмос и една година, св. Макарий получил писмо от своите братя, в което те го молели да дойде на остров Хидра, за да обсъдят как да разделят имуществото, получено от починалия през 1771 г. техен баща. Макарий дошъл на Хидра, а оттук заедно с братята си се отправил към Коринт. Св. Макарий се отказал от своята част от наследството в полза на братята. Но при това той ги помолил да простят на всички длъжници на баща им. Със съгласието на братята, сред които, според преданието, само един – Андрик – се обявил против такова решение, той сам изгорил дълговите разписки.

След като уредил домашните си дела, св. Макарий отишъл на Атон. Както изглежда, той отново се поселил в скита на Предтеча към Иверския манастир, в келията на св. Пан-

телеймон. Известно време живял и в келията на преп. Антоний, близо до Карея, при своя земляк отец Давид. Вероятно по време на второто си пребиваване на Атон, през 1777 г., той приел велика схима.

Оттогава той вече не извършвал богослужения, а живеел като обикновен монах. На Атон св. Макарий се занимавал със същото, с което и преди – събирал светоотечески текстове. За това свидетелства преп. Паисий Величковски в своето писмо до българския старец Теодосий. Свидетелството на Паисий трябва да се смята за достоверно, защото той познавал отблизо св. Макарий, а след своето отпътуване от Света Гора оставил при него своя ученик Григорий, чрез когото редовно общувал с него. И така, ето какво съобщава за св. Макарий преп. Паисий: „*(Свети Макарий), след като дойде на Светата Атонска Гора, с неизказано усърдие и превелико старание търсеше във всички библиотеки на великите свети обители много такива отечески книги, каквито дотогава нямаше у себе си. И най-вече в библиотеката на преславната и велика Ватопедска обител намери безценно съкровище, тоест книга за съединяването на ума с Бога...*“.

По сведения на йеромонах Евтимий, който бил първият библиограф на преп. Никодим Светогорец, св. Макарий, живеел в келията на преп. Антоний в Карея, поканил при себе си Никодим Светогорец, с когото се запознал още на о. Хидра. Малко преди това Никодим бил дошъл на Атон и постъпил в манастира на св. Дионисий. Молбата, с която Макарий се обърнал към Никодим, била следната. Към този момент Коринтският митрополит успял да събере достатъчно материал, посветен на умната молитва, и съставил в чернова сборник, който нарекъл „Добротолюбие“. И ето, Макарий искал Никодим, който, както той се убедил още по време на тяхното съвместно пребиваване на остров Хидра, притежавал обширни познания, забележителен филологически дар и, най-главното, духовно разсъждение, да редактира този сборник. Преп. Никодим направил обща редакция на текста и ос-

вен това написал предисловие и кратки жития на всеки от авторите, чиито текстове били включени в сборника.

Освен „Добротолубие”-то св. Макарий подготвил и предал за редакция на св. Никодим още един сборник с душеполезни текстове – така нареченият „Евергетинос”. Този сборник бил съставен през единадесети век от монах Павел, основател и първи игумен на Евергетидската обител в Константинопол († 1054). Св. Макарий го привел в ред въз основа на различни ръкописи, най-вече от Кутлумушкия манастир, снабдил го с бележки и го предал на св. Никодим за по-нататъшна обработка. Свети Никодим, както в случая с „Добротолубие”, редактирал текста и написал предисловие към него.

Още една книга, излязла на бял свят благодарение на сътрудничеството между св. Макарий и св. Никодим през този период, била озаглавена „За божественото и свещено често причастяване”. Тя представлявала апология на честото причастяване със Светите Христови Тайни. Този въпрос станал основен във втората фаза на коливадските спорове.

С така подготвените книги св. Макарий напуснал Света Гора. Той отишъл първо на остров Хиос, а след това в град Смирна на малоазиатското крайбрежие. Тук започнал да събира средства за осъществяване издаването на тези книги. Основна подкрепа намерил от страна на един богат представител на аристократичното семейство на Маврокордатите – Йоан. След като събрал необходимата сума, той я изпратил, заедно с ръкописите на книгите, във Венеция, където книгите били издадени няколко години по-късно: „Добротолубие”-то през 1782 г., а „Евергетинос” и „За честото причастяване” – през 1783 г. Впрочем през 1778 г. Макарий напуснал Смирна и се поселил на остров Хиос. Тук, в района на селището Вронтада, в подножието на планина Епос, той си построил две келии и преустроил неголям параклис на името на св. Петър. За да построи келиите, св. Макарий имал нужда от помощта на строител, и за да му заплати, сам станал помощник на

друг строител, при когото вършел черната работа. Веднъж се случило следното. Един жител на Хиос, който още преди познавал св. Макарий, минавал наблизко, когато той носел камъни и бъркал разтвор. Като видял това, човекът се приближил към господаря и му казал, че неговият работник е бившият Коринтски митрополит. Тогава строителят паднал в нозете на Макарий и започнал да му иска прошка за това, че го поставил да върши такава черна работа.

Както съобщава Атанасий Париос, св. Макарий се отдавал на строг пост, вкусвайки само малко масло само в събота и неделя. За да не го превъзнасят, той казвал на своите посетители, че не яде масло, защото му вреди. Макарий проявявал разсъдителност в своя подвиг. Така например веднъж един местен жител, Йоан Каменос, го поканил на гости и сложил трапезата. Въпреки че този ден Макарий спазвал строг пост, за да не обиди домакина, го нарушил и ял това, което му било предложено.

От определен момент Макарий започнал да идва в неделните и празничните дни в енорийските храмове на намиращите се наблизко селища. Тук той не служел, а само произнасял проповеди след Литургията.

Свети Макарий живеел в съвършена нищета. Но от време на време му давали определени суми пари, понякога значителни. С тези пари веднага помагал на нуждаещите се. Понякога, когато някой се обръщал към него за помощ, той сам искал пари от своите познати, и така помагал на нуждаещия се. Също така продължавал да събира пари за осъществяване на издаването на аскетически книги.

Ако в началото на пребиваването на св. Макарий на Хиос почти никой не го безпокоял, то с времето при него започнали да идват все повече и повече хора. Търсейки покой, той решил да напусне острова и да се премести на о. Патмос. Но и тук не намерил желаното уединение и бил принуден да се върне обратно на Хиос. Той решил да се отдаде на още по-строги подвизи. За тази цел намерил недалеч от параклиса

на св. Петър неголяма пукнатина в земята, разширил я и се поселил в нея, отдавайки се на още по-строги подвизи.

Но скоро и тук започнали да идват множество хора, които отвличали св. Макарий от молитвата. Тогава той решил да се пресели в друга пещера – на 150 метра от първата. Така живеел ту в едната, ту в другата пещера. Между другото, това имало следния смисъл. Както отбелязва проф. Пападопулос, подвижниците често си построявали по две келии на неголямо разстояние една от друга. Те правели това с цел кога-то една и съща гледка от едната келия започне да изморява погледа им, да могат да сменят гледката и да си почиват от еднообразието на пейзажа. С тази цел и св. Макарий, като познавач на тънкостите на подвижническото изкуство, живеел в две келии.

През 1784 г. св. Макарий пътувал до Света Гора. Тук той се срещнал със св. Никодим Светогорец, на когото бил предал за редактиране трудовете на Симеон Нови Богослов. Тези трудове били издадени във Венеция през 1790 г. със следното заглавие: „Известни трудове на преподобния наш отец Симеон Нови Богослов, разделени на две части, първата от които съдържа слова на Преподобния,... преведени на разговорен език... от духовника Дионисий Загорей... А втората част съдържа други негови поетични слова... Издадено във Венеция от Николай Гликис от Янина”. Така, според титула на изданието, словата в проза на преп. Симеон, съставлящи първата част на изданието, са били преведени на разговорен език от Дионисий Загорей. Впрочем Дионисий бил само преписвач и сътрудник на преп. Никодим Светогорец. По-голямата част от труда поел преп. Никодим, както свидетелства за това неговият биограф Евтимий. Дионисий, изглежда, помагал на св. Никодим в поправянето на текста. Ето защо, въпреки че само неговото име било споменато в заглавието на изданието, това можем да си обясним или с факта, че св. Никодим поради смирение не искал името му да фигурира в изданието, или с грешка на типографията. Както и в случая с други светооте-

чески издания, текстът на трудовете на преп. Симеон Нови Богослов бил предоставен на св. Никодим от св. Макарий, който го събрал от различни ръкописи и го съединил в един сборник. Макарий намерил и пари за издаването на трудовете във Венеция. За това съществуват две верни исторически свидетелства. Първото е на Георги Завирас († 1805), който съобщава, че Макарий „дал пари за издаването... и на Симеон Нови Богослов”. Друго важно свидетелство се явява вече споменатото писмо на преп. Паисий Величковски до българския старец Теодосий. Тук той в частност съобщава: „*Не след дълго (Макарий) има намерение да предаде за печат и великата книга на свети Симеон Нови Богослов*”.

Живеейки на Хиос, Макарий не изменил на своя обичай, който следвал още докато управлявал именията на баща си, да помага на бедните и онеправданите. Така неговият съвременник Георги Завирас съобщава: „*Почти невъзможно е да се изброи колко пленници освободил (Макарий), на колко гладни и болни помогнал*”.

Ще споменем няколко случая на неговата щедра благотворителност. Така например той оказал значителна подкрепа на деятеля на гръцкото Просвещение, Адамантис Кораис (1748-1833), когато този юноша учел в Монпелие (Montpellier).

Той помогнал на стареца Нифон-коливад (1736-1809) да построи на остров Икарий манастира Благовещение. През 1779 г. посетил този манастир и прекарал известно време в него.

Също така, живеейки на Хиос, св. Макарий приел важното служение „*наставник на мъчениците*”. В Османската империя християните не били преследвани за своите християнски убеждения. Било им позволено да се придържат към своята вяра, без да се страхуват за живота си. Със заплаха от смъртно наказание било забранено само преминаването от исляма в християнството. Този закон бил главната причина за мъченическата смърт на гръцките новомъченици. Тяхна-

та история в много отношения е типична. В някакъв момент те извършвали престъпление против законите на Османската държава: кражба, грабеж, прелюбодеяние и др. под. Единствената възможност да избегнат законното наказание била преминаването от християнството в исляма. Така много от тях приемали исляма и се освобождавали от наказание. След време някои се разкайвали за измяна на своята вяра и желаели да се върнат в християнството. Но според турските закони за това ги заплашвало смъртно наказание. Мнозина, искайки да го избегнат, се премествали на отдалечени места, където никой не ги познавал, и живеели там като християни. А някои, все пак, желаейки докрай да изкупят вината на отричането, решавали публично да обявят своето връщане обратно в християнството. Съдията, пред когото обявявали своето решение, можел да им наложи само една присъда – смърт. Преди наказанието те известно време били държани в затвора, където при тях относително свободно можели да идват роднини, познати и свещеник, който да ги напътства преди смъртта. Такива свещеници – наставници на мъченици – се избирали измежду най-достойните клирици. Те изповядвали и причастявали осъдените, укрепявайки ги за мъченически подвиг. На гръцки дори има специална дума за тях: „алиптис“ (αλειπτῆς Μαρτύρων).

Трябва да отбележим, че както подвигът на новомъчениците, така и наставничеството на идващите при тях свещеници, далеч не винаги срещали необходимото разбиране както сред простия народ, така и сред църковната йерархия и клира, много представители на който не само възпрепятствали мъченичеството, но и избягвали да напътстват християните, които вече били осъдени на смърт. Така св. Атанасий Париос споменава за случай, когато един желаещ да се върне от исляма в лоното на Църквата дошъл в една митрополия, за да попита какво да прави, и си отишъл оттам с празни ръце.

Негативно отношение както към онези християни, които се решавали на мъченически подвиг, така и към свещени-

ците, които ги наставлявали, имало и в кръговете на Константинополската патриаршия. Така например Мануил Гедеон, историк на новия период на Гръцката Църква, изразявайки отношението на някои кръгове на патриаршията, нарича новомъчениците „неразумни“, а техните наставници „фанатици“.

И така, наставник на мъчениците бил и св. Макарий. Във връзка с това му се налагало не само да се излага на постоянна опасност от страна на турските власти, но и да търпи или неразбиране, или откровено осъждане от страна на някои църковни кръгове. Въпреки всичко това, той продължавал да идва в тъмниците при осъдените на смърт християни. Много често властите, знаейки за намеренията на Макарий, не го допусkali при осъдените. Тогава му се налагало да оклеветява себе си например като длъжник на данъци, за да го вкарат в затвора и така да може да общува с новомъчениците.

Както съобщава св. Атанасий Париос, той „не само казвал пет-десет ободрителни думи и ги развързвал от греховете, но и много дни ги държал близо до себе си, подготвяйки ги с пост, молитви, коленопреклонения, сълзи и стенания, докато в душите им не се разгарял огънят на божествената любов“.

В някои случаи такова наставничество било решаващо. Така например новомъченик Теодор Византиец (†1795), въпреки първоначалното си желание да пострада за Христос, впоследствие бил обзет от страх пред смъртта. Но, укрепен от св. Макарий, той „като жаден елен се устремил, за да се удостои със смърт за Христа“. В друг случай, с новомъченик Димитрий Пелопонески (†1803), св. Макарий също положил немалко усилия, за да разпали в него желание да пострада за Христа. Освен всичко това, се наложило да учи Димитрий на основите на вярата. Освен споменатите двама, св. Макарий подготвил за мъченичество и св. Полидор Киприот (†1794) и „други, у които разпалил желание за подвиг за вярата“, чиито имена не знаем.

Бидейки наставник на мъчениците, св. Макарий бил свидетел на техния подвиг и мъжество, които често били невидими за другите. Освен външната решимост да пострада за Христа, той виждал и тяхната вътрешна борба, в резултат на която те вземали трудното решение да пожертват живота си за Христа. Той описва мъжеството на мъчениците в писмата си до техните близки, утешавайки и убеждавайки ги с твърдост и вяра да понесат загубата на близкия човек. Запазени са пет такива писма.

Подвигът на новомъчениците бил описан от св. Макарий и в техните жития, които той сам съставил. Причината, поради която св. Макарий съставял жития на новомъчениците, била не само в това да прослави техните страдания, но вероятно, на първо място, да даде на християните пример за вяроност към Христос и Църквата, опитвайки се поне в известна степен да предотврати процеса на ислямизирането на православното население на Османската империя, който и в епохата на св. Макарий вървял с пълна сила.

Написаните от него жития на новомъчениците били включени в сборник, който той озаглавил „Нов Лимонарий“ (Νέον Λειμωνάριον). Това название било взето от Йоан Мосх (545 (552) - 619) – автор на книга, известна като „Лимонарий“¹¹³. За написването на житията на новомъчениците свети Макарий използвал сведенията, получени от самите тях, напътствайки ги преди смъртта. Използвал и разкази на хора, които са ги познавали, запазили се в различни архиви и т. н. Освен житията на новомъчениците в „Новия Лимонарий“ били включени жития и на други свети, непубликувани преди. Св. Макарий открил ръкописи с тези жития в библиотеките на Атон, Патмос, Хиос, заедно с аскетическите трактати. В сборника били включени и разкази от житията на светиите за назидание на верните.

Свети Макарий работил над „Новия Лимонарий“ през целия си живот. В последните години той привлякъл към съ-

тавянето на сборника своя ученик Никифор (1750-1821), който впоследствие също бил причислен към лика на светиите (паметта му се чества на 1/14 май). През 1803 г. преп. Никифор Хиоски се поселил в келията на св. Георги – недалеч от келията на св. Петър, в която живеел св. Макарий – и можел постоянно да общува със своя учител, занимавайки се под негово ръководство, освен с всичко друго, и със съставяне и редактиране на житията.

Св. Макарий, чувствайки, че няма да успее да завърши започнатия от него труд, възложил завършването му на преп. Никифор. След смъртта на св. Макарий в „Новия Лимонарий“ били внесени някои допълнения както от св. Никифор, така и от св. Атанасий Париос. Св. Никифор осъществил окончателната редакция на текста и през 1819 г. книгата излязла на бял свят. Тя била напечатана във Венеция със следното заглавие: „Нов Лимонарий, съдържащ древни и нови свидетелства, както и жития на преподобните събрани от вечнопаметния Атанасий Париос, както и хвалебни последования на различни новомъченици, съставени от Никифор Хиоски. Настоящото първо издание е осъществено... във Венеция от Пан Теодосий, 1819“. Така например св. Атанасий Париос, преди да издаде своето „Кратко изложение или Сборник с Божествените догмати на вярата“ (Лайпциг, 1806 г.), се обърнал към св. Макарий, за да провери този текст от богословска гледна точка, което било посочено и на титула на книгата.

Друг пример за това какъв богословски авторитет имал св. Макарий е молбата, отправена към него, както и към св. Атанасий Париос и Доротей Вулисмас, от Константинополския патриарх Неофит VII (1789-1794, 1798-1801), който ги помолил да проверят дали знаменитият „Пидалион“ на Никодим Светогорец съответства на православното вероучение и каноничната традиция.

Св. Макарий отделял голямо внимание и на издаването на богословски книги, с цел богословското просвещение на народа. Така например той съдействал за издаването на гръц-

¹¹³ На български: „Духовни полета“, С. 1993.

ки език на „Православно учение или съкратено християнско богословие” на Московския митрополит Платон (Левшин). Самият той, противно на мнението на някои изследователи, не е вземал участие в превода на тази книга, защото не знаел нито немски, нито френски, от които тя била преведена на гръцки. Неговата помощ се състояла само в намирането на пари за осъществяването на изданието.

Така, в духовни подвизи, пастирски и писателски трудове св. Макарий прекарал най-плодотворната част от живота си, подвизавайки се в своите малки пещерички на остров Хиос. Наближавали последните месеци от живота му. В първите дни на септември 1804 г. бил поразен от паралич, в резултат на което пострадала цялата дясна страна на тялото му. През целия период на боледуването му с него били най-близките му ученици: Нил Калогном и Никифор Хиоски. Той всеки ден се причастявал със Светите Тайни, готвейки се за смъртта. На 17 април 1805 г. се упокоил в Господа. На същия ден, 17/30 април, Църквата празнува неговата памет.

Служба на св. Макарий написал преп. Никифор Хиоски. Тя била издадена през 1863 г. от йеромонах Йосиф Хиоски заедно с житието, написано от св. Атанасий Париос¹¹⁴.

¹¹⁴ Източник: IconSV.ru.